

2024

bö — α Á¹¼ μ Á® Â £ Å^¼¼ ± Ç⁻ ± « 3 + 1
 bö • » » ¬ ´ ± Â š ÍÀ Á ¿ Å ™ Ñ Á ± ® » : α ¿
 bö ´¹ ± ¼ Ì Á Æ É Ñ . μ^½ μ Á³ μ¹ ±⁰ Ì À μ Á¹
 bö Ä . Â ´ ½ ± Ä ¿ »^{1 0} ® Â œ μ Ñ ¿³ μ⁻ ¿ Å .

bö ´ , ± ½ ± Ñ⁻ ¿ Å , ´ ½ ´ Á - ± Â

bö œ μ Ñ ± Ä Ä Å Ç^{1 ± 0} Ì Á Ì³ Á ± ¼ ¼ ± "¹ μ , ½ Î ½ £ Ç - Ñ μ É ½ , £ Ä Á ± Ä .^{3 1 0} ® Â^{0 ± 1} ´ Ñ Æ ¬ » μ^{1 ± 1}
 bö š ¿^{1 ½} É ½^{1 0} Î ½ • Ä¹ Ñ Ä . ¼ Î ½ , α μ Ç ½ Î ½^{0 ± 1} ´ ½ , Á É À¹ Ñ Ä^{1 0} Î ½ £ À ¿ Á ´ Î ½ , ± ½ μ Ä¹ Ñ Ä ®

<http://hdl.handle.net/11728/12543>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ, ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ
ΑΣΦΑΛΕΙΑ**

**Η ΤΡΙΜΕΡΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑ «3+1» ΕΛΛΑΔΑΣ-
ΚΥΠΡΟΥ-ΙΣΡΑΗΛ: ΤΟ ΥΠΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ
ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ
ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ**

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2024

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ, ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ
ΑΣΦΑΛΕΙΑ**

**Η ΤΡΙΜΕΡΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑ «3+1» ΕΛΛΑΔΑΣ-
ΚΥΠΡΟΥ-ΙΣΡΑΗΛ: ΤΟ ΥΠΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ
ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ
ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ**

**Διπλωματική Εργασία η οποία υποβλήθηκε προς
απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου
σπουδών στις «Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και
Ασφάλεια» στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις.**

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2024

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © **Ανδρέας Αθανασίου, 2024**

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	1
Abstract.....	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	3
1.1 Γενικά.....	3
1.2 Στόχος.....	4
1.3 Ερευνητικό Ερώτημα – Υποερωτήματα	4
1.4 Επισκόπηση της Μεθοδολογίας	5
1.5 Δομή της Διατριβής.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	7
2.1 Γενικά.....	7
2.2 Θεωρητικές Προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων, Κράτος και Ισχύς.....	7
2.3 Ο ρόλος των συμμαχιών στο Διεθνές Περιβάλλον	13
2.4 Ασφάλεια και Ενέργεια.....	16
2.5 Το ενεργειακό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου	18
2.6 Τα ενδιαφερόμενα μέρη.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	23
3.1 Γενικά.....	23
3.2 Κεντρικό Ερευνητικό Ερώτημα	25
3.3 Επιμέρους Ερευνητικά Ερωτήματα	25
3.4 Μεθοδολογία.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	27
4.1 Το υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου.....	27
4.2 Ασφάλεια και Ενέργεια.....	36
4.2.1 Κύπρος.....	41
4.2.2 Ισραήλ	45
4.2.3 Ελλάδα	48
4.2.4 Οι ΗΠΑ και η Συμμαχία «3+1».....	52
4.2.5 Υπόλοιποι Κρατικοί Δρώντες	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.....	56
5.1 Συμπεράσματα	56
5.2 Προτάσεις	58
5.3 Επίλογος.....	59
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	61
Ξενόγλωσση	61
Ελληνόγλωσση	71

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Η Ανατολική Μεσόγειος.....	19
Διάγραμμα 2: ΑΕΠ Κρατών Ανατολικής Μεσογείου.....	28
Διάγραμμα 3: Τελική κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας.....	29
Διάγραμμα 4: Αγωγός AGP.....	31
Διάγραμμα 5: EastMed Pipeline.....	33
Διάγραμμα 6: EuroAsia Interconnector.....	34
Διάγραμμα 7: EuroAfrica Interconnector.....	35
Διάγραμμα 8: India Middle East Economic Corridor.....	36
Διάγραμμα 9: Τελική κατανάλωση ΦΑ.....	39
Διάγραμμα 10: Παραγωγή Ενέργειας Κύπρου.....	42
Διάγραμμα 11: Μερίδιο ΑΠΕ.....	43
Διάγραμμα 12: Αδειοδοτημένα τεμάχια της κυπριακής ΑΟΖ.....	44
Διάγραμμα 13: Τελική κατανάλωση ΦΑ του Ισραήλ.....	47
Διάγραμμα 14: Αγωγοί ΦΑ.....	48
Διάγραμμα 15: Συνολική παραγωγή ενέργειας της Ελλάδας.....	50
Διάγραμμα 16: Αγωγοί ΦΑ και περιοχές έρευνας κοιτασμάτων.....	51
Διάγραμμα 17: Χρονολόγιο της Τριμερούς Συμμαχίας–Ορόσημα.....	54

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Θεωρητικές προσεγγίσεις της έννοιας της συμμαχίας.....	14
Πίνακας 2: Ανακαλύψεις σημαντικών κοιτασμάτων ΦΑ.....	30
Πίνακας 3: Σημαντικά έργα-δράσεις.....	32
Πίνακας 4: Υποδομές ΦΑ.....	40
Πίνακας 5: Βοήθεια ΗΠΑ προς το Ισραήλ σε mil. US.\$.....	45

ΠΙΝΑΚΑΣ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΩΝ

A/A	Πλήρης Τίτλος	Βραχυγραφία
1	Arab Gas Pipeline	AGP
2	East Mediterranean Gas Forum	EMFG
3	India Middle East Economic Corridor	IMEC
4	International Monetary Fund	IMF
5	United States Geological Survey	USGS
6	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας	ΑΠΕ
7	Εθνικά Χωρικά Ύδατα	ΕΧΥ
8	Εθνικός Εναέριος Χώρος	ΕΕΧ
9	Ένοπλες Δυνάμεις	ΕΔ
10	Ευρωπαϊκή Ένωση	ΕΕ
11	Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα	ΗΑΕ
12	Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης	ΙΕΝΕ
13	Συμβούλιο Ασφαλείας	ΣΑ
14	Φυσικό Αέριο	ΦΑ

Όνοματεπώνυμο Φοιτητή:

Ανδρέας Αθανασίου

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας:

Η Τριμερής Συμμαχία «3+1» Ελλάδας–Κύπρου–Ισραήλ: Το υπό διαμόρφωση ενεργειακό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου.

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στη 01 Φεβρουαρίου 2024 από τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων:

Δρ. Φλώρος Φλούρος, Επίκουρος Καθηγητής Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας, Ενέργεια, Ασφάλεια και Κλιματική Αλλαγή, Παν/μιο Νεάπολις.

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:

Δρ. Παντελής Σκλιάς, Καθηγητής Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας, Πρύτανης Παν/μίου Νεάπολις.

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:

Δρ. Βικτωρία Πιστικού, Επίκουρη Καθηγήτρια Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων, ΔΠΘ.

Στη σύζυγο και τα παιδιά μου.

Ευχαριστίες

Ολοκληρώνοντας τη μεταπτυχιακή μου εργασία, επιθυμώ να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Φλώρο Φλούρο, του οποίου η συστηματική καθοδήγηση σε όλα τα στάδια της εκπόνησης της διατριβής υπήρξε καθοριστική για το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Ο ίδιος, ως διδάσκων καθηγητής μου σε προηγούμενο ακαδημαϊκό εξάμηνο, με ενέπνευσε και μου εμφύσησε το ενδιαφέρον για την έρευνα στο θέμα της διατριβής, βοηθώντας με παράλληλα να διευρύνω τον τρόπο σκέψης μου. Επίσης στα πολυαγαπημένα μου παιδιά και τη σύζυγό μου Άντρια για την αμέριστη συμπαράσταση τους κατά τη διάρκεια των σπουδών μου.

Περίληψη

Στην εποχή μας η ενέργεια αποτελεί πέραν της πρωταρχικής εφαρμογής της και εργαλείο άσκησης πολιτικής και χάραξης εθνικής στρατηγικής. Η Ανατολική Μεσόγειος, εξεταζόμενη ως ξεχωριστό υποσύστημα, δημιουργεί νέες προοπτικές μέσω της ενεργειακής αναβάθμισης που συντελείται τα τελευταία χρόνια. Τα διαπιστωμένα ενεργειακά αποθέματα φυσικού αερίου (ΦΑ) και οι συνεχιζόμενες ανακαλύψεις νέων κοιτασμάτων επιφέρουν ταχείες μεταβολές στην ενεργειακή ισορροπία της περιοχής. Εδώ εισέρχεται ο ρόλος που διαδραματίζει η «Τριμερής Συμμαχία» και ο άξονας συνεργασίας μεταξύ Κύπρου-Ελλάδας-Ισραήλ, η αξία και οι προοπτικές του, τις οποίες αναγνώρισαν οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ) επιδιώκοντας τη συμμετοχή τους και σχηματίζοντας τη «Συμμαχία 3+1».

Σκοπός της διατριβής είναι να εξεταστεί και να ερμηνευθεί κριτικά ο ρόλος της «Συμμαχίας 3+1», των κρατών που την απαρτίζουν καθώς και της αξίας της ως φορέα διαμόρφωσης των ενεργειακών δρώμενων της περιοχής. Το γεγονός ότι η «Τριμερής Συμμαχία» δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ενδελεχούς ακαδημαϊκής έρευνας, δημιουργεί ερωτήματα ως προς την επήρειά της στο ενεργειακό περιβάλλον της περιοχής, τη συμβολή της στη περιφερειακή σταθερότητα, τις συνθήκες δημιουργίας της και τις προϋποθέσεις για μελλοντική εξέλιξη.

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα αφορά στο πως η «Συμμαχία 3+1» επιδρά στο ενεργειακό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου. Υπό το πλαίσιο της εκμετάλλευσης των ανακαλυφθέντων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων η διατριβή διερευνά επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα. Ομοίως να καταδείξει τις δυνατότητές της «Συμμαχίας 3+1» να διαμορφώσει τις εξελίξεις δημιουργώντας συνθήκες ενεργειακής και οικονομικής ευημερίας μέσω της αξιοποίησης των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων. Η εξυπηρέτηση των συμφερόντων των κρατών στην ευρύτερη περιοχή καθώς και η επέκταση των δράσεων της υπό την προστασία των ΗΠΑ, συντελεί στην εδραίωση και την ανάδειξή της ως φορέα άσκησης κοινής εξωτερικής πολιτικής. Παράλληλα οι συμμετέχοντες αποκτούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό τις προϋποθέσεις για περαιτέρω εξέλιξή της σε μία επίσημη συμμαχία υπό την έννοια της ρεαλιστικής προσέγγισης.

Λέξεις κλειδιά:

Ανατολική Μεσόγειος, ενέργεια, συμμαχία, Κύπρος, Ισραήλ, Ελλάδα, ΗΠΑ

Abstract

In today's world, energy, beyond its primary use and application, is a tool for exercising politics and drawing up national strategy. The Eastern Mediterranean, considered as a separate subsystem, is creating new prospects through the energy upgrade that has taken place in the area in recent years. The proven energy reserves of Natural Gas (NG) and the ongoing discoveries of new deposits have led to rapid changes in the energy balance of the region. It is against this background that the role of the "Tripartite Alliance" must be considered. The value and potential of the axis of cooperation between Cyprus-Greece-Israel, has been recognized by the United States of America (USA) which has secured its participation by forming the "Alliance 3+1".

The purpose of the thesis is to critically examine and interpret the role of the "3+1 Alliance", the states that make it up as well as its value as a body shaping the energy sector developments in the region. The fact that the "Tripartite Alliance" has not been the subject of thorough academic research raises questions regarding its impact on the energy environment of the region, its contribution to regional stability, the conditions of its creation and the conditions for future development.

The main research question concerns how the "3+1 Alliance" affects the energy environment of the Eastern Mediterranean. In addition, the thesis seeks to explore individual research questions posed within the context of the exploitation of the hydrocarbon deposits that have been discovered, and to demonstrate the potential of the "3+1 Alliance" to shape developments by creating the conditions for abundant energy resources and economic prosperity through the exploitation of hydrocarbon deposits. The serving of the interests of the other states in the wider region, as well as a more active role under the protection of the USA, will contribute to the development of the Alliance as a body with a common foreign policy. Alongside this, the participants will gain a competitive advantage, thus creating the conditions for its further development into a formal alliance in the context of the realistic theory approach.

Keywords: Eastern Mediterranean, energy, alliance, Cyprus, Israel, Greece, USA

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Γενικά

«Αυτή είναι χωρίς αμφιβολία μια δυναμική στρατηγική συμμαχία μεταξύ εταίρων που συμμερίζονται δημοκρατικές αξίες και στόχους» διακήρυξε ο πρόεδρος Νίκος Χριστοδουλίδης κατά την ένατη τριμερή σύνοδο κορυφής μεταξύ Κύπρου–Ελλάδας–Ισραήλ στις 4 Σεπτεμβρίου 2023 (Κυπριακή Δημοκρατία 2023a). Η δυναμική αυτή τροφοδοτείται σε μεγάλο βαθμό από τις συνεχιζόμενες ανακαλύψεις υδρογονανθράκων στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) Κύπρου και Ισραήλ και στην προοπτική που παρουσιάζουν για την ευημερία των λαών τους. Οι πρόσφατες εξελίξεις στην Ευρώπη, σχετικά με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, έχουν καταδείξει την ανάγκη για διαφοροποίηση των πηγών και προμηθευτών ενέργειας αλλά και της απεξάρτησης των χωρών της Ευρώπης από το ρωσικό ΦΑ.

Το υποσύστημα της Μέσης Ανατολής αποτέλεσε από αρχαιοτάτων χρόνων πυρήνα άνθισης και ευημερίας πολιτισμών. Παράλληλα όμως, κυρίως η θάλασσα της Μεσογείου, αποτέλεσε τη γενεσιουργό αιτία συγκρούσεων, αστάθειας και ταχέων μεταβολών ισχύος. Στη σημερινή εποχή, η ενέργεια αποτελεί την κινητήρι δύναμη της ευημερίας των κρατών, άμεσα συνυφασμένη με την οικονομία, τη τεχνολογία και την ασφάλεια.

Οι πρόσφατες ανακαλύψεις υδρογονανθράκων στις ΑΟΖ παράκτιων χωρών έχουν διαμορφώσει σε μεγάλο βαθμό την δυναμική του υποσυστήματος, ωθώντας τα εμπλεκόμενα κράτη στη ριζική αναπροσαρμογή της πολιτικής τους. Στο πλαίσιο αυτό με τις ευλογίες των ΗΠΑ, η δημιουργία ενός μηχανισμού μεταξύ Κύπρου, Ελλάδας, και Ισραήλ υπό τη μορφή «Συμμαχίας», εκτεινόμενος σε ένα ευρύ πεδίο δράσεων, αποσκοπεί στην εξασφάλιση των εθνικών συμφερόντων των συμμετεχόντων κρατών αλλά και στην παγίωση ενός πλαισίου συνεργασίας, ανοικτό σε άλλα ενδιαφερόμενα κράτη.

Οι ανακαλύψεις αποθεμάτων ΦΑ στις ΑΟΖ Κύπρου και Ισραήλ αλλά και η επιτάχυνση των ερευνών στην Ελλάδα στοχεύουν και σε αυτή την κατεύθυνση. Το

Ισραήλ ήδη εκμεταλλεύεται τα αποθέματά του, ενώ η Κύπρος δεν έχει ακόμα προβεί στην αξιοποίηση των δικών της επιβεβαιωμένων αποθεμάτων. Η Ελλάδα αν και διεξάγει έρευνες εντοπισμού ΦΑ, επιδιώκει να καταστεί αρχικά ενεργειακός κόμβος επενδύοντας κυρίως σε υποδομές.

1.2 Στόχος

Με γνώμονα ότι η ενέργεια αποτελεί την κινητήρια δύναμη της οικονομίας, της τεχνολογίας και της προόδου, η μετουσίωση της διακήρυξης του προέδρου της Κύπρου σε έργα έχει το βλέμμα στραμμένο στην Ευρώπη.

Στόχος της διατριβής είναι να καταδείξει πως η «Συμμαχία 3+1» επηρεάζει το ενεργειακό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου, ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από πολυπολικότητα και ταχύρρυθμες μεταβολές σε όλα τα επίπεδα, τον ρόλο των χωρών που την απαρτίζουν και τις επιδιώξεις τους. Θα διαφανούν η πορεία της εξέλιξής της, το μέλλον της και οι αποσταθεροποιητικές δράσεις άλλων βασικών παικτών της περιοχής.

Ο καθοριστικός παράγοντας που ώθησε τις τρεις χώρες στην έναρξη της συνεργασίας τους ήταν η ενέργεια. Η σύμπλευση των εθνικών τους συμφερόντων λειτούργησε ως καταλύτης για μια κοινή ενεργειακή πολιτική και κατεύθυνση. Η συντελούμενη αναβάθμιση υπό όρους ενέργειας της Ανατολικής Μεσογείου δεν άφησε αδιάφορες τις ΗΠΑ που μέσω της συμβολής τους υποστηρίζουν την ενεργειακή απεξάρτηση της Ευρώπης από τη Ρωσία προωθώντας παράλληλα τα δικά τους συμφέροντα στη περιοχή.

1.3 Ερευνητικό Ερώτημα – Υποερωτήματα

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα που θα επιχειρηθεί να απαντηθεί αφορά στο πως η «Συμμαχία 3+1» επηρεάζει το ενεργειακό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου.

Τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα που θα εξεταστούν και θα συμβάλουν στην ολοκληρωμένη μελέτη παρέχοντας ολοκληρωμένη εικόνα για να απαντηθεί το κύριο ερευνητικό ερώτημα είναι:

- α. Ποιες οι συνθήκες δημιουργίας της συμμαχίας και ποιες οι ανάγκες των συμμετεχόντων;
- β. Πώς η «Συμμαχία 3+1» συμβάλλει στη σταθερότητα της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου;
- γ. Ποιες είναι οι προϋποθέσεις για την εξέλιξη και το μέλλον της «Συμμαχίας 3+1»;

1.4 Επισκόπηση της Μεθοδολογίας

Για τις ανάγκες εκπόνησης της διατριβής θα γίνει χρήση ελληνόγλωσσης και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας, πρωτογενής και δευτερογενής πηγές πληροφόρησης. Θα χρησιμοποιηθούν άρθρα και βιβλία ποικίλου επιστημονικού ενδιαφέροντος (διεθνής σχέσεις, ενέργεια, ιστορία) πρωτίστως σε ηλεκτρονική μορφή για να καταστεί δυνατή η δημιουργία του γνωστικού υποβάθρου στο οποίο θα στηριχθεί η έρευνα. Βασική επιδίωξη και γνώμονας είναι η ενδελεχής και σε βάθος έρευνα των τεθέντων ερωτημάτων. Μέσω κριτικής σκέψης, αντικειμενικής και επιστημονικής προσέγγισης, θα δοθούν τεκμηριωμένες απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα που πραγματεύεται η διατριβή.

1.5 Δομή της Διατριβής

Η διατριβή έχει δομηθεί σε πέντε κεφάλαια με επιμέρους υποκεφάλαια. Σκοπός είναι να παρουσιαστούν τα δεδομένα στοχευμένα συμβάλλοντας έτσι στην ομοιογένεια της διατριβής. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά την εισαγωγή στο θέμα της διατριβής για να δυνατή η δημιουργία ολοκληρωμένης αντίληψης περί αυτού. Ακολούθως στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο. Μέσω αυτού επιχειρείται η πλαισίωση και θεμελίωση της εργασίας προκειμένου να υποστηριχθούν οι υποθέσεις εργασίας προς στοιχειοθέτηση του θεωρητικού υποβάθρου στο οποίο βασίζεται η διατριβή. Το τρίτο κεφάλαιο αφορά το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα, τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα και τη μεθοδολογία που ακολουθείται. Το τέταρτο κεφάλαιο αποτυπώνει την επικρατούσα κατάσταση στην περιοχή ενδιαφέροντος, περιγράφει την κατάσταση της Κύπρου-Ελλάδας-Ισραήλ σε θέματα που άπτονται της ενέργειας και ασφάλειας, τον ρόλο των ΗΠΑ και των

λοιπών βασικών δρώντων στην περιοχή ενδιαφέροντος. Στο πέμπτο κεφάλαιο διατυπώνονται τα συμπεράσματα της έρευνας, προτάσεις και επίλογος αναφορικά με την «Συμμαχία 3+1» ως παράγοντα διαμόρφωσης του ενεργειακού περιβάλλοντος της Ανατολικής Μεσογείου και το μέλλον της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

2.1 Γενικά

Στο κεφάλαιο θα αναπτυχθεί ο τρόπος συμπεριφοράς των κρατών στο διεθνές σύστημα και τα βασικά χαρακτηριστικά του συστήματος αυτού. Ο λόγος της παράθεσης των εννοιών είναι για να καταστεί εφικτή η ολοκληρωμένη προσέγγιση του θέματος μέσω ενός βασικού θεωρητικού υπόβαθρου και της επιστημονικής θεμελίωσης της διατριβής.

2.2 Θεωρητικές Προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων, Κράτος και Ισχύς

Το κράτος και η έννοια του, αποτελεί προϊόν εξελικτικής πορείας, όπως άλλωστε και οι θεωρίες που το επεξηγούν και το αναλύουν. Στη σημερινή εποχή με τον όρο «κράτος» κατά τον Δημητρόπουλο (2004) *«εννοούμε μια οργανωμένη κοινωνία ανθρώπων εγκατεστημένων σε συγκεκριμένη χώρα, η οποία ασκεί στα μέλη της αυτοδύναμη εξουσία και έχει τη μορφή του νομικού προσώπου»* (σ.113). Για τον προσδιορισμό της έννοιας του κράτους είναι απαραίτητα τρία χαρακτηριστικά: πρώτον, η γεωγραφική περιοχή με διεθνώς αναγνωρισμένα σύνορα, δεύτερον, μία διεθνώς αναγνωρισμένη και αναγνωρίσιμη πληθυσμιακή ομάδα που ζεί σε αυτά και τρίτον, μία διεθνώς αναγνωρισμένη αρχή, η κυβέρνηση (Duncan et al. 2002). Για τις ανάγκες της διατριβής ως ορισμό στην έννοια του «έθνους-κράτους» θα χρησιμοποιηθεί αυτός που παραθέτει ο Gilpin (2007) όπου έθνος-κράτος είναι *«ο φορέας οργανισμός που προστατεύει την ευημερία των πολιτών του ενάντια στη δράση άλλων φορέων ή εθνών-κρατών και επιπρόσθετα παρέχει τη βάση επίλυσης των διαφωνιών μεταξύ των πολιτών του»* (σσ. 42-43). Συνεπώς, το κράτος αποτελεί νόμιμη οντότητα με μόνιμο πληθυσμό σε ορισμένη επικράτεια και με αρμόδια για τη διαχείριση της κυριαρχίας του κυβέρνηση.

Η κυριαρχία αποτελεί άμεση απόρροια της ύπαρξης του κράτους, συνιστά δε τον βασικό πυλώνα πάνω στον οποίο άρχισε να δομείται ο τομέας των διεθνών

σχέσεων. Κατά τον Heywood (2013a) η κυριαρχία αποδίδει στα κράτη την πλήρη δικαιοδοσία χάραξης της εξωτερικής τους πολιτικής και χειρισμού των εσωτερικών θεμάτων, καθιστώντας τα ανεξάρτητα και αυτόνομα στο διεθνές γίγνεσθαι. Ο Clark (1999) υποστηρίζει ότι παρά τα πλήγματα που δέχεται το κράτος για τον πλήρη καθορισμό των δράσεων του (διεθνοποίηση του εμπορίου, παγκοσμιοποιημένη οικονομία, τεχνολογικές μεταβολές, αλληλεξάρτηση) όπου αναφέρονται ως παράγοντες διάβρωσης της κυριαρχίας του σε τομείς όπως η εθνική ασφάλεια και η άμυνα, εξακολουθεί να διατηρεί τον απόλυτο έλεγχο εντός των συνόρων του.

Παράλληλα, σε διεθνές επίπεδο, το εθνικό συμφέρον διέπει τη δράση του χωρίς αυτή να περιορίζεται από άλλη υπέρτερη εξουσία. Βασικό χαρακτηριστικό της κυριαρχίας κατά τον Held (1989) είναι η εδαφικότητα όπως αυτή ορίζεται από τα σύνορα του κράτους άρα την επικράτειά του. Έτσι η ύπαρξη διαφόρων μη κρατικών δρώντων στο διεθνές σύστημα (οργανισμών, εταιριών, τρομοκρατικών οργανώσεων, συνασπισμών) δεν μπορεί να καταστεί δυνατή η ισχυροποίησή τους διότι δεν διαθέτουν έδαφος.

Η κυριαρχία κατά τον Hall (1984) εμπερικλείεται στο ότι το κράτος αποτελεί την υπέρτατη εξουσία, που δεν υπόκειται σε κάποιες εξωτερικές δυνάμεις ή αντίπαλες δυνάμεις εντός των συνόρων του. Είναι μία νομική και πολιτική έννοια που σημαίνει τη δυνατότητα να λαμβάνονται αποφάσεις στον υπέρτατο βαθμό χωρίς περιορισμούς και παρεμβολές (Κουσκουβέλης 1997). Από τον ορισμό αυτό η έννοια της κυριαρχίας αποκτά νομική και πολιτική έννοια θεμελιώνοντας το επιχείρημα των ρεαλιστών περί της απολυτότητας του κράτους ως φορέα λήψης αποφάσεων στο διεθνές σύστημα.

Η εξασφάλιση και διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους αλλά και η επαύξηση της εθνικής του ισχύος στον διπλωματικό, οικονομικό και στρατιωτικό τομέα αποτελεί μια συστηματική διαδικασία η οποία νοείται ως εξωτερική πολιτική (Hill 2003). Σε αυτή την κατεύθυνση, όπου εξυπηρετείται το εθνικό συμφέρον το οποίο συσχετίζεται με τις στρατηγικές επιδιώξεις της κυβέρνησης του κράτους, τυγχάνει σχεδίασης η εξωτερική πολιτική αποσκοπώντας στην αποκόμιση οφελών για το σύνολο της κοινωνίας (Heywood 2013b). Η εξωτερική πολιτική και η στρατηγική αποτελούν θέματα υψηλής πολιτικής, πολιτικής δηλαδή που ασκείται από ηγέτες κρατών και σχετίζονται άμεσα με την ειρήνη, τον πόλεμο, την ασφάλεια του κράτους, τον τρόπο χειρισμού οικονομικών θεμάτων και

τις πολιτικές σχέσεις των κρατών (Kegley & Wittkopf 1999). Επομένως καθίσταται αναγκαία η έρευνα, ειδικά όταν αυτά είναι συνδεδεμένα με τη στρατηγική του κάθε κράτους για την εξυπηρέτηση των εθνικών του στόχων.

Η απουσία μιας ανώτατης εξουσίας που να συντελεί στην οριοθέτηση και την πειθαρχία των κρατών ως προς τον τρόπο συμπεριφοράς τους στο διεθνές περιβάλλον έχει αποτέλεσμα το διεθνές σύστημα να χαρακτηρίζεται ως άναρχο (Waltz 1979a). Αναμφίβολα, στις αναλύσεις των διεθνολογικών φαινομένων, η ποικιλία των κοινωνικών συνόλων, ο φόβος της επιβίωσης, η κατανομή της ισχύος μεταξύ τους, η ανυπαρξία ρυθμιστικής αρχής και η ανάγκη που πηγάζει από την αποκόμιση κερδών, απόλυτων ή σχετικών, συνιστούν τους παράγοντες προσδιορισμού του χαρακτήρα της διεθνούς αναρχίας, δηλαδή τη φυσική κατάσταση (Ήφαιστος 2009a). Απότοκο της αβεβαιότητας και της απουσίας αυτής της ανώτατης εξουσίας είναι η επιδίωξη επαύξησης της ισχύος των κρατών. Παραδοσιακά αυτή επιτυγχάνεται με την στήριξη στις δικές τους δυνάμεις (αυτοβοήθεια) με τις Ένοπλες Δυνάμεις (ΕΔ) να έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο. Αποτελεί μέρος της προσπάθειας των κρατών να εκμηδενίσουν το αίσθημα ανασφάλειας και φόβου, άμεση απόρροια του ανταγωνιστικού και άναρχου διεθνούς περιβάλλοντος, με τη μεγιστοποίηση της ασφάλειας και εξασφάλιση της επιβίωσής τους ως κύριο μέλημα (Guzzini 1998).

Ο ανταγωνισμός των κρατών καθίσταται αυτοτροφοδοτούμενος εάν λάβει κανείς υπόψη ότι τα ίδια τα κράτη επιδιώκουν ενεργά την αύξηση της ισχύος τους στην προσπάθειά τους για επιβίωση και εξυπηρέτηση των εθνικών τους συμφερόντων. Το γεγονός αυτό κλιμακώνει τον ανταγωνισμό και οδηγεί στην ανατροπή του υφιστάμενου καθεστώτος (status quo), οδηγώντας στην μεταβολή της υφιστάμενης ισορροπίας δυνάμεων. Στην επιδίωξη της επιβίωσης το κράτος καλείται να επιλέξει μεταξύ της ενεργού συμμετοχής, της ουδετερότητας και του πλήρους ή μερικού απομονωτισμού. Στη περίπτωση της πρώτης επιλογής διαθέτει και πάλι τρεις επιλογές: α) την ηγεμονία, β) την εξισορρόπηση και γ) την υποχωρητικότητα (Κουσκουβέλης 2004a).

Η δυσκολία της απόδοσης ενός κοινά αποδεκτού ορισμού αναφορικά με την έννοια της «ισορροπίας ισχύος», αφού κατά τον Wight (1978) αποτυπώνεται σε εννιά διαφορετικές. Ο Bull (2001) αναφέρει ότι η ισορροπία της ισχύος αποτελεί μια κατάσταση πραγμάτων όπου καμία δύναμη δεν δύναται εκ της θέσεως της να

επιβληθεί στους υπόλοιπους. Η δική μας οπτική εστιάζει σε αυτές που είναι κοινά αποδεκτές ως οι επικρατέστερες και συνοψίζονται στον συσχετισμό ισχύος, την εξισορρόπηση και τη κατάσταση ισορροπίας της ισχύος (Κουσκουβέλης 2004b).

Για την αντίληψη του όρου της ισχύος παρουσιάζονται 2 βασικές προσεγγίσεις. Αυτή της ήπιας ισχύος και αυτή της σκληρής ισχύος. Η ήπια ισχύς ως έννοια βασίζεται στην διπλωματική, πολιτική και πολιτισμική επιρροή που ασκεί ένα κράτος στα υπόλοιπα για να επιφέρει διαμόρφωση στις προτιμήσεις τους προς επιβολή των δικών του προτιμήσεων. Οι ιδεολογίες, η τεχνολογία, η εκπαίδευση και το πολιτικοοικονομικό σύστημα σε συνάρτηση με την διεθνή του επιρροή είναι τα κυριότερα μέσα άσκησης επιρροής (Nye 2004). Η έννοια της σκληρής ισχύος, όπως υποδηλώνει άλλωστε το όνομά της, έχει εκτενέστερο ιστορικό υπόβαθρο, καθότι αποτελούσε τον παραδοσιακό τρόπο επιβολής των προτιμήσεων ενός δρώντα σε έναν άλλο. Αυτή βασίζεται στην οικονομική και στρατιωτική ισχύ ενός κράτους και εφαρμόζεται μέσω της απειλής χρήσης βίας ή της χρήσης βίας με αποτέλεσμα την πολεμική σύγκρουση. (Morgenthau 1948a).

Από τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου τα κράτη προτιμούν την ήπια ισχύ αφού μέσω της διπλωματίας και της πειθούς μπορούν να επιτύχουν τον στόχο τους χωρίς την άσκηση σκληρής ισχύος που περιλαμβάνει στρατιωτικά και οικονομικά μέτρα (Benocci 2018). Ο καθοριστικός παράγοντας στην επιλογή επιβολής του είδους της ισχύος είναι το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Για την επίτευξή του, τα κράτη ασκούν κατά περίπτωση σκληρή ή ήπια ισχύ ή συνδυασμό αυτών συντελώντας κατά τον τρόπο αυτό στην ανάπτυξη της εννοίας της έξυπνης ισχύος η οποία εξετάζει την χρήση διαφορετικών μεθόδων για την υλοποίηση διαφορετικών στόχων (Wilson 2008). Σε διεθνές επίπεδο τα κράτη δέχονται ισχυρές εξωτερικές επιρροές. Αποτελεί επιτακτική ανάγκη ο έξυπνος συνδυασμός διπλωματίας και εξωτερικής πολιτικής ώστε να καταστεί εφικτή η εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους και η επιβίωσή τους. Έχοντας αυτά ως στόχο, κάθε άλλο παρά ποτέ, η ισχύς θα ενισχύσει τη θέση του κάθε κράτους στη διεθνή σκηνή (Παπασωτηρίου 2008, σσ. 33-35).

Για να καταστεί δυνατή η κατανόηση της συμπεριφοράς και της αλληλεπίδρασης των δρώντων στο πλαίσιο της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων η εργασία θα εστιαστεί στη θεωρία του δομικού ρεαλισμού όπου έχει ως αφητηρία τη δομή του διεθνούς συστήματος και την επίδραση που αυτή έχει στο κράτος για την υιοθέτηση συγκεκριμένων συμπεριφορών (Waltz 1979b). Αυτή η δομή είναι ο κύριος

λόγος διαφοροποίησής του δομικού ρεαλισμού από τον κλασικό ρεαλισμό με τα κύρια αξιώματά του να εστιάζονται στα παρακάτω:

α) Στο διεθνές σύστημα οι πιο σημαντικοί δρώντες είναι τα κράτη. Ο δομικός ρεαλισμός ως θεωρία έχει ως πρωταρχικό εργαλείο για την ανάλυση των διεθνών σχέσεων το κρατικοκεντρικό παράδειγμα. Δηλαδή τα κράτη αποτελούν τους βασικούς και απόλυτους δρώντες που προβαίνουν στη λήψη αποφάσεων ως ενιαία σύνολα. Στις αποφάσεις αυτές πρωτεύον ρόλο διαδραματίζει η δομή του συστήματος.

β) Τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ διότι εξασφαλίζει το εθνικό συμφέρον. Η επιβίωση του κράτους εκπληρώνεται μέσω της επιδίωξης της αύξησης της ισχύος και του επιπέδου της, η οποία και χρησιμοποιείται ως εργαλείο. Δεν αποτελεί αυτοσκοπό αλλά το μέσο για την εξασφάλιση του εθνικού συμφέροντος.

γ) Η έννοια του συμφέροντος έχει βαρύνουσα σημασία για τα κράτη και προς τούτο δρουν για να εξασφαλίσουν αυτό που ορίζουν ως εθνικό συμφέρον. Το εθνικό συμφέρον περιλαμβάνει από την επιβίωση του κράτους μέχρι και την επέκτασή του μέσω της επιβολής του σε άλλα κράτη.

δ) Οι μεταξύ των κρατών σχέσεις τελούνται υπό καθεστώς διεθνούς αναρχίας. Με τον όρο διεθνής αναρχία εννοούμε τη μη ύπαρξη στο διεθνές περιβάλλον εξουσίας τέτοιας που να είναι υπεράνω της δράσης των κρατών με σκοπό τη διασφάλιση της νομιμότητας, του δικαίου και κατ' επέκταση της επιβίωσης τους. Η αναρχία που χαρακτηρίζει το σύγχρονο διεθνές σύστημα έγγυται στην άνιση κατανομή ισχύος και στην απουσία μίας υπερεθνικής αρχής (Herz 1957, σ.473 & Mearsheimer 1994-5, σ.10). Η έννοια της αναρχίας δεν υποδηλώνει χαοτικές καταστάσεις, διαρκή σύγκρουση όλων εναντίων όλων και αταξία παρά περιγράφει και καταγράφει το φαινόμενο της ύπαρξης κυρίαρχων ανεξάρτητων μονάδων (Ηφαιστος 2009b).

ε) Μεταξύ των κρατών υφίσταται ανταγωνισμός και εις επέκταση αυτού σύγκρουση ως επακόλουθο στη προσπάθειά τους για εξασφάλιση του εθνικού τους συμφέροντος σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα. Η προσπάθεια αυτή συνοψίζεται στην επιδίωξη των ευκαιριών από τα κράτη που θα τα υποβοηθήσουν να αποκτήσουν δύναμη εις βάρος των αντιπάλων τους (Mearsheimer 2001).

στ) Τα κράτη δρουν ορθολογικά επικεντρώνοντας τη δράση τους στη βάση κόστους–οφέλους. Οι δρώντες συμπεριφέρονται ορθολογικά με στόχο το δικό τους

καλό, γεγονός που ανταποκρίνεται στην αυτοσυντήρησή τους. Η θεωρητική υπόθεση της ορθολογικότητας του δρώντα κατά τον Waltz (1979c) χρησιμοποιείται κατά βάση για επεξήγηση της δράσης του και όχι για την ακριβή περιγραφή της πραγματικότητας.

ζ) Οι θεσπιζόμενοι από τους ισχυρούς, κανόνες δικαίου, δεν παίζουν κανένα ρόλο στις σχέσεις των κρατών παρά μόνο χρησιμοποιούνται ως επίκληση από τους αδυνάτους και εξυπηρετούν τα συμφέροντα των ισχυρών. Χαρακτηριστικό του παραπάνω αποτελεί η αναφορά του Θουκυδίδη (1998), «...στις ανθρώπινες σχέσεις τα νομικά επιχειρήματα έχουν αξία όταν εκείνοι που τα επικαλούνται είναι περίπου ίσοι σε δύναμη και ότι, αντίθετα, ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύναμος υποχωρεί όσο του το επιβάλλει η αδυναμία του...» (σ.74, Έ 89).

Έχοντας υπόψη τα ανωτέρω αξιώματα, η θεωρητική βάση του δομικού ρεαλισμού εδραιώνεται ως εξής: Πρώτον, στο πλαίσιο του άναρχου πολυπολικού διεθνούς συστήματος τίθενται αυστηροί περιορισμοί στη μεταξύ των κρατών συνεργασία. Δεύτερον, οι αλλαγές που προκύπτουν στο εσωτερικό των κρατών δεν επηρεάζουν τις μεταξύ τους σχέσεις. Τρίτον, οι διεθνείς θεσμοί είναι αποτέλεσμα της κατανομής ισχύος και δεν επιδρούν σημαντικά στα συμφέροντα των κρατών ούτε και στις δυνατότητές τους (Carogaso 1992).

Όπως αντιλαμβανόμαστε από τις παραπάνω αρχές του δομικού ρεαλισμού το βασικό εργαλείο ανάλυσης της θεωρίας αποτελεί η δομή του συστήματος. Η δομή του διεθνούς συστήματος συνθέτει τον καταμερισμό ισχύος μεταξύ των παικτών, δηλαδή τα κράτη, και η οποία συνιστά ανεξάρτητη μεταβλητή στη διεθνή πολιτική (Waltz 1979d, σσ. 93-101). Επίσης ο όρος δομή χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό ενός συνόλου περιοριστικών καταστάσεων. Λειτουργεί ως μηχανισμός επιλογής αποφάσεων με επακόλουθο την έμμεση επίρεια στη συμπεριφορά των παικτών. Αυτό λαμβάνει χώρα μέσω του ανταγωνισμού μεταξύ των δρώντων και της κοινωνικοποίησής τους. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι η δομή, ως έννοια, χρησιμοποιείται για τη κατανόηση του ενιαίου του διεθνούς συστήματος, των χαρακτηριστικών του αλλά και του τρόπου κατανομής της ισχύος μεταξύ των κρατών. Επομένως, για τη θεωρία του δομικού ρεαλισμού, τα κράτη επιζητούν την ισχύ και παρουσιάζουν ευαισθησία όσον αφορά την ασφάλειά τους επειδή η δομή του συστήματος τα ωθεί να συμπεριφέρονται τοιουτοτρόπως και όχι επειδή,

σύμφωνα με τον κλασικό ρεαλισμό, το επιβάλλει η ανθρώπινη φύση (Jackson & Sorensen 1999).

Ως σύγχρονη έκφραση της θεωρίας του πολιτικού ρεαλισμού ο δομικός ρεαλισμός υποθέτει ότι τα κράτη είναι διαθετημένα να αναλάβουν μεγάλο ρίσκο και να καταβάλουν υψηλό κόστος για να προστατέψουν τα κεκτημένα τους αλλά θα καταβάλουν μικρό μόνο αντίτιμο αναλαμβάνοντας χαμηλό ρίσκο για να βελτιώσουν τη θέση τους στο σύστημα (Schweller 1994a). Από αυτή την παρατήρηση βλέπουμε ότι στο δομικό ρεαλισμό το πρωταρχικό ζητούμενο για το κράτος είναι η διατήρηση της θέσης του στο σύστημα και όχι η μεγιστοποίηση της ισχύος του (Waltz 1979e).

2.3 Ο ρόλος των συμμαχιών στο Διεθνές Περιβάλλον

Ο Liska (1962) θέλοντας να αναδείξει τη σημασία και τη σπουδαιότητα ως αντικείμενο μελέτης των συμμαχιών στις διεθνείς σχέσεις αναφέρει πως *«είναι αδύνατο να μιλήσουμε για τις Διεθνείς Σχέσεις χωρίς να αναφερθούμε στις συμμαχίες»* (σ.3). Αναμφίβολα οι συμμαχίες συνιστούν βασικό εργαλείο εξωτερικής πολιτικής (Morgan & Palmer 2003) και καταδεικνύουν τις δεσμεύσεις μεταξύ των κρατών συμβάλλοντας παράλληλα στο συντονισμό των δράσεων τους (Bennett, 1997).

Το ανακύπτων δίλημμα ασφαλείας στο διεθνές σύστημα ωθεί τα κράτη σε συμμαχίες, λόγω κυρίως της αμυντικής φύσης της συμμαχίας, αναπτύσσοντας σχέσεις συνεργασίας οι οποίες μπορεί να διέπονται και από στοιχεία φιλελευθερισμού. Πράγματι, στο άναρχο διεθνές σύστημα, τα κράτη δημιουργούν σχέσεις όχι μόνο συγκρουσιακές αλλά και αλληλεξάρτησης, όπου η εκατέρωθεν επιρροή και η ανάπτυξη ισότιμων σχέσεων μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών αποτελεί προϋπόθεση (Keohane & Nye 1977).

Ο προσδιορισμός της έννοιας της συμμαχίας αποτέλεσε για τους επιστημονικούς μελετητές πρόκληση, λόγω κυρίως της ασάφειας και της περιπλοκότητας που τον διέπει (Πιν.1). Έννοιες όπως «συνασπισμός» και «ευθυγράμμιση», οι οποίες αποτελούν διαφοροποιήσεις της συμμαχίας, έρχονται να επιβεβαιώσουν αυτό τον ισχυρισμό.

Πίνακας 1: Θεωρητικές προσεγγίσεις της έννοιας της συμμαχίας

A/A	Προσέγγιση	Θεωρητικός
1	Οι συμμαχίες αποτελούν δημιουργία των κρατών για να προστατέψουν τον εαυτό τους από άλλα κράτη ή συνασπισμούς κρατών που διαθέτουν υπέρτερους πόρους και θα μπορούσαν να καταστούν απειλή ¹	Stephen Walt
2	Συμμαχία αποτελεί μια τυπική ή άτυπη ρύθμιση για συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών ²	Mearsheimer John J
3	Τα αδύναμα κράτη σφυρηλατούν συμμαχίες για να εξισορροπήσουν την ισχύ και τα ισχυρότερα κράτη μερικές φορές σχηματίζουν συμμαχίες για να αυξήσουν το μερίδιό τους στη παγκόσμια ισχύ ³	Fedder Edwin H.
4	Η συμμαχία περιγράφεται ως μια διαδικασία ή μια τεχνική του κράτους ή ένας τύπος διεθνούς οργανισμού ⁴	Wolfers Arnold
5	Συμμαχία είναι η υπόσχεση αμοιβαίας στρατιωτικής βοήθειας μεταξύ δύο ή περισσότερων κυρίαρχων κρατών. Η συμμαχία είναι μία υπόσχεση, η οποία ξεχωρίζει από τις προθέσεις ή τις προσδοκίες ⁵ .	Snyder Glenn
6	Οι συμμαχίες αποτελούν μόνο το τυπικό υποσύνολο ενός ευρύτερου και πιο βασικού φαινομένου από αυτό της «ευθυγράμμισης» ⁶	Morgenthau Hans

Πηγή: Συγγραφέας, 2023 (Βάση στοιχείων από 1,2,3,4,5,6)

¹ Walt, S. M. (1985). *Alliance formation and the balance of world power*. International security, 9(4), 3-43.

² Walt, S. (1987). *The Origins of Alliances*. Ithaca. Cornell University Press, 1.

³ Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. WW Norton & Company.

⁴ Fedder, E. H. (1968). *The concept of alliance*. International Studies Quarterly, 12(1), 65-86.

⁵ Wolfers, A. (1968). *Alliances*. International encyclopedia of the social sciences, (1), 268-271.

⁶ Snyder, G. H. (1990). Alliance theory: A neorealist first cut. *Journal of International Affairs*, 103-123

⁷ Morgenthau, H. J. (1960). *The purpose of American politics*. New York: Alfred A. Knopf.

Για τον ορισμό της συμμαχίας θα χρησιμοποιήσουμε τη διατύπωση του Walt (1987a) ότι συμμαχία αποτελεί «...*μια τυπική ή άτυπη ρύθμιση για συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών*» (σ.1). Ο ίδιος υποστηρίζει ότι τα κράτη προχωρούν σε μεταξύ τους συμμαχίες για να εξισορροπήσουν μια απειλή, σύμφωνα με τη θεωρία της Ισορροπίας της Απειλής.

Ο Morgenthau (1948b) από την άλλη, αποδίδει τον σχηματισμό συμμαχιών βάση της θεωρίας Ισορροπίας της Ισχύος. Σύμφωνα με τον ίδιο, τα κράτη για να καταφέρουν να έχουν τη μεταξύ τους κατανομημένη ισχύ σε ισορροπία, χρησιμοποιούν ως μέσο τις συμμαχίες. Έτσι απέναντι σε μία απειλή τα κράτη μπορούν: α) να επαυξήσουν την δική τους δύναμη, β) να προσθέσουν την ισχύ άλλων κρατών στη δική τους δύναμη και γ) να αποστερήσουν από τον αντίπαλο τη δύναμη άλλων κρατών. Εάν επιλέξουν τις τελευταίες 2 επιλογές τότε επιδιώκουν τη πολιτική των συμμαχιών (Morgenthau & Thompson 1997). Τα κίνητρα όμως που μπορεί να ωθήσουν τα κράτη στη σύναψη συμμαχίας ποικίλουν. Όπως υποστηρίζει ο Walt (1987b) και σύμφωνα με τη θεωρία της Ισορροπίας τα κράτη πρωτίστως συνάπτουν συμμαχίες προς εξισορρόπηση μίας απειλής. Δευτερευόντως λόγω ιδεολογικής ταύτισης η οποία έχει θετική επήρεια στη συνοχή της συμμαχίας. Τρίτος λόγος είναι η παροχή εξωτερικής βοήθειας και τέταρτος λόγος η επιρροή του πολιτικού συστήματος από ένα άλλο ή ακόμη και με τη χειραγώγησή του. Εάν ισχύει ο πρώτος λόγος, τότε τα κράτη δημιουργούν συμμαχίες με δύο βασικά κριτήρια. Το πρώτο είναι η συστράτευση, όπου ένα αδύναμο κράτος προχωρά σε συμμαχία με ένα ισχυρότερο, όπου για ένα ασήμαντο ρόλο, προχωρά σε άνισες παραχωρήσεις (Walt, 1991).

Η φιλοσοφία εδώ είναι ότι η ισχύς είναι θελκτική, εξού και όσο ισχυρότερο ένα κράτος τόσο περισσότερο επιθυμούν τα υπόλοιπα να συνεργαστούν μαζί του. Το δεύτερο είναι η εξισορρόπηση όπου τα κράτη συνασπίζονται για να αντισταθμίσουν μια άλλη δύναμη η οποία απειλεί την ασφάλεια και επιβίωσή τους. Αυτή η μέθοδος επιλέγεται από τα κράτη προκειμένου να στερήσουν από τον αντίπαλο τη δυνατότητα να πετύχει μια πιθανή ηγεμονία είτε λόγω του ότι οι ισχυροί του διεθνούς συστήματος αποκτούν σημαντική επιρροή σε πιο αδύναμα κράτη, αφού αυτά έχουν περισσότερη ανάγκη από εξωτερική βοήθεια.

Κατά τον Schweller (1994b) στη θεωρία της Ισορροπίας των Συμφερόντων υποστηρίζεται πως η συμβατότητα των πολιτικών στόχων και όχι η απειλή είτε η

ανισορροπία δυνάμεων αποτελούν το βασικότερο κριτήριο των συμμαχιών. Θεωρεί πως οι κύριες κινητήριες δυνάμεις δημιουργίας συμμαχιών είναι οι αναθεωρητικές δυνάμεις, και η επιλογή των συμμάχων δεν προκύπτει απόλυτα από την ύπαρξη εξωτερικών απειλών αλλά και από την προοπτική αποκόμισης οφέλους.

Η σπουδαιότητα της σημασίας των συμμαχιών καταδεικνύεται από το ίδιο το πλήθος των προσεγγίσεων και ερμηνειών που τους έχουν αποδοθεί για το ρόλο που διαδραματίζουν για τη σταθερότητα του διεθνούς συστήματος και τη προστασία των κρατών. Αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων όντας άμεσα συνυφασμένες με αυτή.

2.4 Ασφάλεια και Ενέργεια

Η άμεση σύνδεση της ασφάλειας με το κράτος και η βαρύτητα που προσδίδεται σε αυτή, πηγάζει από την υποχρέωση της προάσπισης της φυσικής ασφάλειας των πολιτών του και της εδαφικής του ακεραιότητας. Η ασφάλεια κατά τον McKinley (1989) είναι η σχετική απουσία απειλών και η ικανότητα του κράτους να αντιδρά στις τελευταίες ώστε να προστατεύει τα ζωτικά του συμφέροντα (σ. 110). Ο δε Buzan (1991) αναφέρει ως ασφάλεια την επιδίωξη της ελευθερίας από απειλές καθώς και την ικανότητα του κράτους και της κοινωνίας να διατηρούν την ανεξαρτησία τους απέναντι σε δυνάμεις τις οποίες θεωρούν εχθρικές (σσ. 432-433). Ο Waltz (1979f) υποστηρίζει ότι τα κράτη θέτουν ως σκοπό όχι τόσο την προσπάθεια για απόκτηση περισσότερης ισχύος, όσο την ασφάλεια και επιβίωσή τους αφού τα ίδια πρέπει να εξασφαλίζουν την ασφάλεια για τον εαυτό τους, δεδομένου ότι κανένας άλλος δρώντας ή οργανισμός δεν αναμένεται να το πράξει. Ο Makinda (1998) αναφέρει ως ασφάλεια τη δυνατότητα να διατηρούν τα κράτη τις νόρμες, τους κανόνες, τους θεσμούς και τις αξίες της κοινωνίας.

Η ασφάλεια συνεπώς αφορά την ελευθερία από απειλές αλλά και την ικανότητα του κράτους μέσω των διεθνών και εθνικών συνθηκών να δύναται να προστατεύει τα συμφέροντα του. Μπορεί να θεωρείται ότι αποτελεί προϊόν του διεθνούς συστήματος είναι όμως αλληλένδετη με τη συμπεριφορά των κρατών. Παρουσιάζει εξάρτηση από τις συνθήκες του διεθνούς περιβάλλοντος, ήτοι οικονομικές, διπλωματικές και στρατιωτικές, δηλαδή από τον βαθμό ελευθερίας από απειλές. Την ίδια ώρα, παρουσιάζει εξάρτηση από τον τρόπο συμπεριφοράς του

κράτους, δηλαδή τη δυνατότητα του να αντιδρά έναντι απειλών για τη προστασία των συμφερόντων του (Φακιολάς 1999).

Ο όρος της εθνικής ασφάλειας επανήλθε στο προσκήνιο με την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου ενισχύοντας την αβεβαιότητα και τον φόβο, απομεινάρια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η Haftendorn (1991) προσδιορίζει την εθνική ασφάλεια ως μια μορφή ασφάλειας κατά την οποία υφίσταται πραγματική ανάγκη προστασίας του έθνους από εξωτερικές απειλές. Η Kicingger (2004) περιγράφει την εθνική ασφάλεια ως *«την απελευθέρωση από τις απειλές που θέτουν σε κίνδυνο την επιβίωση των κοινωνιών που είναι οργανωμένες σε κράτη»* (σ.3).

Η ερμηνεία όμως της εθνικής ασφάλειας μόνο με στρατιωτικούς όρους δημιουργεί λανθασμένη εικόνα αντίληψης της ισχύουσας κατάστασης η οποία ενδεχομένως να ωθήσει τα κράτη στην εστίαση της προσοχής τους αποκλειστικά σε στρατιωτικές απειλές, υποβαθμίζοντας με αυτό τον τρόπο άλλες πιθανά περισσότερο επιζήμιες (Flouros 2022a). Επομένως ο ορισμός της εθνικής ασφάλειας διευρύνεται και σε άλλους τομείς όπως η ενέργεια, η οικονομία, η δημόσια τάξη, οι στρατηγικές πληροφορίες, ο κυβερνοχώρος και το περιβάλλον.

Η ενέργεια συνιστά ένα από τα βασικότερα αγαθά. Είναι ζωτικής σημασίας αφού συσχετίζεται με τη τεχνολογική πρόοδο, την οικονομική ανάπτυξη και την ανθρώπινη δραστηριότητα. Μόνο η στέρση και απουσία της καθιστά εμφανή τη σημασία της. Η ενεργειακή ασφάλεια αφορά τη σχέση ισορροπίας ανάμεσα στην εθνική ασφάλεια και της διαθεσιμότητας–ικανότητας να διασφαλιστούν οι φυσικοί πόροι για παραγωγή ενέργειας (Bazilian, Sovacool & Miller 2013). Ο Τσακίρης (2018) επιπλέον, αναφέρει ότι αφορά τη διασφάλιση της διαθεσιμότητας ενεργειακών πόρων, επαρκούντων για να καλυφθούν οι ενεργειακές ανάγκες του κράτους σε προσιτή τιμή και με αποδεκτό κοινωνικό και περιβαλλοντικό κόστος (σσ. 92-134). Για να λειτουργήσει ένα κράτος και να τροφοδοτήσει τις δραστηριότητές του πρέπει να λαμβάνει μέτρα για τη προστασία της οικονομίας του σε περίπτωση απροσδόκητης διακοπής της αλυσίδας ενεργειακού ανεφοδιασμού του (Φίλης 2012).

Η απόδοση, κατά τον Sovacool (2011a), τουλάχιστον 45 επιστημονικών ορισμών για την ενεργειακή ασφάλεια καταδεικνύει τη πολυδιάστατη πτυχή της. Ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (IEA 2023a) αποδίδει ως ορισμό της ενεργειακής ασφάλειας την *«αξιόπιστη, οικονομικά προσιτή πρόσβαση σε όλα τα καύσιμα και της*

πηγές ενέργειας» με τον Leigh (2014) να συμπληρώνει ότι «η πρόσβαση σε ενεργειακούς πόρους αποτελεί καθοριστικό παράγοντα συγκεκριμένων διεθνών εξελίξεων» (σ.2). Εάν όμως δοθούν λύσεις που να λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη για εξισορρόπηση των οικονομικών, γεωπολιτικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων της ενέργειας τότε η ενεργειακή ασφάλεια, δύναται να ενισχυθεί σημαντικά (Yergin 1991).

Η ενεργειακή ασφάλεια κατά τον Sovacool (2011b), διαθέτει τέσσερις διαστάσεις: α) Τη Διαθεσιμότητα που αφορά τη διαφοροποίηση και ανεξαρτησία των καυσίμων και υπηρεσιών, β) την Ανεκτικότητα, η οποία αφορά τη τιμή και κατά πόσο αυτή καθίσταται ανεκτή από τους καταναλωτές για ορισμένο χρονικό διάστημα, γ) την Αποδοτικότητα, που αφορά τον εξοπλισμό και τη συμπεριφορά που προάγεται από την οικονομική αξιοποίηση της ενέργειας για τη περάτωση ενός συγκεκριμένου έργου και δ) την Περιβαλλοντική Διαχείριση αναφορικά με τη δεκτικότητα από τη κοινωνία ενός ενεργειακού συστήματος. Οι τέσσερις διαστάσεις της ενεργειακής ασφάλειας διατυπώνονται από τον Pascual και Elkind (2010) ως: α) Διαθεσιμότητα αναφορικά με την ικανότητα εξασφάλισης της ενέργειας που απαιτείται, β) Αξιοπιστία, εννοώντας την έγκαιρη παράδοση και διαφοροποίηση των ενεργειακών πηγών, γ) Ανεκτικότητα όπως την αποδίδει ο Sovacool και δ) Βιωσιμότητα που αφορά την ορθολογική χρήση προς αποφυγή ζημιάς.

2.5 Το ενεργειακό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου

Η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου τοποθετείται γεωγραφικά μεταξύ των ηπείρων της Ασίας, της Ευρώπης και της Αφρικής. Απαρτίζεται από τα κράτη του Ισραήλ, της Αιγύπτου, της Ιορδανίας, του Λιβάνου, της Συρίας, της Τουρκίας, της Ελλάδας, της Κύπρου και της Παλαιστινιακής Αρχής (Διαγρ. 1). Ο πληθυσμός της περιοχής για το 2022 ανήλθε περίπου στα 256 εκατομμύρια ανθρώπους παρουσιάζοντας αυξητική τάση για την επόμενη δεκαπενταετία (The World Bank 2023a).

Διάγραμμα 1: Η Ανατολική Μεσόγειος

Πηγή: Flouros 2022b

Η Μεσόγειος, μια από τις σπουδαιότερες περιφερειακές θάλασσες συνιστά ένα διαχρονικό δίαυλο στρατηγικής σημασίας για την επικοινωνία και συγκοινωνία αλλά και διεθνούς αλληλεπίδρασης (Inbar 2014). Η γεωπολιτική της σπουδαιότητα της επαυξάνεται από τη στρατηγική γεωγραφική της θέση και τους πλούσιους ενεργειακούς της πόρους (Pulhan et al. 2020). Εκτείνεται από τα στενά του Γιβραλτάρ έως τη Συρία και από τον κόλπο της Σύρτης μέχρι τον κόλπο της Τεργέστης καλύπτοντας περίπου 2,5 εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα, επικοινωνώντας δυτικά με τον Ατλαντικό ωκεανό, βόρεια με τη Μαύρη θάλασσα και νοτιοανατολικά με την Ερυθρά θάλασσα. Επιπλέον διαθέτει 3 σημαντικούς δίαυλους θαλάσσιας επικοινωνίας, των στενών του Γιβραλτάρ, των στενών του Βοσπόρου και της διώρυγας του Σουέζ. Ο νοητός άξονας Λιβύης–Κέρκυρας οριοθετεί τα δύο υποσυστήματα, της Ανατολικής Μεσογείου από το Ιόνιο πέλαγος μέχρι τη Συρία και της Δυτικής Μεσογείου από την Αδριατική θάλασσα μέχρι τα στενά του Γιβραλτάρ (Νικόδημος 2007).

Η Ανατολική Μεσόγειος, η οποία για τους σκοπούς της διατριβής θα εξεταστεί ως υποσύστημα, συνιστά ένα πολυδιάστατο και πολυπολικό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα για τις προκλήσεις ασφαλείας σε τομείς όπως η άμυνα και η ενέργεια λόγω κυρίως της μεγάλης αλληλεπίδρασης των δρώντων. Για να καταστεί

δυνατή η ερμηνεία του, κατά τον Μάζη, απαιτείται να γίνεται συνδυαστικά αφού το γεωπολιτικό πλέγμα της Μεσογείου συνιστά σημαντικό σημείο συγκέντρωσης και διακίνησης πολιτικής ισχύος (Μάζης 2005).

Άξιο αναφοράς κατά τον Χρυσοχού (2018) είναι το γεγονός «ότι περισσότερο από το 65% των εισαγωγών πετρελαίου και ΦΑ της Ευρώπης διέρχονται από τη Μεσόγειο, με το Ανατολικό τμήμα να διαδραματίζει προεξάρχοντα ρόλο, λόγω και της γειννίασης του με τη διώρυγα του Σουέζ και τη Μέση Ανατολή, αλλά και τη Μαύρη Θάλασσα» (σ.3). Κατά τον Flouros (2022c) «οι σχετικά πρόσφατες ανακαλύψεις υδρογονανθράκων στην ευρύτερη περιοχή φαίνεται να αποτελούν καταλύτη για μία σειρά από επιμέρους ζητήματα ενεργειακής, οικονομικής, πολιτικής και τελικώς γεωπολιτικής φύσης» (σ.93). Αυτή η εξέλιξη αποτέλεσε κίνητρο για τις Μεγάλες Δυνάμεις για να αυξήσουν τη παρουσία τους στη περιοχή προς εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους και τη μέγιστη αποκόμιση οφελών.(Χρυσοχού & Δαλακλής 2012).

Οι σχετικά πρόσφατες ανακαλύψεις υδρογονανθράκων στις ΑΟΖ Ισραήλ-Κύπρου-Αιγύπτου αλλά και το γεγονός ότι τα ζωτικά συμφέροντα των ΗΠΑ στη περιοχή δεν εξυπηρετούνταν αφού είχαν άλλωστε εστιάσει το ενδιαφέρον τους στη περιοχή της Ασίας–Ειρηνικού ώθησε περιφερειακές δυνάμεις, όπως η Τουρκία, να καλύψουν το δημιουργηθέν κενό ισχύος (Maris et al. 2022a). Σύμφωνα με την United States Geological Survey (USGS), η αξιολόγηση των μη ανακαλυφθέντων αποθεμάτων στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου κυμαίνονται από 449 έως 1,472 εκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου και από 138,273 έως 494,133 δισεκατομμύρια κυβικά πόδια ΦΑ (Schenk et al. 2021). Σύμφωνα με τον Tsakiris (2018), τα ενεργειακά αποθέματα υδρογονανθράκων της Ανατολικής Μεσογείου, επαυξάνουν την ενεργειακή ασφάλεια του υποσυστήματος της, ομοίως και της Ευρώπης. Παράλληλα διαμορφώνουν το ενεργειακό τοπίο προσδίδοντας νέα προοπτική στη γεωπολιτική της αξία της περιοχής.

Η εκμετάλλευσή τους αποτελεί πρόκληση, αφού δυνάμεις, όπως η Τουρκία, εγείρουν αξιώσεις σε θαλάσσιες περιοχές άλλων κρατών, αποτελώντας τροχοπέδη στους ενεργειακούς σχεδιασμούς της Ελλάδας και της Κύπρου (Axt 2021). Η επικρατούσα κατάσταση περιπλέκεται περαιτέρω λόγω της άρνησης της Τουρκίας να προσυπογράψει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας. Ο Marketos (2021) αναφέρει ότι «...στην πραγματικότητα, η Τουρκία εργαλειοποιεί

τα θαλάσσια κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου για την απόκρυψη των εθνικιστικών, ιμπεριαλιστικών της οραμάτων με την ονομασία Mavi Vatan (γαλάζια πατρίδα), κατά ευθεία παράβαση της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Ελλάδας» (σ.2).

Η ίδρυση του East Mediterranean Gas Forum (EMGF) το 2020 κατέστη δυνατή αφού διαφάνηκε ότι για να επέλθει η εκμετάλλευση των αποθεμάτων ΦΑ της περιοχής απαιτείτο η συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων χωρών (παραγωγό-διαμετακομιστές-καταναλωτές) ώστε να αναπτυχθεί η απαραίτητη υποδομή για τη διακίνησή του. Εδρεύει στη Αίγυπτο και απαρτίζεται από την Αίγυπτο, τη Γαλλία, την Ελλάδα, την Ιορδανία, το Ισραήλ, την Ιταλία, τη Κύπρο, τη Παλαιστινιακή Αρχή και με καθεστώς παρατηρητή την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), τις ΗΠΑ και τη Παγκόσμια Τράπεζα. Στόχος του είναι η ανάπτυξη ενιαίας στρατηγικής στην ανταγωνιστική αγορά ΦΑ αποτελώντας πυλώνα συνεργασίας, περιφερειακής ασφάλειας και ειρήνης έχοντας ως βάση την οικονομική και ενεργειακή ευημερία (EMGF 2020). Έχοντας υπόψη τα ανωτέρω παραμένει να αναδειχθεί η λειτουργία του με τον Joseph (2022) να αναφέρει ότι «...η ίδρυση του EMGF ήταν ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση, ειδικά σε μία περιοχή που παραμένει γνωστή για τις ασταθείς συγκρούσεις της. Το EMGF, ενώ έχει τα αγκυροβόλιά του στην ενεργειακή συνεργασία και ανησυχίες για την περιφερειακή ασφάλεια, πάσχει επίσης από θεσμικές αδυναμίες...» (σ. 68).

Η Τουρκία λόγω του αποκλεισμού της από το EMGF και της περιθωριοποίησης από την ενεργειακή συνεργασία Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ, υπέγραψε με τη Λιβύη Μνημόνιο Κατανόησης αναφορικά με τον καθορισμό θαλασσίων ζωνών. Κατά την Pecinar (2019) η Τουρκία με τον ενεργό ρόλο που διαδραματίζει στη Λιβύη και μέσω του τουρκολιβυκού μνημονίου για την οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών ενεργεί με τρόπο για να παρεμποδίσει τους ενεργειακούς σχεδιασμούς των γειτονικών της κρατών. Από την πλευρά της η ΕΕ (European Council 2019) καταδίκασε το παραπάνω μνημόνιο καταγράφοντας πως «...Το μνημόνιο κατανόησης Τουρκίας-Λιβύης για την οριοθέτηση θαλασσίων δικαιοδοσιών τη Μεσόγειο παραβιάζει κυριαρχικά δικαιώματα τρίτων κρατών, δεν συμμορφώνεται με το Δίκαιο της Θάλασσας και δεν μπορεί να έχει νομικές συνέπειες για τρίτα κράτη...»(σ. 4).

2.6 Τα ενδιαφερόμενα μέρη

Για τις ανάγκες της διατριβής αναφορικά με τη προσέγγιση και κατανόηση των θεμάτων ενέργειας και ασφάλειας στο πολυπολικό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου, θα μας υποβοηθήσει η μέθοδος Ανάλυσης Ενδιαφερομένων Μερών (Stakeholder's Analysis). Με τον όρο ενδιαφερόμενα μέρη εννοούμε τα μέρη των οποίων η εμπλοκή είναι άμεση ή έμμεση, έχουν θελημένο ή μη ενδιαφέρον, δύναται να είναι από μεμονωμένο άτομο ή ομάδα ατόμων έως και οργανισμό και τα αποτελέσματα ενός έργου στο οποίο έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον και τους αφορά έχουν επήρεια σε αυτούς (Frederick et al. 1992).

Κατά τον Freeman (1984) τα ενδιαφερόμενα μέρη είναι «...οποιαδήποτε ομάδα ή άτομο που μπορεί να επηρεάσει ή να επηρεαστεί από την επίτευξη των στόχων του οργανισμού» (σ.46). Για το δικό μας επίπεδο, του διεθνούς συστήματος και κρατικών δρώντων, ενδιαφερόμενο μέρος συνιστά κάθε δρώντας που έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει ή να επηρεαστεί από την επιτυχία μίας χώρας.

Ο Crosby (1992) αναφέρει ότι «Ο σκοπός της ανάλυσης των ενδιαφερομένων είναι να υποδείξει ποιου τα συμφέροντα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τη λήψη μιας απόφασης». Ο στόχος της ανάλυσης των ενδιαφερομένων μερών είναι να σκιαγραφήσει τα εμπλεκόμενα μέρη, τις κύριες ανάγκες τους, τις επιδιώξεις τους και τις επιθυμίες τους. Η αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση των δρώντων καθώς και η γνώση των χαρακτηριστικών τους γνωρισμάτων θα συνδράμει στη κατανόηση της στάσης τους και της ακολουθούμενης στρατηγικής τους για ένα έργο, που όμως η λανθασμένη ερμηνεία τους, δημιουργεί θέμα βιωσιμότητας (Elias et al. 2002).

Από πλευράς κρατών, είναι σημαντική η ανάλυση των ενδιαφερομένων μερών καθώς τα αποτελέσματα της δύναται να συνεισφέρουν στην επίτευξη των στόχων τους. Για τον επιστημονικό μελετητή, που πρέπει να προσδιορίσει τα πεδία επιρροής επιβάλλεται ο συστηματικός προσδιορισμός των ενδιαφερομένων μερών αλλά και των συμφερόντων τους (Huff 1984).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 Γενικά

Η παρούσα διατριβή έχει ως στόχο μέσω της έρευνας να ερμηνεύσει κριτικά πώς η «Συμμαχία 3+1» επηρεάζει και διαμορφώνει το ενεργειακό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου. Να εξετάσει τη σημασία και σπουδαιότητά της, αλλά και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των κρατών που την απαρτίζουν. Παράλληλα να επισημάνει τη συντελούμενη αλλαγή ισορροπίας που επιφέρει ο άξονας συνεργασίας Κύπρου-Ελλάδας-Ισραήλ στους τομείς της ασφάλειας και ενέργειας στο υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου εν μέσω αντικρουόμενων συμφερόντων τρίτων κρατών. Τα επιβεβαιωμένα κοιτάσματα υδρογονανθράκων όπως και αυτά που δεν έχουν ακόμα ανακαλυφθεί μπορούν να καταστούν καταλύτης για την ενεργειακή ασφάλεια της ευρύτερης περιοχής και της Ευρώπης. Η προοπτική εξέλιξης της «Συμμαχίας 3+1» μέσω της προσθήκης κρατών όπως η Ινδία, καταδεικνύει τη σημασία και τις δυνατότητες της συμμαχίας να ασκεί επιρροή όχι μόνο στο περιφερειακό περιβάλλον αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στην έρευνά μας θα σκιαγραφηθεί η επικρατούσα ενεργειακή κατάσταση των κρατών που συνιστούν τη «Συμμαχία 3+1» ξεχωριστά, αποτυπώνοντας την πολιτική που ακολουθούν, τις φιλοδοξίες τους, τις προκλήσεις, τις ανάγκες τους, τις συνεργασίες και τα υφιστάμενα δεδομένα για τον κάθε τομέα. Παράλληλα θα εξεταστεί η δυνατότητα εκμετάλλευσης των υπαρχόντων ενεργειακών πόρων και η μεταβολή του ενεργειακού τοπίου, λαμβάνοντας υπόψη την Ευρώπη και τις πρόσφατες εξελίξεις που επέφερε στην ενεργειακή της ασφάλεια η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, σηματοδοτώντας την ανάγκη για απεξάρτηση από το ρωσικό ΦΑ και την επίσπευση των διαδικασιών προμήθειας από εναλλακτικούς προμηθευτές.

Η μεγάλη βαρύτητα που προσδίδεται από την ΕΕ για τη διαφοροποίηση των προμηθευτών ενέργειας διαφαίνεται στις αποφάσεις της και τις δράσεις που αναλαμβάνει σε έργα και χρηματοδότηση με επίκεντρο την Ανατολική Μεσόγειο. Η εξυπηρέτηση των συμφερόντων των χωρών που συνιστούν τη «Συμμαχία 3+1» είναι αλληλένδετη με αυτά τα έργα που αφορούν κυρίως την εκμετάλλευση των

κοιτασμάτων υδρογονανθράκων όπως ο αγωγός μεταφοράς ΦΑ Eastern Mediterranean Gas Pipeline (EastMed) αλλά και η ηλεκτρική διασύνδεση EuroAsia Interconnector. Τα έργα αυτά μαζί με άλλα, όπως για παράδειγμα η ηλεκτρική διασύνδεση EuroAfrica Interconnector, εντάσσονται στο γενικό πλάνο δράσεων της ΕΕ για απαλλαγή από το ρωσικό ΦΑ και την εργαλειοποίηση της ενέργειας από τη Ρωσία ως μοχλό άσκησης πολιτικής επιρροής.

Η ακολουθούμενη στρατηγική εξισορρόπησης από τις τρεις τουλάχιστον χώρες της «Συμμαχίας 3+1» θα αξιολογηθεί και υπό το πρίσμα δημιουργίας ενός ενιαίου άξονα ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή έναντι των αναθεωρητικών και αποσταθεροποιητικών δρώντων του υποσυστήματος της Ανατολικής Μεσογείου. Ένας τέτοιος δρώντας, η Τουρκία, αμφισβητεί τα κυριαρχικά δικαιώματα στις θαλάσσιες ζώνες της Κύπρου-Ελλάδας, προσβλέποντας στην αποκόμιση κερδών και ματαίωση των ενεργειακών τους σχεδιασμών. Υπό τις ευλογίες των ΗΠΑ, το Ισραήλ, η Ελλάδα και η Κύπρος προχωρούν στη σύναψη διμερών συνεργασιών εμπλέκοντας παράλληλα την Αίγυπτο καθώς διαβλέπουν τον βαρύνουσα σημασίας ρόλο της στη περιοχή.

Στη μελέτη μας θα γίνει μνεία τόσο στην Αίγυπτο, η οποία έχει αποφασίσει στο πλαίσιο αποκατάστασης των σχέσεων της με το Ισραήλ και της εσωτερικής πολιτικής σταθερότητας να συμπορευθεί με τις τρεις χώρες της «Συμμαχίας 3+1», όσο και στο ρόλο της Τουρκίας, η οποία εν μέσω αναθεωρητικής της πολιτικής βλέπει τα συμφέροντά της να πλήττονται και ως εκ τούτου λειτουργεί ως αποσταθεροποιητικός παράγοντας προσβλέποντας στη ματαίωση των ενεργειακών σχεδιασμών της περιοχής μη αποδεχόμενη την περιθωριοποίησή της. Οι δύο προαναφερόμενες χώρες, αποτελούν ισχυρούς δρώντες του υποσυστήματος της Ανατολικής Μεσογείου των οποίων τα συμφέροντα είναι στη παρούσα φάση αντικρουόμενα.

Για να καταστεί η μελέτη ενδεδειγμένη τα στοιχεία που θα ερευνηθούν θα εξεταστούν κριτικά σε μία προσπάθεια να αποφευχθεί η απλή παράθεσή τους. Η επιδίωξη είναι μέσω συνδυαστικής σκέψης να εξαχθούν συμπεράσματα για το παρόν και την εξέλιξη της «Συμμαχίας 3+1», τις προοπτικές και τις ευκαιρίες που δημιουργεί για την περιοχή ενδιαφέροντος αλλά και τον δυνητικό κίνδυνο που πηγάζει από αντίθετες δυνάμεις. Επίσης, να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα,

να διατυπωθούν προτάσεις για το μέλλον της συμμαχίας και την ενεργειακή ευημερία της περιοχής.

Το παρόν θέμα έχει επιλεγθεί κατόπιν ενδελεχούς ανασκόπησης της βιβλιογραφίας και κυρίως ιδιαίτερου προσωπικού ενδιαφέροντος αναφορικά με την «Συμμαχία 3+1», τον τρόπο που διαμορφώνει το ενεργειακό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου και τις δυνατότητες εξέλιξής της.

3.2 Κεντρικό Ερευνητικό Ερώτημα

Το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της μελέτης αφορά στο πως η «Συμμαχία 3+1» επηρεάζει το ενεργειακό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου.

3.3 Επιμέρους Ερευνητικά Ερωτήματα

Τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα που θα εξεταστούν και θα συμβάλουν στην ολοκληρωμένη μελέτη παρέχοντας ολοκληρωμένη εικόνα για να απαντηθεί το κύριο ερευνητικό ερώτημα είναι:

- α. Ποιες οι συνθήκες δημιουργίας της συμμαχίας και ποιες οι ανάγκες των συμμετεχόντων;
- β. Πώς η «Συμμαχία 3+1» συμβάλλει στη σταθερότητα της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου;
- γ. Ποιες είναι οι προϋποθέσεις για την εξέλιξη και το μέλλον της «Συμμαχίας 3+1»;

3.4 Μεθοδολογία

Στη παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή ως μεθοδολογία θα ακολουθηθεί η ποιοτική μέθοδος. Μέσω αυτής της μεθόδου θα διενεργηθεί εκτενής βιβλιογραφική ανασκόπηση ελληνόγλωσσης και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας και άρθρων με ευρεία κάλυψη της διεθνούς βιβλιογραφίας. Θα χρησιμοποιηθούν δεδομένα από πρωτογενής και δευτερογενής πηγές πληροφόρησης αποσκοπώντας στην ενδελεχή και εις βάθος προσέγγιση του εξεταζόμενου θέματος. Αρχικά θα γίνει

μελέτη των τίτλων και περιλήψεων των άρθρων για να καταστεί δυνατή η επιλογή αυτών που θα υποστηρίξουν και θα απαντήσουν τα ερευνητικά ερωτήματα, συμβάλλοντας έτσι στη περαιτέρω κατανόηση του θέματος. Ακολουθώντας, τα επιστημονικά άρθρα που σχετίζονται με το θέμα, θα μελετηθούν διεξοδικά για αξιοποίηση των απαραίτητων πληροφοριών. Επιπρόσθετα θα μελετηθούν έντυπα και ηλεκτρονικά άρθρα και βιβλία που σχετίζονται με το αντικείμενο της έρευνας, εστιάζοντας κυρίως στην ενέργεια, διεθνείς σχέσεις, ασφάλεια, ιστορία και πολιτική για αποκόμιση γενικής γνώσης του θέματος και την ανάπτυξη του γνωστικού υποβάθρου επί του οποίου θα στηριχθεί η έρευνα (Ζαφειρόπουλος 2015). Επίσης θα χρησιμοποιηθούν στατιστικά στοιχεία, δελτία τύπου και ανακοινώσεις, εκθέσεις, έγγραφα και στοιχεία από επίσημες ιστοσελίδες κυβερνήσεων και υπουργείων κρατών, διεθνών οργανισμών, ινστιτούτων και πολυεθνικών επιχειρήσεων όπου μέσω κριτικής σκέψης και προσέγγισης θα συμβάλουν στην έρευνα του θέματος της εργασίας.

Η προσέγγισή μας θα επιχειρήσει με τρόπο αντικειμενικό και επιστημονικό, μέσω κριτικής σκέψης να αποδώσει τεκμηριωμένες απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα της διατριβής με παράλληλη ανάδειξη της αξίας και αναγκαιότητάς της.

Η βιβλιογραφία που θα χρησιμοποιηθεί θα είναι όσο το δυνατόν επικαιροποιημένη για να αντληθούν έγκυρες πληροφορίες προς υποστήριξη της έρευνας. Κατά βάση, οι πληροφορίες που θα συλλεχθούν και θα εκμεταλλευθούν για να καταστεί δυνατή η ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διατριβής θα είναι από τη βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου σε συνδυασμό με άλλες δημόσιες βιβλιοθήκες και έγκριτους διαδικτυακούς ιστοτόπους επιστημονικού περιεχομένου.

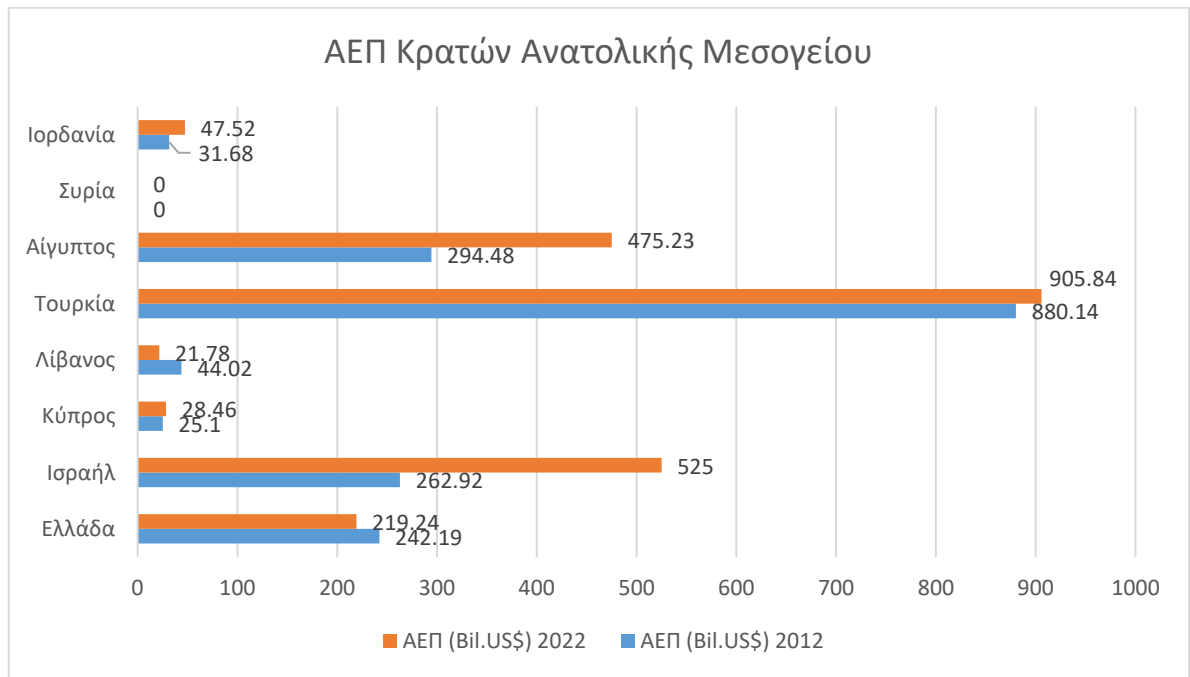
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΝΑΛΥΣΗ

4.1 Το υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου

«Η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου σχηματίζεται εκεί που συναντώνται τρεις διαφορετικές ήπειροι, δηλαδή η Ευρώπη, η Ασία και η Αφρική. Αποτελείται από τις ακόλουθες χώρες που βρίσκονται σε αυτό το τμήμα της λεκάνης της Μεσογείου : Κύπρος, Αίγυπτος, Ελλάδα, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Συρία, Τουρκία και Παλαιστινιακή Αρχή» (Flouros 2022d, σ. 91). Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί μια ευαίσθητη και κρίσιμη περιοχή διεθνώς, εάν λάβει κανείς υπόψη την ποικιλία πηγών πλουτοπαραγωγικών πόρων και του κλίματος (Καργάκος 2007). Ως συνδετικός κρίκος της Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής διαθέτει θαλάσσιες αρτηρίες διακίνησης εμπορευμάτων προς την Ευρώπη καθώς και ενεργειακών πόρων από τις χώρες του Περσικού Κόλπου. Παρουσιάζει εγγύτητα στα ενεργειακά κοιτάσματα της Μέσης Ανατολής ενώ η ίδια διαθέτει αποθέματα ενεργειακών πόρων. Επιπλέον η διώρυγα του Σουέζ, νευραλγικό σημείο θαλάσσιου εμπορίου, ενισχύει τη γεωστρατηγική και ενεργειακή αξία της περιοχής. Ομοίως τα ενεργειακά αποθέματα της Ανατολικής Μεσογείου στις ΑΟΖ Αιγύπτου, Ισραήλ και Κύπρου την αναβαθμίζουν ενεργειακά, προσελκύοντας το ενδιαφέρον μεγάλων δυνάμεων όπως οι ΗΠΑ, και η Ινδία.

Ο πληθυσμός της περιοχής για το 2022 ανήλθε περίπου στα 256 εκατομμύρια ανθρώπους (The World Bank 2023b) παρουσιάζοντας αυξητική τάση για τα επόμενα 25 έτη. Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ), αν και δεν αποτελεί απόλυτο δείκτη του επιπέδου πολιτισμού ή ποιότητας ζωής σε μια χώρα εντούτοις είναι απαραίτητο *«όταν σχεδιάζουμε για τις ενεργειακές ανάγκες ενός έθνους να εξετάζουμε εναλλακτικά κοινωνικοοικονομικά μοντέλα, με έμφαση στα κοινωνικοοικονομικά και όχι μόνο στα οικονομικά»* (Sonino 1977, σ. 142). Από το 2012 έως το 2022, το συνολικό ΑΕΠ των εμπλεκόμενων χωρών από περίπου 1.76 trill. US\$ ανήλθε στα 2.22 trill. US\$. Η σημαντική αυτή άνοδος συντελέστηκε λόγω του σχεδόν διπλασιασμού των ΑΕΠ των χωρών της Αιγύπτου και του Ισραήλ (Διαγρ.2) ενώ οι υπόλοιπες χώρες δεν είχαν ιδιαίτερη μεταβολή πλην της Ιορδανίας και της Ελλάδας που παρουσίασε μείωση περίπου 15% με την εκτίμηση ότι η πτώση οφείλεται κυρίως στην οικονομική κρίση την οποία διήλθε η χώρα.

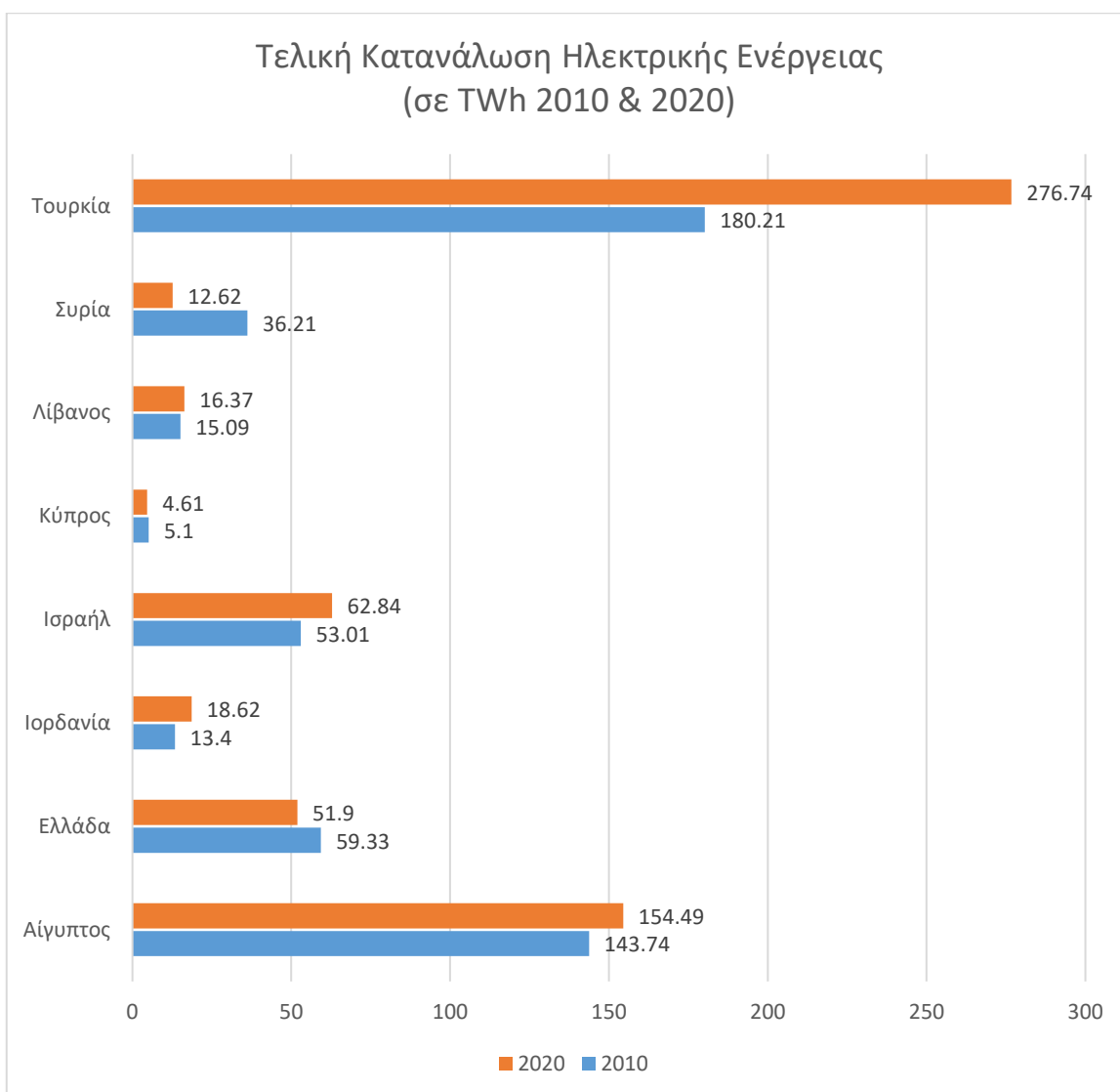

Διάγραμμα 2: ΑΕΠ Κρατών Ανατολικής Μεσογείου.

Πηγή: Συγγραφέας, 2023 [βάση στοιχείων από International Monetary Fund (IMF), 2023]

Η οικονομία της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου προβλέπεται να αναπτυχθεί, ενώ ο πληθυσμός της περιοχής αναμένεται να αυξηθεί κατά 82 εκατομμύρια επιπλέον ανθρώπους έως το 2050 (The World Bank 2023c). Παράλληλα, η ενεργειακή ζήτηση σε αυτήν την περιοχή αναμένεται να αυξηθεί σημαντικά τα επόμενα χρόνια, αποτελώντας πρόκληση που η αντιμετώπισή της συνδέεται άμεσα με την ενεργειακή ασφάλεια αυτής της περιοχής. Με τα σημερινά δεδομένα περιφερειακών αποθεμάτων-κατανάλωσης ΦΑ και πετρελαίου διαπιστώνουμε ότι αυτά δεν επαρκούν έχοντας υπόψη τη κατανάλωση ενέργειας για παραπάνω από μερικές δεκαετίες (Διαγρ. 3).

Εντούτοις οι πρόσφατες ανακαλύψεις μεγάλων κοιτασμάτων ΦΑ στις ΑΟΖ Αιγύπτου, Ισραήλ και μεσαίου μεγέθους κοιτασμάτων στην ΑΟΖ της Κύπρου, αλλάζουν τις προβλέψεις από την οπτική της προσφοράς για την υπό εξέταση περιοχή, δίδοντας τη δυνατότητα παροχής του αναγκαίου ενεργειακού εφοδιασμού για κάλυψη της περιφερειακής ζήτησης και πιθανότατα της δυνατότητας εξαγωγών [Energy Information Administration (EIA) 2023a].

Διάγραμμα 3: Τελική κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας.

Πηγή: Συγγραφέας, 2023 (βάση στοιχείων από ΙΕΑ, 2023b)

Οι ανακαλύψεις ΦΑ έχουν δώσει το έναυσμα για τη δημιουργία υποδομών για την υποστήριξη της εκμετάλλευσης και μεταφοράς του. Ενώ η Αίγυπτος και το Ισραήλ βρίσκονται στη φάση της εκμετάλλευσης, η Κύπρος ακόμα δεν έχει προχωρήσει σε αυτό το στάδιο. Τα κοιτάσματα ΦΑ που έχουν πρόσφατα ανακαλυφθεί (Πιν. 2) δικαιολογούν τον προγραμματισμό έργων υποδομής και εκμετάλλευσης.

Πίνακας 2. Ανακαλύψεις σημαντικών κοιτασμάτων ΦΑ.

<i>Χώρα</i>	<i>Κοίτασμα</i>	<i>Έτος Ανακαλυψης</i>	<i>Περιοχή</i>	<i>Εταιρία</i>	<i>Εκτιμηση έτους έναρξης παραγωγής</i>	<i>Εκτίμηση όγκου μέγ. παραγωγής (bil. Cubic feet per year)</i>
Κύπρος	Afrodite	2011	Block 12 offshore	Noble Energy	2029	202
	Kalypso	2018	Block 6 offshore	Eni	2036	276
	Glaucus	2019	Block 10 offshore	Exxon Mobil	2038	276
	Cronos	2022	Block 6 offshore	Eni	Unknown	Unknown
Αίγυπτος	Zohr	2015	Offshore Nile Delta Basin	Eni	2017	1144
	Baltim Southwest	2016	Offshore Baltim Block, Nile Delta Basin	Eni, Egyptian General Petroleum Corp.	2019	0.16
	Raven	2004	Offshore North Alexandria Block	BP	2021	0.23
	Bashrush	2020	Offshore	Eni	2025	0.05
Ισραήλ	Leviathan	2010	Offshore Blocks I/14 and I/15	Chevron	Phase 1A: 2020, Phase 1B: 2026, Phase 2: 2030	779
	Tamar	2009 & 2013	Offshore Block I/12	Chevron	Phase 1: 2013, Tamar SW: 2019, Phase 2: 2027	585
	Karish	2013	Offshore Block Alon C	Energean	2022	0.22
	Karish North	2019	Offshore Block I/17	Energean	2023	104
	Athena	2022	Offshore, Block 12	Energean	2027	0.05
	Tanin	2012	Offshore Block Alon A	Energean	2028	0.11

Πηγή: Συγγραφέας, 2023 (Βάση στοιχείων EIA, 2023b)

Σε αυτά τα έργα υποδομής εντάσσεται το υπάρχον δίκτυο αγωγών μεταφοράς ενεργειακών πόρων το οποίο είναι περιορισμένο αφού κανένας αγωγός δεν διατρέχει την Ανατολική Μεσόγειο ή έχει κατάληξη την Ευρώπη. Στο υπάρχον δίκτυο αγωγών ΦΑ που διατρέχει τη περιοχή και δεν περιορίζεται στα γεωγραφικά σύνορα ενός κράτους εντάσσεται ο αγωγός Arab Gas Pipeline (AGP) συνολικού μήκους 1200 km με δυνατότητα μεταφοράς ΦΑ 10,3 bcm ανά έτος (OPEC Fund 2023). Με το κόστος κατασκευής να ανέρχεται περίπου στα 1,2 bil US\$, αντιπροσωπεύει ένα μοντέλο για μελλοντικά σχέδια αραβικής συνεργασίας. Έχει αφετηρία το Ελ Αρίς (El- Arish) στην Αίγυπτο, διατρέχει την Ιορδανία και καταλήγει στη Συρία όπου εκεί διακλαδώνεται σε 4 τμήματα με ένα από αυτά να καταλήγει την Τρίπολη του Λιβάνου. Σήμερα η ροή του αγωγού κυμαίνεται από 70-120 mil. Cf/day ο αγωγός εξυπηρετώντας τις ανάγκες εφοδιασμού της Ιορδανίας με Αιγυπτιακό ΦΑ (Ghana 2021).

Διάγραμμα 4: Αγωγός AGP.

Πηγή: Fouad, K. (2019). *Eastern Mediterranean Gas: Taking an Unpaved Road. Egyptian institute for studies.*

Αποτελεί γεγονός ότι δεν υπάρχει διασύνδεση της Ανατολικής Μεσογείου με την Ευρώπη μέσω αγωγού ΦΑ αλλά τα έργα υψηλής σημασίας, τα οποία καταδεικνύουν την γεωστρατηγική αξία της Ανατολικής Μεσογείου δεν περιορίζονται μόνο σε αγωγούς ΦΑ (Πίν. 3).

Πίνακας 3: Σημαντικά έργα-δράσεις.

A/A	Έργο	Εμπλεκόμενες χώρες-φορείς	Σκοπός χρησιμότητα	Φάση Υλοποίησης	Παρατηρήσεις
1	Arab Gas Pipeline ⁸	Αίγυπτος, Ιορδανία, Λίβανος, Συρία, Ισραήλ,	Μεταφορά αιγυπτιακού ΦΑ	Περατώθηκε	Ενδεχόμενη διασύνδεση Ιρακινού ΦΑ
2	EastMed Pipeline ⁹	Ισραήλ, Κύπρος, Ελλάδα, Ιταλία	Μεταφορά Φ/Α στην Ευρώπη	Επικύρωση από κοινοβούλια	Έργο Κοινού Ενδιαφέροντος (PCI 7.3.1) της ΕΕ
3	East to Med Corridor (EMC) ¹⁰	Σαουδική Αραβία, Κύπρος, Ελλάδα,	Μεταφορά δεδομένων	Υπογραφή και επικύρωση συμβολαίων	Το εκτιμώμενο κόστος στα 850 mil. US\$
4	India Middle East Economic Corridor ¹¹	Ίνδία, Ελλάδα ,ΗΑΕ, Σαουδική. Αραβία, Ιορδανία, Ισραήλ,	Ενίσχυση οικονομικής ανάπτυξης	Μνημόνιο Κατανόησης	Σύνοδος G20 στο Νέο Δελχί στις 10/9/2023
5	EuroAsia Interconnector ¹²	Ισραήλ, Κύπρος, Ελλάδα	Ηλεκτρική διασύνδεση	Δημιουργία υποδομών	Έργο Κοινού Ενδιαφέροντος (PCI 3.10) της ΕΕ
6	EuroAfrica Interconnector ¹³	Αίγυπτος, Κύπρος, Ελλάδα	Ηλεκτρική διασύνδεση	Συμφωνία Υλοποίησης	Υπογραφή συμφωνίας 23/5/2019

Πηγή: Συγγραφέας, 2023 (Βάση στοιχείων από 1,2,3,4,5)

Η ποικιλία των δράσεων και οι εμπλεκόμενοι φορείς δείχνουν το πολυδιάστατο περιβάλλον της περιοχής και τη δυναμική του. Ταυτόχρονα όμως παρουσιάζουν και τις προσδοκίες των χωρών οι οποίες είναι διατεθειμένες να

⁸ OPEC Fund. (2023). *Arab Gas Pipeline Project*.

Διαθέσιμο στο: <https://opecfund.org/operations/list/arab-gas-pipeline-project>

[Πρόσβαση 31 Οκτωβρίου 2023]

⁹ DEPA. (2023). *Eastern Mediterranean Interconnector Pipeline*

Διαθέσιμο στο: <https://depa-int.gr/en/interconnector-pipeline-eastmed/>

[Πρόσβαση 31 Οκτωβρίου 2023]

¹⁰ Submarine Cable Networks. (2023). *EMC*. [Πρόσβαση 31 Οκτωβρίου 2023]

Διαθέσιμο στο: <https://www.submarinenetworks.com/en/systems/asia-europe-africa/emc>

[Πρόσβαση 31 Οκτωβρίου 2023]

¹¹ Australian Institute of International Affairs. (2023). *The India-Middle East-Europe Economic Corridor: Promises and Challenges*.

Διαθέσιμο στο: <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/the-india-middle-east-europe-economic-corridor-promises-and-challenges/>

[Πρόσβαση 31 Οκτωβρίου 2023]

¹² EuroAsia Interconnector. (2023). *IPTO is new project promoter for Greece-Cyprus-Israel electricity interconnector*.

Διαθέσιμο στο: <https://euroasia-interconnector.com/ipto-is-new-project-promoter-for-greece-cyprus-israel-electricity-interconnector/>

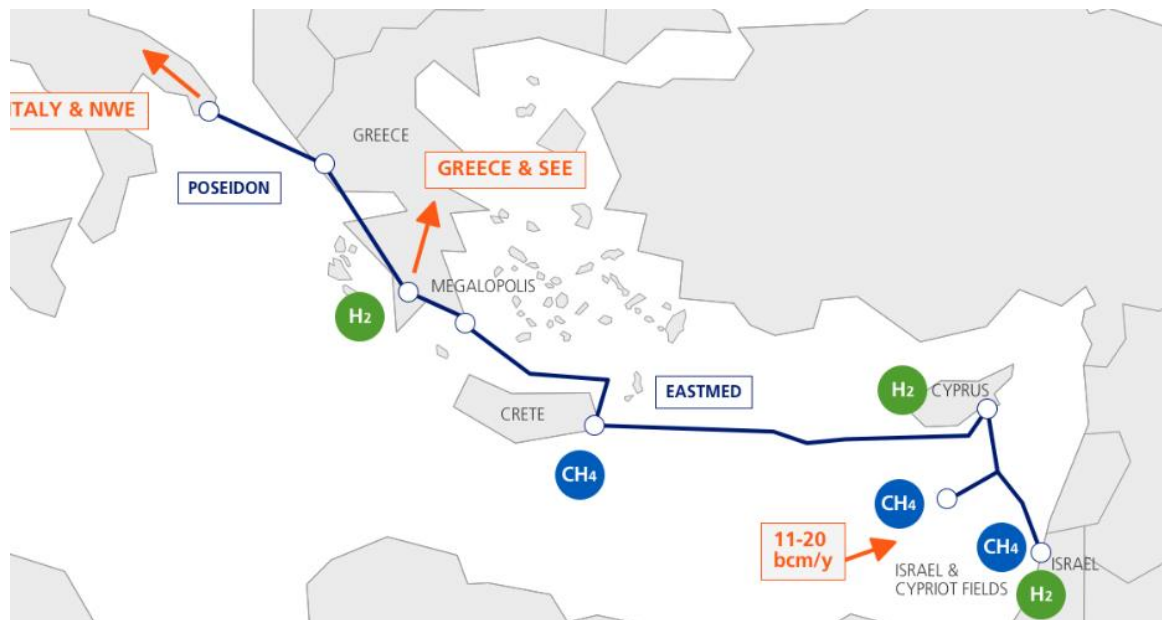
[Πρόσβαση 31 Οκτωβρίου 2023]

¹³ EuroAfrica Interconnector (2019, Μάιος 23). *Ιστορική συμφωνία για την ηλεκτρική διασύνδεση Αιγύπτου-Ευρώπης μέσω Κύπρου*. [Δελτίο Τύπου].

Διαθέσιμο στο: <https://www.euroafrica-interconnector.com/wp-content/uploads/2019/05/2019-05-23-Egypt-signs-implementation-agreement-GR.pdf>

[Πρόσβαση 3 Νοεμβρίου 2023]

επενδύσουν μεγάλα χρηματικά ποσά για να εξυπηρετήσουν τα εθνικά τους συμφέροντα. Η κατασκευή ενός αγωγού μεταφοράς ΦΑ θα προσδώσει στην ΕΕ την αναγκαία διαφοροποίηση των πηγών εφοδιασμού της σε ΦΑ, το οποίο τουλάχιστο μέχρι το 2030 θα καταλαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερο ενεργειακό μερίδιο μεταξύ των ορυκτών καυσίμων ως μεταβατικό καύσιμο για τη πράσινη ενέργεια. (Manolis & Loverdos 2013). Ο αγωγός EastMed παρέχει αυτή τη δυνατότητα, παρά το κόστος κατασκευής (7 bil. US\$). Με μήκος 1700 km θα έχει τη δυνατότητα αρχικής μεταφοράς έως 10 mil. m³, ποσότητας όμως που μπορεί να θεωρηθεί αμελητέα συγκριτικά με τις συνολικές ανάγκες της ΕΕ (Wolfrum 2019).

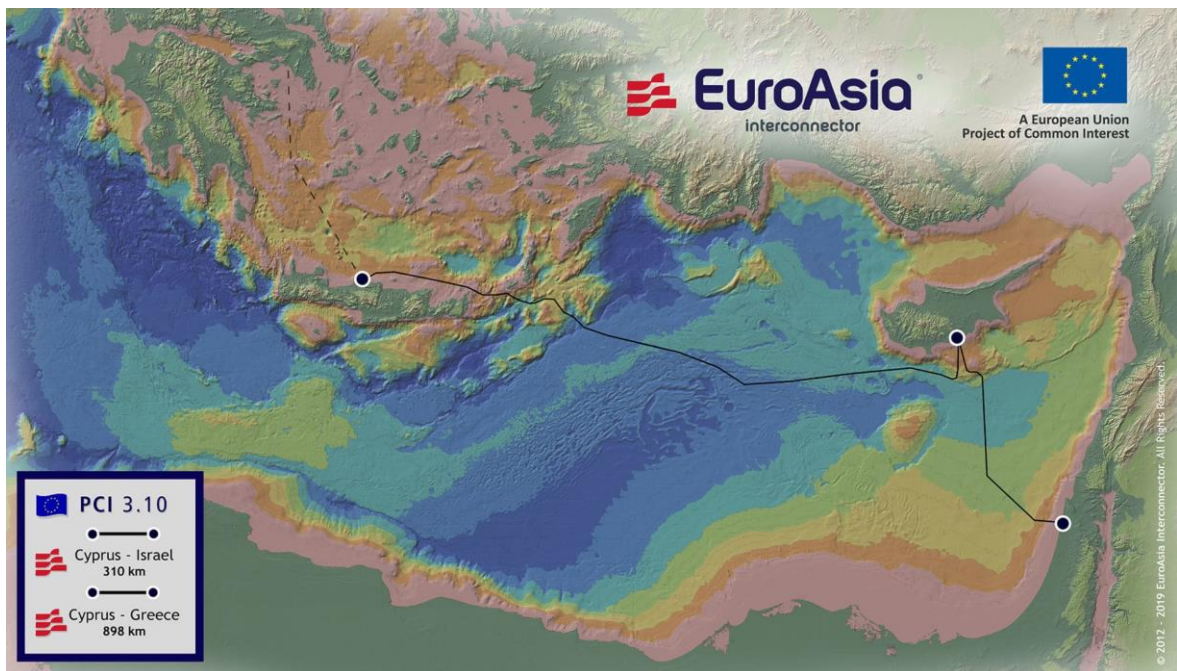
Διάγραμμα 5: EastMed Pipeline.

Πηγή: Edison (2023).

Θα προσδώσει συνδυαστικά με τα υπόλοιπα έργα τη δυνατότητα διαφοροποίησης των πηγών ενέργειας και θα ενισχύσει την ενεργειακή ασφάλεια των εμπλεκόμενων κρατών και της ΕΕ. Αποτελεί ιδιαίτερη προοπτική ότι στην εξίσωση προστίθεται και το αιγυπτιακό ΦΑ το οποίο σε ορίζοντα 10ετίας προβλέπεται να καλύψει την περιφερειακή ζήτηση και μέρος των εξαγωγών προς την ΕΕ η οποία αναζητά την απεξάρτηση από το ρωσικό ΦΑ (Flouros 2022e).

Έργα όπως η ηλεκτρική διασύνδεση της Ελλάδας, Κύπρου και Ισραήλ μέσω υποθαλάσσιου καλωδίου (EuroAsia Interconnector) δημιουργούν μια εναλλακτική

οδό αμφίδρομης προμήθειας ενέργειας. Το γεγονός ότι η ενέργεια μπορεί να παραχθεί από ποικιλία ενεργειακών πηγών, όπως οι ανανεώσιμες, καθιστά τη σημασία του έργου ακόμα μεγαλύτερη εάν λάβει κανείς υπόψη την υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Με το συνολικό κόστος του έργου να ανέρχεται στα 2,5 bil. € και εκτιμώμενη ολοκλήρωση το 2025 αναμένεται να συμβάλει σημαντικά στη μείωση εκπομπών CO₂ αποτελώντας καταλύτη στην ενεργειακή μετάβαση, παρέχοντας ταυτόχρονα κοινωνικά, γεωπολιτικά και οικονομικά οφέλη στις εμπλεκόμενες χώρες (EuroAsia Interconnector, 2023).

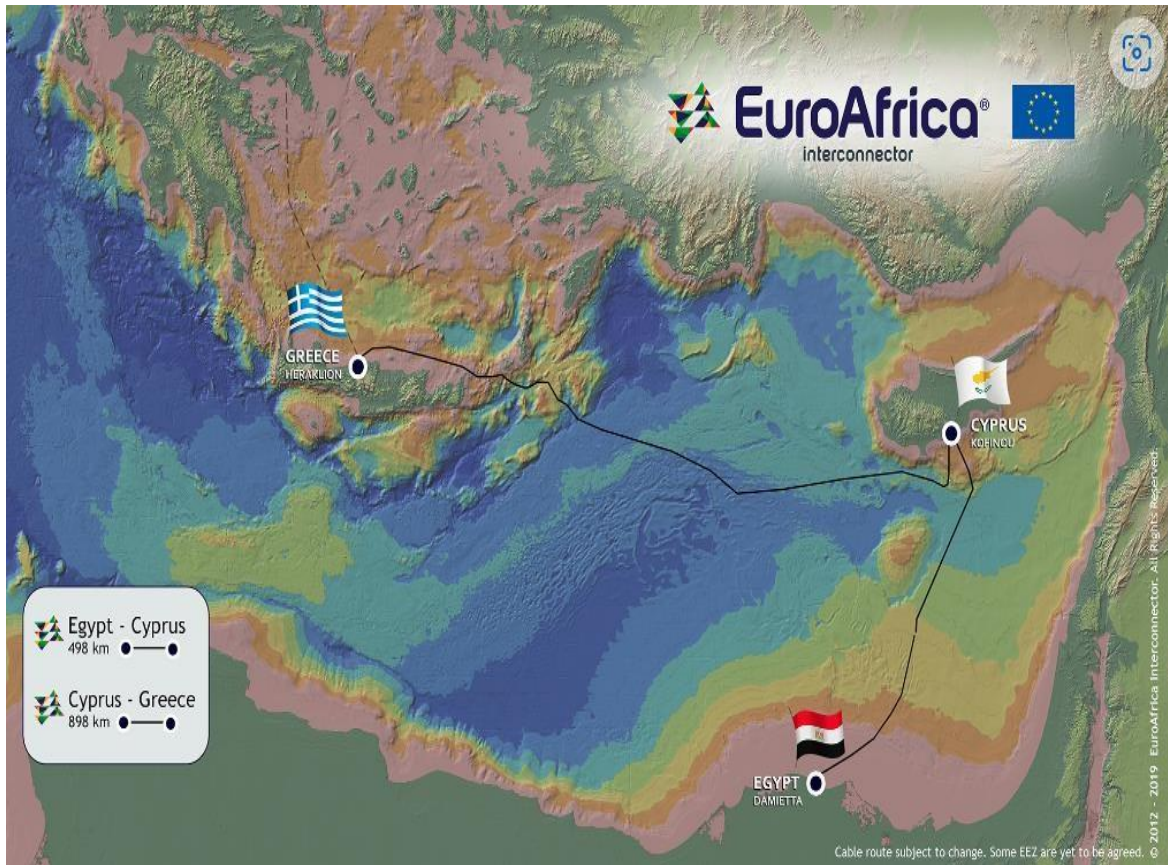
Διάγραμμα 6: EuroAsia Interconnector

Πηγή: EuroAsia Interconnector (2023).

Ομοίως η ηλεκτρική διασύνδεση των δικτύων Ελλάδας-Κύπρου-Αιγύπτου μέσω υποθαλάσσιου καλωδίου 1396 Km, ο EuroAfrica Interconnector με κόστος 2,5 bil. US\$ και δυναμικότητας 2000 Mw. Μέσω του έργου ενισχύεται η διασυνδεσιμότητα των εμπλεκόμενων χωρών και η διαθεσιμότητα της παροχής ηλεκτρικής ενέργειας (EuroAfrica Interconnector 2019).

Η αναβάθμιση της γεωστρατηγικής σημασίας της περιοχής επεκτείνεται πέραν των έργων ενεργειακής φύσεως. Η Σαουδική Αραβία, Ελλάδα και Κύπρος έχουν συμφωνήσει στη κατασκευή καλωδίου μεταφοράς δεδομένων συνδέοντας την Ασία με την Ευρώπη. Σκοπός είναι τα οικονομικά προσιτά δεδομένα, η χρήση-πλοήγηση προϊόντων-υπηρεσιών και η αντιμετώπιση των προκλήσεων σχετικά με

τη διασυνδεσιμότητα-προσβασιμότητα (World Economic Forum 2023). Η κατασκευή αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2025 με συνολικό κόστος 850 mil. US\$ (Winston 2022).

Διάγραμμα 7: EuroAfrica Interconnector

Πηγή: EuroAfrica Interconnector (2023).

Η Ινδία παράλληλα προσεγγίζει την Ευρώπη βλέποντας την Κίνα να υλοποιεί τους δικούς της οικονομικούς σχεδιασμούς στην περιοχή. Η δημιουργία του India-Middle East-Europe Economic Corridor (IMEC), που ανακοινώθηκε στη Σύνοδο Κορυφής των G20 στο Νέο Δελχί, αναμένεται να προωθήσει τη διηπειρωτική ολοκλήρωση και να τονώσει τις επιχειρήσεις (Διαγρ.8). Αυτό το δίκτυο σιδηροδρομικών και θαλάσσιων υποδομών προορίζεται να δημιουργήσει ένα εμπορικό διάδρομο, κατάλληλο για ενέργεια και αγαθά, από την ινδική υποήπειρο σε όλη την αραβική χερσόνησο και προς την Ευρώπη (Πούλλαδος 2023).

Διάγραμμα 8: India Middle East Economic Corridor

Πηγή: Nordic Monitor (2023).

Η δημιουργία κρίσιμων υποδομών και έργων στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, όπως αυτή του αγωγού μεταφοράς ΦΑ EastMed μπορεί να ενέχει υψηλό κόστος, ενδεχομένως και απαγορευτικό αναλόγως των διεθνών αγορών όμως διαπιστώνεται η ύπαρξη πολιτικής βούλησης για τη δημιουργία τους.

4.2 Ασφάλεια και Ενέργεια

Η ασφάλεια στη περιοχή αποτελούσε πάντα πολυεπίπεδο ζήτημα αφού οι συγκρούσεις, η αστάθεια και ο ταχύς ρυθμός μεταβολών αποτελούν κύρια χαρακτηριστικά της. Το πρόβλημα ασφαλείας εστιάζεται κυρίως σε 4 αποσταθεροποιητικούς παράγοντες: α) τις τρομοκρατικές οργανώσεις Χαμάς-Χεσμπολλάχ και τις τεταμένες σχέσεις ορισμένων αραβόφωνων χωρών με το Ισραήλ, β) στη πολιτική αστάθεια που επικρατεί σε Λίβανο-Συρία και μέχρι προσφάτως στην Αίγυπτο, γ) στην αναθεωρητική στάση της Τουρκίας η οποία αμφισβητεί την ελληνική εθνική κυριαρχία στο Αιγαίο και την ύπαρξη της Κύπρου ως κράτος κατέχοντας παράνομα από το 1974 το βόρειο τμήμα της επικράτειάς της

και δ) στην αδυναμία επιβολής του Διεθνούς Δικαίου για την αποκατάσταση της νομιμότητας.

Στις 7 Οκτωβρίου 2023, το Ισραήλ υποεκτιμώντας τις δυνατότητες της τρομοκρατικής οργάνωσης Χαμάς, δέχθηκε ξαφνική επίθεση και εισβολή στο έδαφός του η οποία κόστισε τη ζωή σε εκατοντάδες ανθρώπους (BBC 2023). Η κλιμάκωση των επιχειρήσεων στη περιοχή έφερε αναπόφευκτα την αστάθεια πυροδοτώντας μια σειρά από επιδράσεις σε διάφορους τομείς με κυριότερους αυτούς της ασφάλειας, της ενέργειας και της οικονομίας.

Οι επιχειρήσεις του Ισραήλ για εξάλειψη της Χαμάς έχουν διχάσει τις χώρες, με τη Τουρκία να μην καταδικάζει τις βαρβαρότητες της Χαμάς. Ο Ερντογάν δήλωσε ότι δεν αποτελεί τρομοκρατική οργάνωση, αλλά μια ομάδα απελευθέρωσης, μουτζαχεντίν που διεξάγουν μάχη για την προστασία των εδαφών και του λαού της (Tuvan & Huseyin 2023). Οι δυτικές χώρες φοβούμενες την εξάπλωση της σύγκρουσης και την επέκτασή της στην ευρύτερη περιοχή με πρωτοστάτη τις ΗΠΑ έχουν συγκεντρώσει μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις στη περιοχή ως αποτρεπτικό παράγοντα (Foggo & Wills 2023).

Η Τουρκία όμως δεν εξαντλεί τη ρητορική της μόνο στη συγκεκριμένη σύγκρουση. Η αναθεωρητική πολιτική που ακολουθεί παρουσιάζοντας τον εαυτό της ως προστάτη των μουσουλμανικών χωρών και εφαρμόζοντας το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» δεν αφήνει περιθώρια συνεννόησης στη βάση του διεθνούς δικαίου. Έχει υπογράψει με τη Λιβύη τη Συνθήκη για τα Θαλάσσια Όρια προκειμένου να οριοθετήσουν τις ΑΟΖ και την υφαλοκρηπίδα τους σε μία προσπάθεια μηδενισμού των ενεργειακών σχεδιασμών της Ελλάδας και της «Τριμερούς Συμμαχίας» (Casin 2019). Παράλληλα προβαίνει σε έκνομες δραστηριότητες ερευνών υδρογονανθράκων στη κυπριακή ΑΟΖ (European Parliament, 2021). Οι ενέργειές της αναμφίβολα αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων της, όμως δεν συνάδουν με τη διεθνή νομιμότητα. Ο στόχος της στρατηγικής αυτής είναι ο εξαναγκασμός σε μια εφ' όλης της ύλης διαπραγμάτευση με την Ελλάδα και για τη δε Κύπρο, η επιβεβαίωση ότι η εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων προϋποθέτει τη σύμφωνη γνώμη της Τουρκίας (Συρίγος 2022).

Η κατοχή του 37% του εδάφους της Κύπρου από τη Τουρκία από το 1974 και οι συνεχείς προσπάθειές της για την αναγνώριση του παράνομου μορφώματος διοίκησης των κατεχομένων εδαφών ως ξεχωριστό κράτος αποτελούν τροχοπέδη

στην εξομάλυνση των σχέσεων Κύπρου-Ελλάδας-Τουρκίας. Παρά τα ψηφίσματα¹⁴ του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων εθνών (ΣΑ του ΟΗΕ), η Τουρκία εξακολουθεί να κατέχει παράνομα τμήμα της Κύπρου και να προβαίνει σε συστηματικό εποικισμό του. Επιπλέον προβάλλει αξιώσεις στις θαλάσσιες ζώνες της Κύπρου αλλά και στον ενεργειακό της πλούτο.

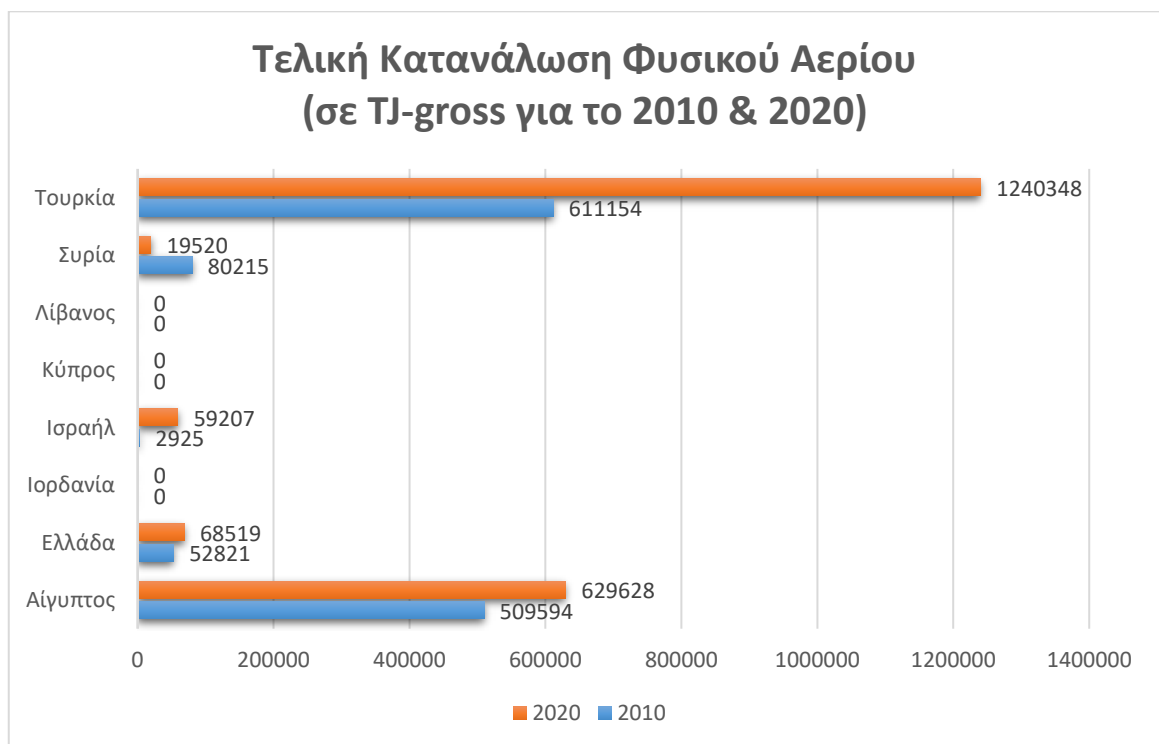
Οι διμερές και τριμερές συνεργασίες μεταξύ της Αιγύπτου, Ισραήλ, Ελλάδας και Κύπρου ενισχύουν το ειδικό βάρος των κρατών του υποσυστήματος ενώ παράλληλα αυξάνουν την ασφάλεια τους. Η Τουρκία εκλαμβάνει αυτές τις συνεργασίες ως απειλή, αφού θεωρεί ότι πλήττονται τα συμφέροντα της και περιθωριοποιείται γεωπολιτικά με αποτέλεσμα την απειλή χρήσης βίας αποσκοπώντας στη δημιουργία τετελεσμένων που θα της εξασφαλίσουν ανταλλάγματα σε μια ενδεχόμενη διαπραγμάτευση (Ντόκος 2019).

Η πρωτοβουλία του Ισραήλ για περαιτέρω εξομάλυνση των σχέσεων του με τις αραβικές χώρες, μέσω των συμφωνιών του Αβραάμ υποστηρίζεται από τις ΗΠΑ καθώς συμβάλλουν στη περιφερειακή ασφάλεια και ευημερία μέσω διαλόγου και διπλωματίας (U.S. DoS 2020). Η εξομάλυνση αυτή αποσκοπεί στην επίλυση των προβλημάτων του Ισραήλ με τις αραβικές χώρες και την σταδιακή δημιουργία ενός άξονα κατά του Ιράν.

Η ενέργεια όμως δεν έμεινε αλώβητη από τις επιχειρήσεις στη Λωρίδα της Γάζας επιφέροντας την προσωρινή αναστολή της παραγωγής από το κοίτασμα Ταμάρ για λόγους ασφαλείας επηρεάζοντας τις εξαγωγές ΦΑ. Το ίδιο ισχύει και για τις εισαγωγές πετρελαίου του Ισραήλ στο τερματικό του λιμένα στο Ασκελόν. Τα τελευταία χρόνια, οι ΗΠΑ ενθάρρυναν τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου να διαφοροποιήσουν τις πηγές ενέργειας τους, ενώ παράλληλα αντιμετωπίζουν την κλιματική αλλαγή. Αυτή η ενεργειακή διπλωματία πέτυχε σε ορισμένα σημεία, αλλά ο πόλεμος της Γάζας έχει εκθέσει τους υψηλούς γεωπολιτικούς κινδύνους της περιοχής (Raydan 2023).

¹⁴ Ψηφίσματα του ΣΑ ΟΗΕ υπ' αριθμο 365 (1974), 367 (1974), 541 (1983) και 550 (1984) όπως αναφέρονται στο Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας. Διαθέσιμα στο: <https://www.pio.gov.cy/%CF%83%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CF%88%CE%B7%CF%86%CE%AF%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CF%83%CF%86%CE%B1%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82/> [Πρόσβαση 6 Νοεμβρίου 2023]

Οι ενεργειακοί σχεδιασμοί των χωρών της περιοχής και ειδικά ο αγωγός EastMed, αποκτά νέα δυναμική, αφού η πορεία των εξελίξεων στην Ουκρανία επιβάλλει την απογαλάκτιση της Ευρώπης από το ρωσικό ΦΑ. Παράλληλα η όξυνση των σχέσεων του Ισραήλ με την Τουρκία απομακρύνει ακόμα περισσότερο τη πιθανότητα ο αγωγός EastMed να διέλθει από τουρκικό έδαφος, γεγονός που θα καθιστούσε τις εξαγωγές ΦΑ υπό ομηρία στις ορέξεις της Τουρκίας (Markind 2023). Επιπλέον η αύξηση της κατανάλωσης ΦΑ αναμένεται να αυξηθεί σημαντικά έχοντας υπόψη το παρακάτω διάγραμμα (Διαγρ. 9).

Διάγραμμα 9: Τελική κατανάλωση ΦΑ.

Πηγή: Συγγραφέας, 2023 (βάση στοιχείων από ΙΕΑ, 2023c)

Οι συνεχείς ανακαλύψεις κοιτασμάτων ΦΑ στη περιοχή ανοίγουν παράθυρο ευκαιρίας για τις χώρες της «Συμμαχίας 3+1» για την κάλυψη των εγχώριων αναγκών τους και της Ευρώπης. Το Ισραήλ ήδη προβαίνει σε εξαγωγή ΦΑ προς Αίγυπτο και Ιορδανία. Η δε Κύπρος ακόμα δεν έχει ξεκινήσει τη παραγωγή, γεγονός που οφείλεται κυρίως στις ενέργειες της Τουρκίας αλλά και στο μικρό ειδικό βάρος που έχει ως χώρα, αν και τα κοιτάσματα που διαθέτει είναι εμπορικά

εκμεταλλεύσιμα. Η Ελλάδα επιδιώκει σε πρώτο στάδιο να καταστεί ενεργειακός κόμβος αναβαθμίζοντας τον γεωστρατηγικό της ρόλο.

Πίνακας 4: Υποδομές ΦΑ.

<i>Χώρα</i>	<i>Όνομασία Έργου</i>	<i>Κατάσταση</i>	<i>Είδος Έργου</i>	<i>Τοποθεσία</i>	<i>Εκτίμηση έτους έναρξης παραγωγής</i>	<i>Εκτίμηση όγκου μέγιστης παραγωγής (bil. Cubic feet per year)</i>
Κύπρος	Vassiliko FSRU	Υπό Κατασκευή	FSRU	Vassiliko Port	2023	Import capacity: 29 Export capacity: 240
	SEGAS LNG	Σε λειτουργία	LNG export terminal	Damietta	2005	266
Αίγυπτος	Egyptian LNG	Σε λειτουργία	LNG export terminal	Idku	2005	346
	SUMED BW, BW Singapore	Σε λειτουργία	FSRU	SUMED port	2015	274
Ισραήλ	Excelerate Excelsior FSRU	Σε λειτουργία	FSRU	Hadera	2013	88
Ελλάδα	Revithoussa FSRU	Σε λειτουργία	FSRU	Revithoussa	2000	244
	Dioriga FSRU	Πρόθεση	FSRU	Corinth	2023	92
	Argo FSRU	Πρόθεση	FSRU	Volos port	2023	162
	Thessaloniki FSRU	Πρόθεση	FSRU	Thessaloniki	2025	258
	Thrace FSRU	Πρόθεση	FSRU	Thrace	Unknown	194
	Alexandroupolis FSRU	Πρόθεση	FSRU	Alexandroupolis	2023	194
Ιορδανία	Sheikh Sabah Al Ahmad Al Jaber Al Sabah LNG Terminal, Golar Eskimo	Σε λειτουργία	FSRU	Aqaba	2015	183
Λίβανος	Beddawi FSRU	Σε στάση	FSRU	Beddawi	Unknown	Unknown
	Zahrani FSRU	Πρόθεση	FSRU	Zahrani	Unknown	Unknown
	Selaata FSRU	Σε στάση	FSRU	Selaata	Unknown	Unknown

Πηγή: Συγγραφέας, 2023 (βάση στοιχείων από EIA, 2023)

Ο συνδυασμός των έργων (Πιν.3) μαζί με τα έργα υποδομών ΦΑ στην Ανατολική Μεσόγειο (Πίν.4) αναδεικνύει τη σημασία και το εύρος της ενεργειακής αναβάθμισης της περιοχής. Ομοίως γίνεται αντιληπτός ο ρόλος της

«Συμμαχίας 3+1» στη διαμόρφωση του ενεργειακού περιβάλλοντος της περιοχής καθώς μέσω των χωρών που την συνιστούν, η Ευρώπη μπορεί να καλύψει μέρος του εφοδιαστικού κενού σε ΦΑ λόγω της διακοπής εφοδιασμού με ρωσικό ΦΑ και αντιστοίχως να εισάγει ΦΑ σε χαμηλές τιμές, επιτρέποντας την ομαλή μετάβαση στις ΑΠΕ και την κλιματική ουδετερότητα μέχρι το 2050.

4.2.1 Κύπρος

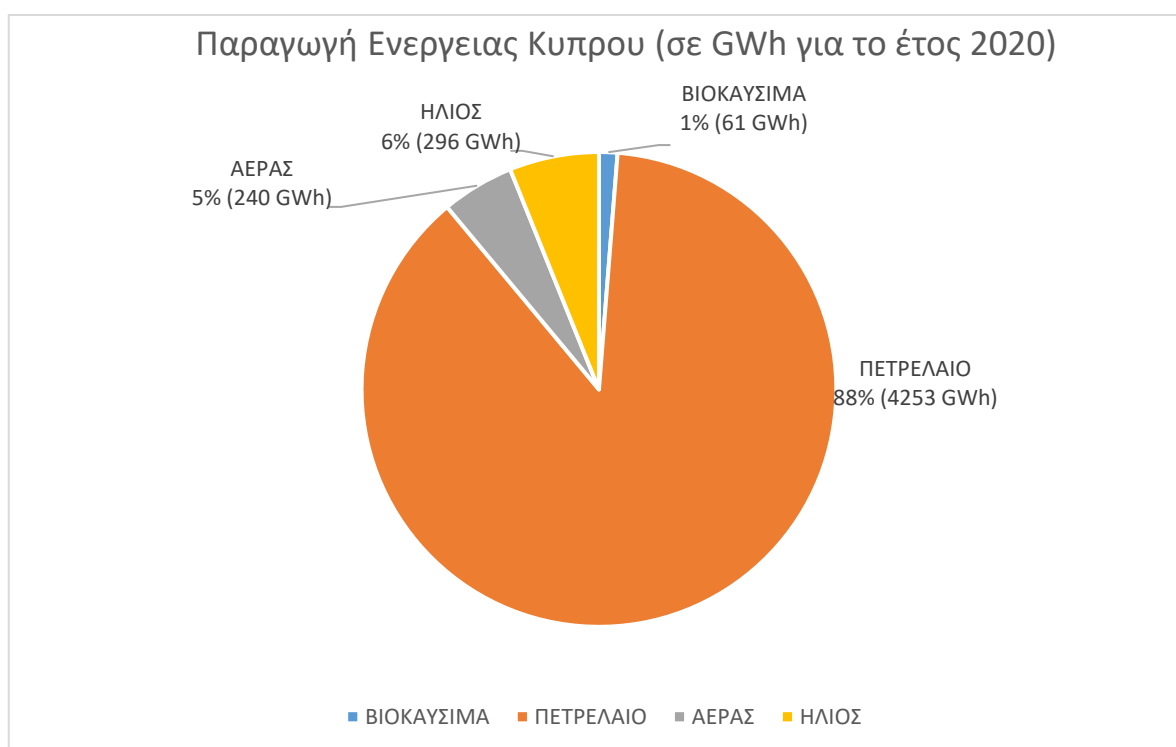
Η Κύπρος, χώρα μέλος της ΕΕ από το 2004 βρίσκεται αντιμέτωπη με το πρόβλημα της κατοχής του 37% περίπου των εδαφών της από τη Τουρκία από το 1974. Στο βόρειο τμήμα και θαλάσσια περιοχή του νησιού δεν καθίσταται δυνατός ο έλεγχος και η διοίκηση, με τη Τουρκία να προβαίνει σε εποικισμό των κατεχόμενων εδαφών αλλοιώνοντας τον δημογραφικό χαρακτήρα και την πληθυσμιακή ισορροπία του νησιού. Έκτοτε, οι διαβουλεύσεις για επανένωση του νησιού αποβαίνουν άκαρπες λόγω της τουρκικής αδιαλλαξίας (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΠΕΞ 2023a). Τελευταίως, η Τουρκία έχει εντείνει τις προκλητικές ενέργειες κατά της Κύπρου, με παραβιάσεις της ΑΟΖ της, εκτελώντας έρευνες για εντοπισμό υδρογονανθράκων, και παραβίαση του καθεστώτος της περικλειστής περιοχής των Βαρωσίων.

Για την διασφάλιση της εθνικής της κυριαρχίας προβαίνει κυρίως σε εξωτερική εξισορρόπηση αλλά και εσωτερική εξισορρόπηση ενισχύοντας τις ΕΔ της. Ενισχύει τους δεσμούς της με τις γειτονικές της χώρες όπως η Αίγυπτος και το Ισραήλ συνάπτοντας διμερές συμφωνίες και χρησιμοποιεί την ιδιότητά της ως μέλος της ΕΕ για να αναδείξει τον γεωπολιτικό της ρόλο εστιάζοντας στην ασφάλεια και σταθερότητα στη περιοχή. (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΠΕΞ 2023b).

Οι ΕΔ της χώρας εξοπλίζονται κυρίως από ρωσικό οπλισμό. Οι κυρώσεις οι οποίες επιβλήθηκαν πλέον στη Ρωσία από την ΕΕ καθιστούν αδύνατη τη συντήρηση του οπλοστασίου με αποτέλεσμα να την μείωση της διαθεσιμότητας με τη πάροδο του χρόνου ενώ η άρση του αμερικανικού εμπάργκο όπλων δίνει τη δυνατότητα εναλλακτικών πηγών προμήθειας οπλισμού. (Χατζηαποστόλου 2022). Η αντικατάσταση του ρωσικού οπλοστασίου με παραχώρηση τους στην Ουκρανία και ανταλλαγής τους με αντίστοιχα δυτικά όπλα δεν προκρίνεται στο παρόν στάδιο

λόγω της απειλής που πρεσβεύουν τα τουρκικά κατοχικά στρατεύματα (Νέστορος 2022).

Ως κράτος μέλος της ΕΕ με βαρύνουσα γεωστρατηγική σημασία επιχειρεί να καταστεί συνδετικός κρίκος της Μέσης Ανατολής-ΕΕ προάγοντας την ασφάλεια. Αναπτύσσει πολυμερές συμφωνίες τόσο με κράτη της ΕΕ όσο και της ευρύτερης περιοχής, χρησιμοποιώντας τον παράγοντα της ενέργειας. Οι άξονες συνεργασίας Κύπρου-Αιγύπτου-Ελλάδας και Κύπρου-Ισραήλ-Ελλάδας αποτελούν παραδείγματα των μηχανισμών αυτών (Κυπριακή Δημοκρατία 2023b). Επιπλέον από το 2020 έχει τεθεί σε ισχύ η διμερής συμφωνία για αμυντική συνεργασία με τη Γαλλία η οποία περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τη συνεργασία στο τομέα της θαλάσσιας και ενεργειακής ασφάλειας με τη παράλληλη παροχή υπηρεσιών ελλιμενισμού γαλλικών πολεμικών πλοίων.

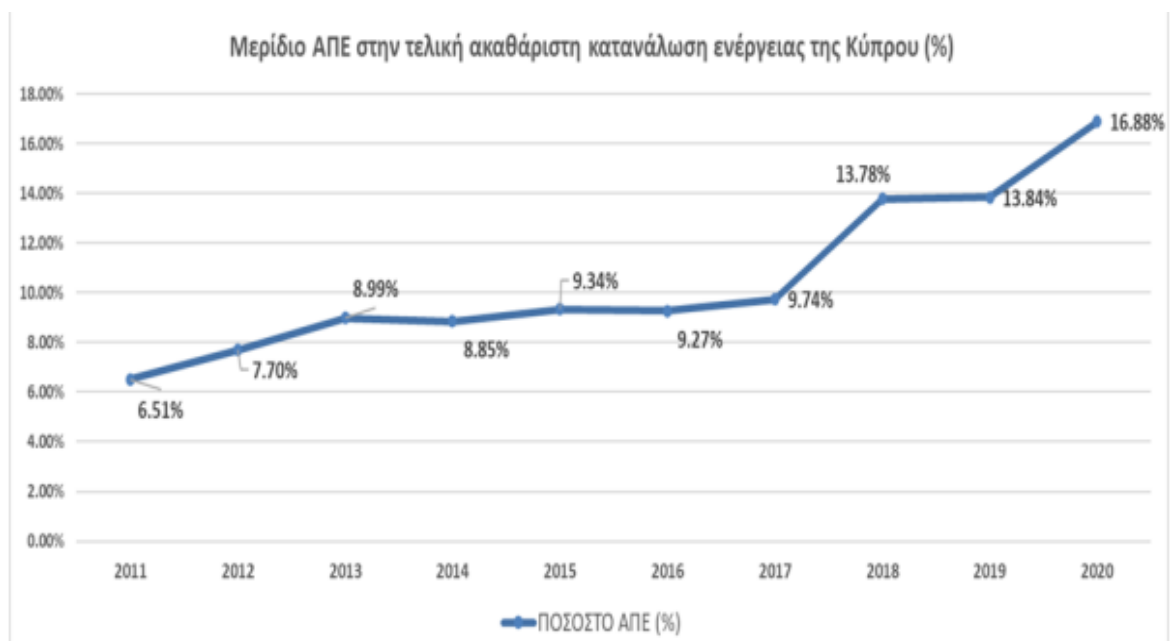

Διάγραμμα 10: Παραγωγή Ενέργειας Κύπρου.

Πηγή: Συγγραφέας, 2023 (βάση στοιχείων από ΙΕΑ, 2023d)

Η Κύπρος, εκτός από μια μικρή παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ δεν διαθέτει πρωτογενής πηγές ενέργειας και εισάγει αποκλειστικά πετρέλαιο για τις ανάγκες της. Είναι ενεργειακά απομονωμένη, και ως εκ τούτου ενεργεί για άρση της απομόνωσης μέσω έργων όπως ο αγωγός EastMed και ο EuroAsia Interconnector.

Επίσης προβαίνει στη δημιουργία υποδομών για την εισαγωγή ΦΑ και παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από αυτό. Ομοίως η συμμετοχή της στο EMGF έχει απώτερο στόχο τη δημιουργία βιώσιμης αγοράς αερίου στην περιοχή, η οποία θα επιτρέψει την όσο το δυνατόν πιο σύντομη εμπορευματοποίηση υφιστάμενων και μελλοντικών ανακαλύψεων, αξιοποιώντας υπάρχουσες υποδομές και αναπτύσσοντας καινούργιες.

Διάγραμμα 11: Μερίδιο ΑΠΕ.

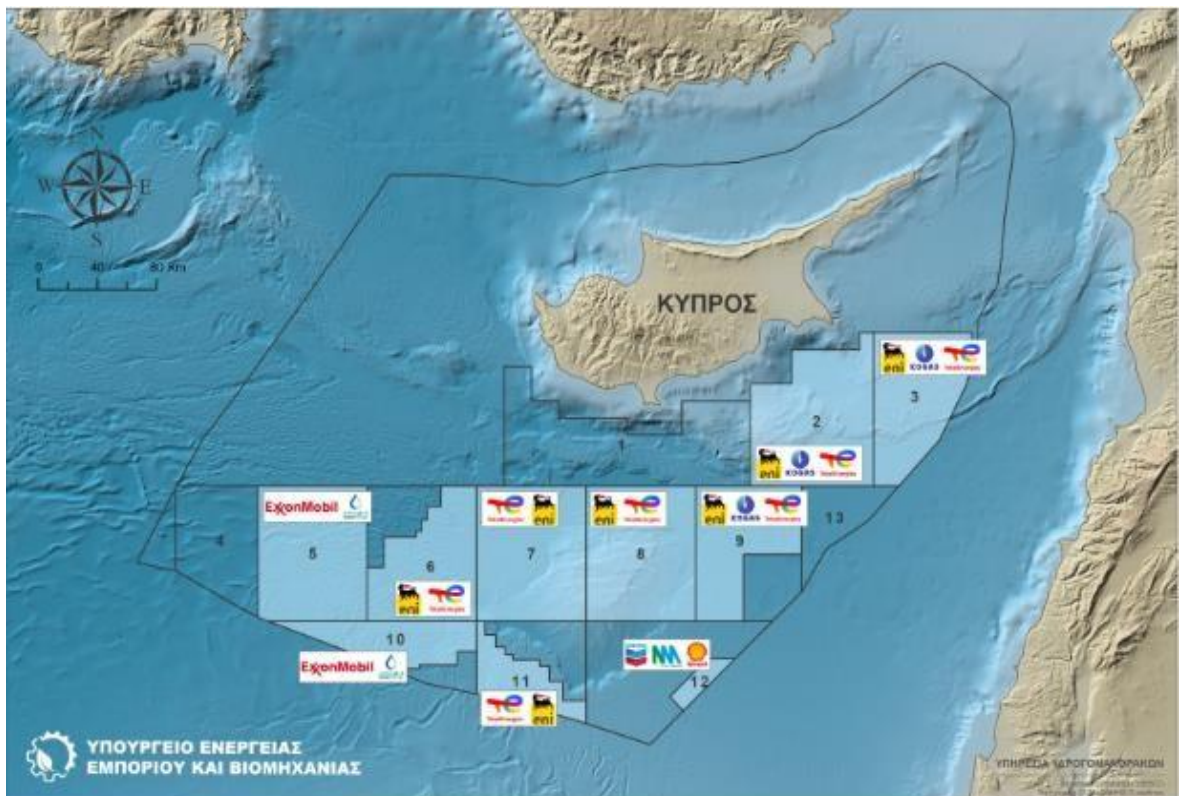
Πηγή: Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022α.

Η διαφοροποίηση των πηγών ενέργειας είναι αναγκαία αφού πέραν του 85% της ηλεκτρικής ενέργειας παράγεται από πετρέλαιο (Διαγ.10). Επομένως όσον αφορά την ενεργειακή ασφάλεια η χώρα είναι ιδιαίτερα ευάλωτη και ενεργειακά απομονωμένη. Η συμμετοχή σε διεθνή έργα (Πιν.3) και η υλοποίηση των εθνικών έργων (Πιν.4) αναμένεται να άρουν την ενεργειακή απομόνωση. Η διαφοροποίηση των πηγών ενέργειας θα επέλθει κατά πρώτο με την εισαγωγή του ΦΑ στο μείγμα παραγωγής ενέργειας και κατά δεύτερο με την αύξηση του μεριδίου συμμετοχής των ΑΠΕ (Διαγρ.11).

Για το μεν πρώτο, η Κύπρος διαθέτει τα δικά της αποθέματα ΦΑ ενώ έχει την επιλογή εισαγωγής Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου (ΥΦΑ) και μέσω του έργου CyprusGas2EU που αφορά τερματικό ΦΑ, να αυξήσει την ενεργειακή της

ασφάλεια (EIB 2023). Για το μεν δεύτερο, οι στόχοι επιτυγχάνονται με την συνεισφορά τους να ανέρχεται στο 17% ξεπερνώντας τον εθνικό στόχο του 13% για το έτος 2020 (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ 2022b). Όμως το ΦΑ είναι το μεταβατικό καύσιμο στην πράσινη ενέργεια και αυτό θα πλαισιώσει την αξιοποίηση των ΑΠΕ.

Η ανακάλυψη υδρογονανθράκων στην ΑΟΖ της και η εκμετάλλευσή τους θα λειτουργήσει ως καταλύτης στα θέματα της ενεργειακής ασφάλειας και της οικονομίας. Οι έως τώρα ανακαλυφθείσες ποσότητες (Πιν.2) επαρκούν για την κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών σε βάθος δεκαετιών δίνοντας παράλληλα τη δυνατότητα εξαγωγών, μεγιστοποιώντας τα κρατικά έσοδα. Οι εμπλεκόμενες όμως εταιρείες (Διαγρ. 12) παρουσιάζουν απροθυμία στην εκμετάλλευσή τους με αποτέλεσμα να έχει ήδη παρέλθει μία δεκαετία από την ανακάλυψη του κοιτάσματος Αφροδίτη και η διαδικασία παραγωγής να μην έχει ξεκινήσει (Cyprus Times 2023).

Διάγραμμα 12: Αδειοδοτημένα τεμάχια.

Πηγή: Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022c.

4.2.2 Ισραήλ

Το Ισραήλ, ισχυρή περιφερειακή δύναμη του υποσυστήματος, τα τελευταία χρόνια βλέπει τις σχέσεις του με τη Τουρκία και το Ιράν να οξύνονται. Μπορεί να έχει επέλθει μερική ομαλοποίηση των σχέσεων του με τις «Συμφωνίες του Αβραάμ» όμως οι πρόσφατες εξελίξεις στη Λωρίδα της Γάζας, δυσχεραίνουν την ομαλοποίηση των σχέσεων του με τις αραβικές χώρες. Οι τρομοκρατικές οργανώσεις Χαμάς και Χεσμπολλάχ διεξάγουν μη συμβατικές στρατιωτικές επιχειρήσεις και δρουν ως αντιπρόσωποι του Ιράν από το οποίο και χρηματοδοτούνται (Wintour 2023).

Οι στρατηγικές σχέσεις που διατηρεί με τις ΗΠΑ, η υποστήριξη που προσφέρουν (Πιν.5) καθώς και η προσέγγιση της Κύπρου-Ελλάδας εξασφαλίζουν τη δημιουργία ενός σταθερού άξονα για την προώθηση της πολιτικής του στην ευρύτερη περιοχή (Brander 2022).

Πίνακας 5: Βοήθεια ΗΠΑ προς το Ισραήλ σε mil. US. \$.

Έτος	Στρατός	Οικονομία	Πυραυλική άμυνα	Συνολική ενίσχυση
1946-2020	104,506.200	34,347.500	7,411.409	9,911.409
2021	3,300.300	-	500.000	3,800.000
2022	3,300.300	-	1,500.000	4,800.000
2023	3,300.300	-	500.000	3,800.000
Σύνολο	114,406.200	34,347.500	9,911.409	158,665.110

Πηγή: Συγγραφέας, 2023 (βάση στοιχείων Sharp, M.J, 2023)

Η πραγματικότητα είναι ότι το Ισραήλ βρίσκεται σε μια περιοχή όπου το αραβικό στοιχείο κυριαρχεί και η ύπαρξή του ως κράτος απειλείται από ιδρύσεώς του. Επομένως το αμυντικό του δόγμα είναι προσανατολισμένο στην αντιμετώπιση των απειλών και την διασφάλιση της ύπαρξής του. Αξιοποιεί τους εθνικούς του πόρους για τη διασφάλιση της ειρήνης ενισχύοντας παράλληλα την αποτρεπτική του ικανότητα μέσω των ΕΔ του.

Διατηρεί την πρωτοβουλία στις επιχειρήσεις εκμεταλλεύμενο την τεχνολογία επενδύοντας στη ποιότητα έναντι της ποσότητας προβαίνοντας σε προληπτικά πλήγματα στο έδαφος του αντιπάλου (Rodman 2021). Η επένδυση στη τεχνολογική ανάπτυξη και σε καινοτόμα οπτικά συστήματα έχει δημιουργήσει προσοδοφόρα εγχώρια βιομηχανία που καλύπτει τις ανάγκες του. Οι εξαγωγές πολεμικού υλικού έχουν διπλασιαστεί την τελευταία δεκαετία ανερχόμενες στα 12 bil. US \$ για το έτος 2022 (Israel's MOD 2023).

Η βελτίωση των σχέσεων του με Κύπρο και Ελλάδα επήλθε κυρίως μετά την ρήξη των σχέσεων του με τη Τουρκία το 2010. Αφετηρία αποτέλεσε η ενέργεια και η ασφάλεια με τη συνεργασία να επεκτείνεται στον στρατιωτικό τομέα και να επισφραγίζεται μέσω ετήσιων διμερών και πολυμερών στρατιωτικών ασκήσεων (Kokkinidis 2023). Οι δύο χώρες του προσφέρουν στρατηγικό βάθος το οποίο αποτελεί ζωτικό παράγοντα σε περίοδο πολέμου. Σαφές μήνυμα έστειλε ο πρωθυπουργός Νετανιάχου μέσω της ένατης συνάντησης κορυφής της «Συμμαχίας 3+1» (4/9/2023 στη Λευκωσία) ότι οι 3 χώρες παραμένουν προσηλωμένες στους στόχους τους και εξετάζουν το ενδεχόμενο επέκτασής της προσθέτοντας την Ινδία.

Οι τεταμένες σχέσεις του με τη Τουρκία οξύνθηκαν περαιτέρω μετά την άρνηση του Τούρκου προέδρου να καταδικάσει την τρομοκρατική επίθεση της Χαμάς στις 7 Οκτωβρίου 2023 και τις εμπρηστικές δηλώσεις κατά του Ισραήλ (Markind 2023). Η επίθεση της Χαμάς κατέδειξε την αδυναμία της κρατικής μηχανής του Ισραήλ να προβλέψει και να προλάβει τις εξελίξεις.

Κατέδειξε όμως ακόμα ένα σημαντικό γεγονός, την αστραπιαία ενεργοποίηση και δράση του κρατικού και στρατιωτικού μηχανισμού της χώρας για την αντιμετώπιση της απειλής. *«Το πιο σημαντικό για το Ισραήλ είναι ότι η γειτονιά του ξαναγίνεται αφιλόξενη ή και εχθρική. Μοναδική διέξοδος ασφαλείας είναι ο διάδρομος που προσφέρουν Κύπρος και Ελλάδα προς την Ευρώπη»* (Συρίγος 2023).

Ο τομέας της ενέργειας του Ισραήλ έχει μετεξελιχθεί εντάσσοντας το ΦΑ στο ενεργειακό του μείγμα (Διαγρ.13), με συμμετοχή 67% για το 2020. Οι ανακαλύψεις μεγάλων κοιτασμάτων ΦΑ στην ΑΟΖ του και η ταχεία

εκμετάλλευσή τους επέφερε τη μείωση της εξάρτησής του από τις εισαγωγές πετρελαίου και άνθρακα (State of Israel MoE 2023).

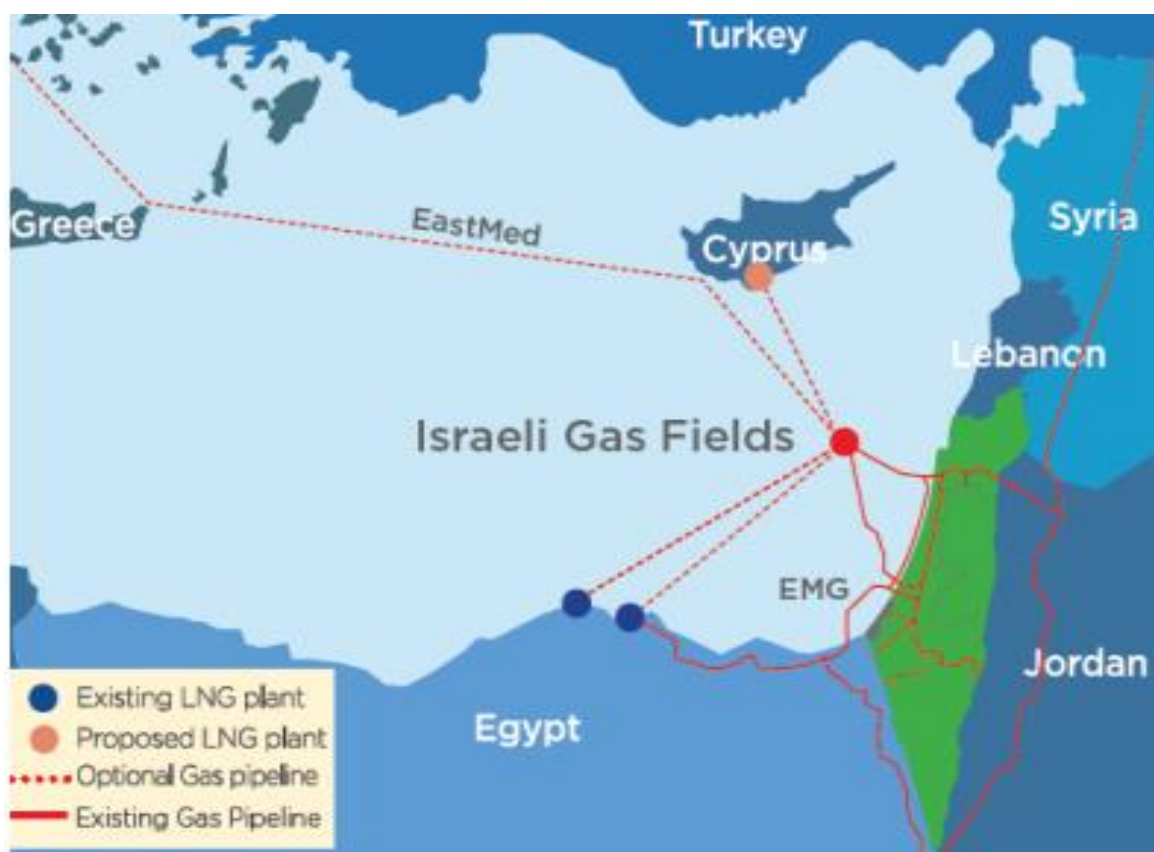

Διάγραμμα 13: Τελική κατανάλωση ΦΑ του Ισραήλ.

Πηγή: Συγγραφέας, 2023 (βάση στοιχείων από ΙΕΑ, 2023e)

Το Ισραήλ έχει μέχρι στιγμής υπογράψει συμφωνίες συνολικών εξαγωγών ΦΑ 133 Bcm με Ιορδανία και Αίγυπτο και επεκτείνει το εθνικό δίκτυο υποδομών του προσβλέποντας στις εξαγωγές ΦΑ στην Ευρώπη (State of Israel MoE 2021a). Ελλάδα και Κύπρος αποτελούν τον δίαυλο εξόδου του Ισραήλ προς την Ευρώπη και οι σημερινές συγκυρίες ευνοούν την επέκταση των διμερών τους σχέσεων (Διαγρ.14).

Με τα σημερινά δεδομένα καλύπτονται οι εγχώριες ανάγκες της χώρας και η χώρα έχει τη δυνατότητα εξαγωγών ΦΑ (Πιν.2). Μακροπρόθεσμα όμως η καθίσταται επιτακτική ανάγκη η διαφοροποίηση των πηγών ενέργειας καθώς η μετάβαση σε ΑΠΕ αποτελεί μονόδρομο για την επίτευξη των στόχων αναφορικά με τη κλιματική αλλαγή (Flouros et.al. 2018).

Διάγραμμα 14: Αγωγοί ΦΑ.

Πηγή: State of Israel MoE, 2021b

4.2.3 Ελλάδα

Η Ελλάδα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), λειτουργεί εξισορροπητικά και επιδιώκει την επίλυση των διμερών της θεμάτων μέσω της διπλωματίας. Παράλληλα προβαίνει σε ενδυνάμωση εφαρμόζοντας στρατηγική εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης. Μετά από μία δεκαετία λιτότητας και περιορισμού των δαπανών η οικονομία της πλέον δύναται να υποστηρίξει νέα εξοπλιστικά προγράμματα και να αναβαθμίσει υφιστάμενα οπλικά συστήματα ενισχύοντας την εθνική της ασφάλεια (Ιωαννίδης 2023). Αξιοσημείωτο είναι ότι οι εξοπλισμοί δεν είναι μονόπλευροι ως προς τους προμηθευτές, εξασφαλίζοντας έτσι τη διαφοροποίηση των εξοπλιστικών πηγών. Μέσω των εξοπλισμών εξυπηρετούνται οι διμερές σχέσεις και συνεργασίες προωθώντας το εθνικό συμφέρον.

Η εξωτερική εξισορρόπηση της χώρας ενισχύεται μέσω διμερών συμφωνιών με χώρες της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου και άλλες χώρες οι οποίες είναι ενδιαφερόμενα μέρη. Το 2021, υπεγράφη διμερής συμφωνία με τη Γαλλία όπου προβλέπεται η στρατιωτική συνδρομή σε περίπτωση επίθεσης από τρίτες χώρες (Perot 2023).

Σημαντικές συμφωνίες όμως υπεγράφησαν με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (ΗΑΕ) το 2020 και τις ΗΠΑ για μεταξύ τους αμυντική συνεργασία. Οι διμερής αυτές συμφωνίες καταδεικνύουν τον εξωστρεφή προσανατολισμό της στρατηγικής της χώρας προάγοντας τα εθνικά της συμφέροντα, καθιστώντας την παράλληλα πυλώνα σταθερότητας στη περιοχή. Συμμορφούμενη με τις αποφάσεις της ΕΕ, η όξυνση των σχέσεων της χώρας με τη Ρωσία μετά την εισβολή της δεύτερης στην Ουκρανία, ώθησε τη Τουρκία στην εκμετάλλευση της θέσης της στο γεωπολιτικό περιβάλλον και στην ανάπτυξη στρατηγικών σχέσεων με τη Ρωσία (Φίλης 2022).

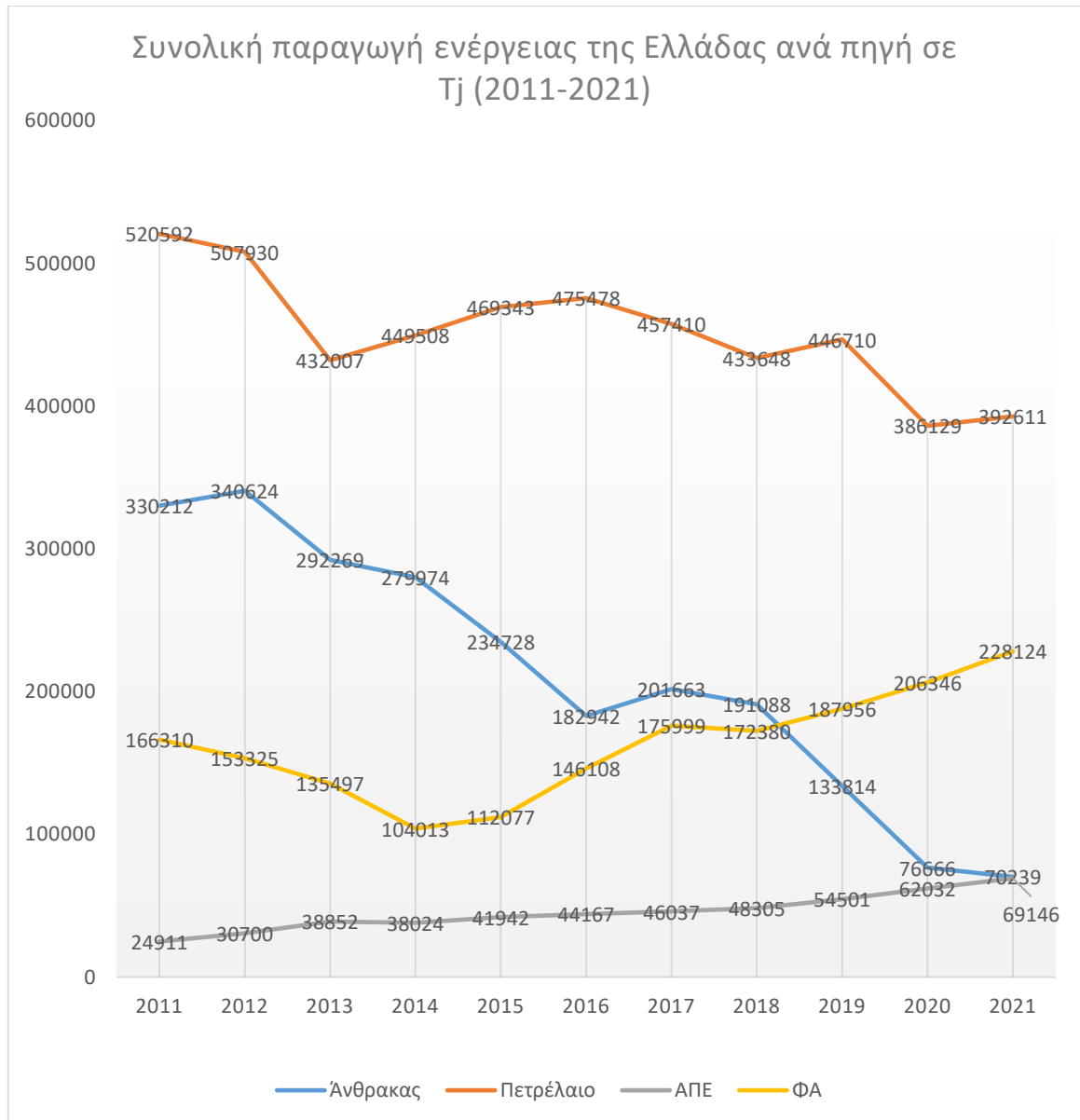
Αντιλαμβανόμενη ότι τα εθνικά της συμφέροντα διέπονται από τον παράγοντα ενέργεια έχει προχωρήσει σε οριοθέτηση της ΑΟΖ της με την Ιταλία και έχει συνάψει συμφωνίες με την Αλβανία, την Αίγυπτο και τη Κύπρο στον ενεργειακό τομέα. Τους σχεδιασμούς της επιχειρεί να ακυρώσει η Τουρκία μέσω παράνομων μνημονίων (συμφωνίες Λιβύης-Τουρκίας) και παραβάσεων-παραβιάσεων του Εθνικού Εναέριου Χώρου (ΕΑΧ) και Εθνικών Χωρικών Υδάτων (ΕΧΥ).

Με τις εξελίξεις στη Λωρίδα της Γάζας να είναι καταγιγιστικές, η Ελλάδα έχει ταχθεί στο πλευρό του Ισραήλ υποστηρίζοντας την στάση του και τη μηδενική ανοχή στη τρομοκρατία και την αμφισβήτηση της κρατικής υπόστασής του. Το ίδιο έπραξε και με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία όπου καταδίκασε τις ενέργειές της (Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΞ 2023).

Η ανάγκη όμως διαφοροποίησης των πηγών ενέργειας και η μετάβαση στις ΑΠΕ έχουν επαναφέρει το ΦΑ στο προσκήνιο και τη διενέργεια ερευνών στην ΑΟΖ για την ανακάλυψη και εκμετάλλευση τυχόν κοιτασμάτων. Παράλληλα προωθούνται έργα για να καταστεί η χώρα ενεργειακός κόμβος και την ηλεκτρική διασύνδεση της με τρίτες χώρες (Πίν.3 και Πιν.4).

Η διαφοροποίηση στο ποσοστό της συμβολής των πηγών ενέργειας (Διαγρ.15) καταδεικνύει την αύξηση της χρήσης του ΦΑ και τη μείωση του

ρυπογόνου άνθρακα. Επίσης σταδιακά εντείνεται η παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ αν και καταλαμβάνει πολύ μικρό ποσοστό στο ενεργειακό μίγμα.

Διάγραμμα 15: Συνολική παραγωγή ενέργειας της Ελλάδας
Πηγή: Συγγραφέας, 2023 (βάση στοιχείων από ΙΕΑ, 2023f)

Ο προγραμματισμός για αύξηση των έργων υποδομής ΦΑ θα συνεισφέρει τόσο στη διασύνδεση του υφιστάμενου εθνικού δικτύου όσο και στη διασύνδεση με υφιστάμενων διεθνών αγωγών προς τρίτες χώρες (Διαγρ. 16). Η Ελλάδα μπορεί να αποτελέσει ενεργειακό κόμβο στο νοτιοανατολικό τμήμα της Ευρώπης παρέχοντας τη δυνατότητα μεταφοράς του ΦΑ των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου

καθιστώντας παράλληλα τις χώρες της ΕΕ ενεργειακά ασφαλής ως ένα βαθμό (Georgakopoulos 2018).

Διάγραμμα 16: Αγωγοί ΦΑ και περιοχές έρευνας κοιτασμάτων.

Πηγή: ΕΔΕΥΕΠ, 2023

Το Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (IENE) σε ειδική έκθεση του το 2022 αναφέρει ότι τα δυνητικά αποθέματα υδρογονανθράκων της χώρας από τις μέχρι τώρα μελέτες ανέρχονται στα 70-90 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια (IENE 2022).

Επομένως η Ελλάδα πρέπει να επενδύσει στην έρευνα και εκμετάλλευση των αποθεμάτων ΦΑ προς εξυπηρέτηση των αναγκών της και την υφιστάμενη ζήτηση από πλευράς ΕΕ. Επιπλέον τα αναμενόμενα οικονομικά οφέλη θα συμβάλουν στην εθνική και ενεργειακή της ασφάλεια επανδρώνοντας την περιφερειακή ισχύ της. Επίσης το ΦΑ εφόσον τύχει εκμετάλλευσης θα συμβάλει στην ομαλή μετάβαση της

χώρας στη πράσινη ενέργεια. Ταυτόχρονα θα προσδώσει περιβαλλοντικά και τεχνολογικά οφέλη τα οποία θα συμβάλουν στην αύξηση της εθνικής ασφάλειάς της.

4.2.4 Οι ΗΠΑ και η «Συμμαχία 3+1»

Η μετατόπιση του ενδιαφέροντος τους από τη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου προς τη πλευρά του Ειρηνικού είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κενού ισχύος το οποίο ώθησε τη Ρωσία και την Τουρκία στην εκμετάλλευσή του. Παρά το γεγονός αυτό, τα συμφέροντα των ΗΠΑ στη περιοχή συνεχίζουν να είναι μεγάλα καθώς διακυβεύεται η Ευρωπαϊκή ενότητα, η ασφάλεια και η ευρύτερη σταθερότητα στη Μέση Ανατολή (Alterman et al. 2018a).

Το ενδιαφέρον τους όμως επανήλθε στη περιοχή ειδικά μετά την τρομοκρατική επίθεση της Χαμάς στο Ισραήλ και την έμμεση εμπλοκή τρίτων χωρών. Μαζί με Ελλάδα και Κύπρο, συμμετέχουσες χώρες στη «Συμμαχία 3+1» καταδίκασαν από τη πρώτη στιγμή τις τρομοκρατικές αυτές ενέργειες και τάχθηκαν στο πλευρό του Ισραήλ, στέλνοντας το μήνυμα υποστήριξης και αλληλεγγύης. Σε αυτό το σημείο καμπής, η «Συμμαχία 3+1» που σχηματίστηκε αρχικά για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων των εμπλεκόμενων χωρών ανάδειξε τον γεωπολιτικό της αντίκτυπο και την πολύπλευρη διάστασή της.

Η σημασία που αποδίδουν οι ΗΠΑ στη περιοχή είναι συνδεδεμένη με την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης. Εντάσσεται στο πλαίσιο δημιουργίας ενός άξονα κρατών από την Βαλτική έως το Ισραήλ ο οποίος αποτελεί τείχος ανασχεσης προς τον ρωσικό αναθεωρητισμό αλλά και της απειλής του Ιράν (Νέδος 2019). Οι δημοκρατικές αξίες που διέπουν τις χώρες της «Συμμαχίας 3+1» είναι προς όφελος των ΗΠΑ αφού η ακολουθούμενη στρατηγική είναι στη βάση του διεθνούς δικαίου. Εξάλλου οι ΗΠΑ έχουν στρατηγικές διμερείς σχέσεις με Ελλάδα και Ισραήλ τις οποίες επεκτείνουν μέσω της συμμαχίας. Η αξιοπιστία των προαναφερόμενων χωρών, τα κοινά συμφέροντα τους και η βούλησή τους για σταθερότητα στη περιοχή αποτελούν ανασχετικούς παράγοντες στις κακόβουλες επιρροές στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου (Zemenides & Harris 2019).

Ο ρόλος όμως που διαδραματίζουν μπορεί να χαρακτηριστεί ως διπτός. Αφενός υποστηρίζουν την «Συμμαχία 3+1» και ευλογούν τη συνεργασία των τριών

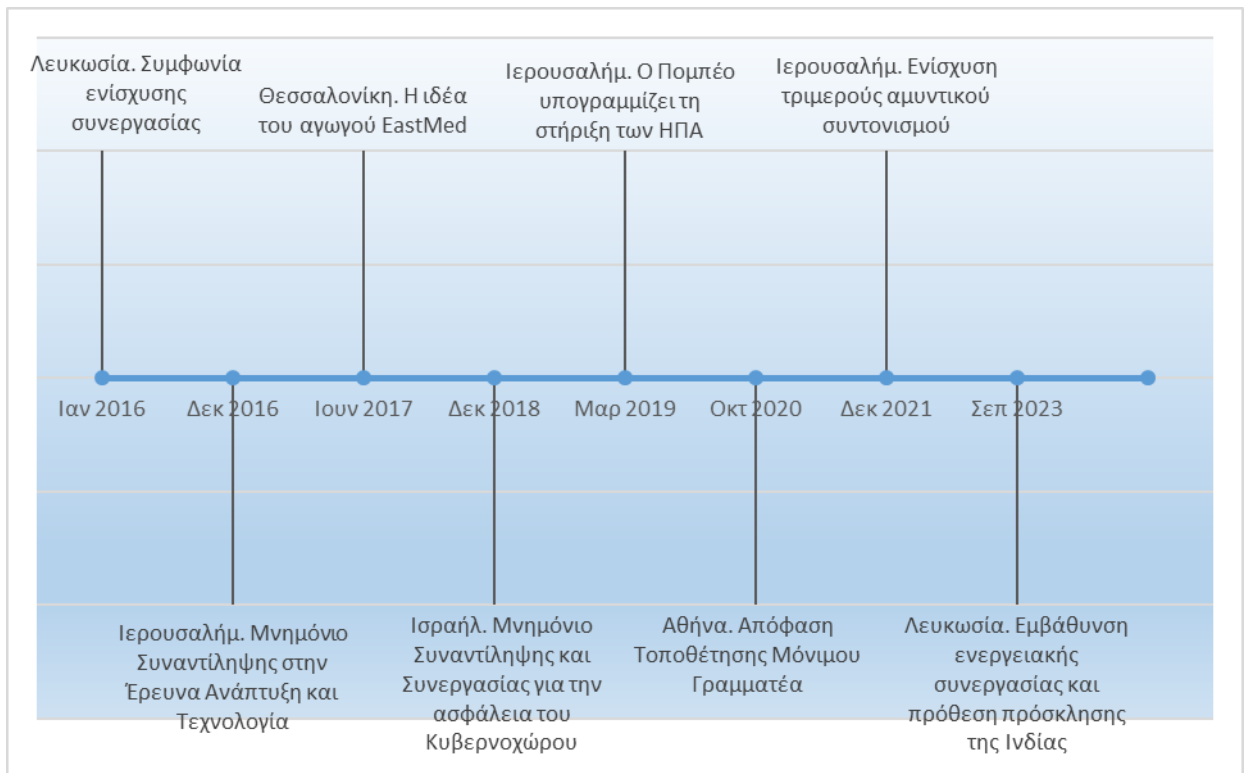
χωρών. Αφετέρου δεν διστάζουν να αποσύρουν το ενδιαφέρον τους για έργα όπως ο EastMed. Αυτό κατά κύριο λόγο συμβαίνει διότι η αναθεωρητική στάση της Τουρκίας και οι βλέψεις της στην ευρύτερη περιοχή αποτελούν παράγοντες που ούτε οι ίδιες οι ΗΠΑ δεν μπορούν να παραβλέψουν (Alterman et al. 2018b). Μπορεί οι τρεις χώρες της «Συμμαχίας 3+1» να έχουν κοινή στρατηγική αντίληψη η οποία συνάδει με την αμερικανική όμως οι ΗΠΑ θα επιθυμούσαν την ένταξη της Τουρκίας στους ενεργειακούς σχεδιασμούς της περιοχής και όχι τον παραγκωνισμό της. Παρά τη στάση που τήρησε στη τρομοκρατική επίθεση της Χαμάς στο Ισραήλ και την εμπρηστική ρητορική μίσους του προέδρου Ερντογάν κατά των ΗΠΑ, οι ίδιες δεν προβαίνουν σε ενέργειες που θα οξύνουν περεταίρω το κλίμα.

Η ψήφιση του νόμου EastMedAct το 2019 και η εμπλοκή των αμερικανικών εταιρειών στις έρευνες και εκμετάλλευση των ενεργειακών αποθεμάτων της περιοχής επισφραγίζει το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για τη «Συμμαχία 3+1». Η ανάσχεση της ρωσικής επιρροής αποτελεί προτεραιότητα και για τον λόγο αυτό ενισχύουν τη σύμπραξή τους με τις χώρες που την απαρτίζουν.

Όπως προαναφέραμε, εκ των αφορμών για τη δημιουργία της «Συμμαχίας 3+1» αποτέλεσε η ενίσχυση των διμερών σχέσεων των χωρών που τη συνιστούν. Η ανακάλυψη υδρογονανθράκων στις ΑΟΖ Κύπρου-Ισραήλ και η προοπτική εκμετάλλευσής τους έδωσε το έναυσμα για περεταίρω συνεργασία με επίκεντρο την ενέργεια. Ως εκ τούτου μία σειρά από συναντήσεις στο ανώτατο επίπεδο ωθεί τη συνεργασία μεταξύ τους εντάσσοντας ολοένα και περισσότερους τομείς (Διαγρ. 17).

Μέχρι στιγμής όμως, οι ΗΠΑ αν και συμμετείχαν σε ορισμένες συναντήσεις, δεν εκπροσωπήθηκαν από τον πρόεδρό τους σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες. Η Ελλάδα, Κύπρος και Ισραήλ έχουν ανεβάσει το επίπεδο της μεταξύ τους συνεργασίας στον στρατιωτικό τομέα με ετήσιες διμερές και πολυμερές στρατιωτικές ασκήσεις, γεγονός που καταδεικνύει τις προθέσεις τους για το σημείο ανέλιξης και το ρόλο της «Συμμαχίας 3+1» στη περιοχή.

Η δημιουργία ενός άξονα κοινής πολιτικής και η πρόσκληση συμμετοχής χωρών όπως η Ινδία, θα εξυπηρετήσει τη σταθερότητα του υποσυστήματος της Ανατολικής Μεσογείου καθώς και τα ζωτικά συμφέροντα των ΗΠΑ, φρενάροντας παράλληλα τη ρωσική και κινεζική επιρροή, αλλά και τον τουρκικό αναθεωρητισμό.

Διάγραμμα 17: Χρονολόγιο της Τριμερούς Συμμαχίας –Ορόσημα

Πηγή: Συγγραφέας, 2023.

Η παλινδρόμηση όμως στην πολιτική των ΗΠΑ και η προσπάθειά τους να μην οξύνουν τις σχέσεις τους με τη Τουρκία, όπως συνέβη με την απόσυρση του ενδιαφέροντος τους για τον αγωγό EastMed με πρόσχημα τη πράσινη ενέργεια, εκλαμβάνεται ως έλλειψη ολοκληρωμένης πολιτικής για την Ανατολική Μεσόγειο. Η επιλογή όμως των ΗΠΑ να συμπορευτούν με τις χώρες της «Τριμερούς Συμμαχίας», οι οποίες είτε είναι εταίροι είτε σύμμαχοι, διαμορφώνει τις επιλογές τους δίνοντας μορφή στην ακολουθούμενη πολιτική τους στη περιοχή σχηματίζοντας την «Συμμαχία 3+1» (Salem 2021).

4.2.5 Υπόλοιποι Κρατικοί Δρώντες

Η ανάδειξη της Τουρκίας ως βασικού περιφερειακού νατοϊκού συμμάχου κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και η σταδιακή απόσυρση του αμερικανικού ενδιαφέροντος από τη περιοχή είχε ως αποτέλεσμα την εκμετάλλευση του κενού ισχύος που προέκυψε. Οι επενδύσεις στην ανάπτυξη της εγχώριας βιομηχανίας της και η προσέλκυση διεθνών επενδυτών ενίσχυσαν την οικονομία και τη στρατηγική

της αυτονομία. Οι νεοοθωμανικές της βλέψεις όμως μετουσιώνονται σε παράνομες ενέργειες και αποσκοπούν στην δημιουργία τετελεσμένων εις βάρος των υπολοίπων χωρών της περιοχής. Αυτοπροβάλλεται ως χώρα σταθερότητας που διαθέτει περιφερειακή ισχύ και μέσω αυτής επιδιώκει να αναδειχθεί ως κυρίαρχη δύναμη (Maris et al. 2022b).

Παράλληλα εκλαμβάνει τον άξονα Ελλάδα-Κύπρου-Ισραήλ και τις διμερές συνεργασίες με την Αίγυπτο ως απειλή για τα εθνικά της συμφέροντα δρώντας παραβατικά προβαίνοντας σε χρήση στρατιωτικής ισχύος. Τη τελευταία δεκαετία αξιώνει τον διαμοιρασμό του ενεργειακού πλούτου της Κύπρου θέτοντας θέμα δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων ως ξεχωριστό κράτος. Επίσης στο Αιγαίο διεκδικεί ελληνικά νησιά και βραχονησίδες ως δικό της έδαφος και ζητά την αποστρατιωτικοποίηση τους. Αναφορικά με τις ενεργειακές της ανάγκες, αναμένονται ταχείες μεταβολές αφού διαθέτει ερευνητικά σκάφη και γεωτρήματα για έρευνες υδρογονανθράκων. Παράλληλα κατασκευάζει πυρηνικούς σταθμούς για σκοπούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.

Στον αντίποδα, η Αίγυπτος, εξερχόμενη από τη ταραχώδη περίοδο της Μουσουλμανικής Άνοιξης βρέθηκε σε κατάσταση πολιτικής αστάθειας και σε ευθεία αντιπαράθεση με τη Τουρκία. Επιδιώκει συνεργασίες με την Ελλάδα και τη Κύπρο, 2 ευρωπαϊκά κράτη, υπογράφοντας διμερές συμφωνίες. Πρόσφατα προέβη σε μερική οριοθέτηση της ΑΟΖ της με την Ελλάδα, ακυρώνοντας στη πράξη το τουρκολυβικό μνημόνιο.

Ενεργειακά η Αίγυπτος διαθέτει μεγάλα αποθέματα υδρογονανθράκων (Πιν.2), δίκτυα αγωγών μεταφοράς ΦΑ (Πιν.3) και άλλα έργα εκμετάλλευσής τους (Πιν.4). Παράλληλα η διώρυγα του Σουέζ επαυξάνει τη γεωπολιτική της ισχύ. Η συμμετοχή της στο EMGF καταδεικνύει τον ενεργειακό προσανατολισμό της χώρας η οποία στο εγγύς μέλλον θα έχει τη δυνατότητα εξαγωγής ικανών ποσοτήτων για να τροφοδοτήσουν τον αγωγό μεταφοράς ΦΑ EastMed, συμβάλλοντας έτσι στην ενεργειακή απεξάρτηση της Ευρώπης από τη Ρωσία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1 Συμπεράσματα

Έχοντας υπόψη την ανάλυση της παρούσας διατριβής και των όσων παρατέθηκαν θα επιχειρήσουμε αντικειμενικά και με κριτική σκέψη να εξάγουμε συμπεράσματα και να διατυπώσουμε προτάσεις που να καταδεικνύουν την χρησιμότητα της «Συμμαχίας 3+1» ως φορέα ασφάλειας και σταθερότητας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Επιπρόσθετα ως φορέα διαμόρφωσης του ενεργειακού περιβάλλοντος της περιοχής καθώς συμβάλλει στην ενεργειακή και οικονομική ευημερία μέσω της εκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων, δίνοντας απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα.

Επιχειρώντας μια επαναφορά για έλεγχο στις αρχές του δομικού ρεαλισμού μπορούμε να συμπεράνουμε ότι:

- α) Η δομική μορφή του διεθνούς συστήματος παραμένει κύριο χαρακτηριστικό του.
- β) Το κράτος παραμένει ο κυριότερος δρών, εν απουσία μίας κεντρικής αρχής που να ρυθμίζει το διεθνές σύστημα, αλλά υπάρχουν διάφοροι φορείς ισχύος (κυρίως οικονομικοί) που επηρεάζουν τη στρατηγική του.
- γ) Λόγω της αναρχίας, το κράτος, καλείται από μόνο του να εξασφαλίσει την επιβίωσή του προβαίνοντας σε ενέργειες που εξυπηρετούν το εθνικό συμφέρον τείνοντας να συνεργάζεται με άλλα κράτη σε διάφορα επίπεδα, στην περίπτωση μας η «Συμμαχία 3+1» και η ενέργεια.
- δ) Η αναζήτηση της ισχύος (τεχνολογική, οικονομική, στρατιωτική, ενεργειακή) εξασφαλίζει το εθνικό συμφέρον και παραμένει κύρια κρατική πολιτική.
- ε) Οι κανόνες του διεθνούς δικαίου μπορεί μεν να επηρεάζουν τις αποφάσεις των κρατών αλλά σε καμία περίπτωση δεν τις καθορίζουν.
- στ) Ο κρατικός ανταγωνισμός είναι υπαρκτός παρά την αλληλεξάρτηση των εθνικών οικονομιών και τη δημιουργία διεθνών θεσμών.

Περαιτέρω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι:

α) Η επιλογή των ΗΠΑ να υποστηρίξουν τις τρεις χώρες επήλθε αφού τα συμφέροντα τους στη περιοχή εξυπηρετούνταν μέσω της «Τριμερούς Συμμαχίας», η οποία αποτελεί παράγοντα σταθερότητας και όχι αναθεωρητισμού. Η Ανατολική Μεσόγειος απαιτεί σταθερότητα και οι τρεις χώρες που τη συνιστούν είναι σε θέση να την προσφέρουν σε αντίθεση με την αναθεωρητική Τουρκία.

β) Οι ανακαλύψεις υδρογονανθράκων και η κατάσταση στην Ουκρανία αποτέλεσαν καταλύτη για την επιτάχυνση των εξελίξεων. Διαφαίνεται ότι οι σχεδιασμοί για τη μετάβαση στη πράσινη ενέργεια πρέπει να βασιστούν στο ΦΑ, το ίδιο και η ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ της οποίας τα ενεργειακά αποθέματα πλέον έχουν εξαντληθεί. Οι ενεργειακοί σχεδιασμοί της «Συμμαχίας 3+1» και η πολιτική βούληση των συνιστώντων χωρών στοχεύει όχι μόνο την εξυπηρέτηση των εθνικών τους συμφερόντων αλλά και αυτών της ΕΕ. Επομένως επιβάλλεται, Ελλάδα και Κύπρος να δημιουργήσουν τις συνθήκες σταθερότητας και συνεργασίας ούτως ώστε να πιέσουν την επιτάχυνση των εξελίξεων για το δικό τους συμφέρον.

γ) Η προσέγγιση του Ισραήλ με Ελλάδα και Κύπρο, όπως διαφάνηκε εν μέσω της σύγκρουσης στη Λωρίδα της Γάζας, ήταν προς τη σωστή κατεύθυνση. Έχει αξιόπιστους συμπαραστάτες και στρατηγικούς εταίρους. Ως χώρες μέλη της ΕΕ μπορούν να αποτελέσουν γέφυρα με την Ευρώπη εφόσον το Ισραήλ επιδιώξει την διεύρυνση της συνεργασίας τους.

δ) Ο αγωγός μεταφοράς ΦΑ EastMed και τα υπόλοιπα ενεργειακά έργα που προωθούνται συνδυαστικά αποτελούν προσιτή εναλλακτική λύση στην απεξάρτηση από το ρωσικό ΦΑ. Επομένως η «Συμμαχία 3+1» μέσω αυτών των έργων διαμορφώνει το ενεργειακό περιβάλλον, επαυξάνει την ενεργειακή ασφάλεια της περιοχής και συνδυάζει την ενεργειακή πολιτική των χωρών που την απαρτίζουν. Αυτό όμως που πρέπει να κρατήσουμε είναι η πολιτική βούληση και το πολιτικό όφελος το οποίο προκύπτει από την ανάπτυξη τέτοιων έργων, λαμβάνοντας υπόψη ότι στο δίπολο κόστους-πολιτικού οφέλους το δεύτερο ιστορικά υπερισχύει του πρώτου.

ε) Η Κύπρος και η Ελλάδα εκμεταλλευόμενες την «Συμμαχία 3+1» μπορούν επαυξήσουν την ισχύ τους στο περιφερειακό σύστημα και να επιλύσουν τις διαφορές που έχουν με τρίτες χώρες υπό ευνοικούς για εκείνες όρους.

στ) Η εξαίρεση της Τουρκίας από το ενεργειακό πλέγμα της περιοχής επήλθε λόγω του αναθεωρητισμού της. Επομένως η συνεργασία των 3 χωρών μαζί της τουλάχιστο στον ενεργειακό τομέα διαμηνύεται δυσοίωνη.

ζ) Η «Συμμαχία 3+1», κατά την έρευνα μας, διαπιστώθηκε ότι αναφέρεται με πολλούς όρους. Είτε ως τριμερής «μηχανισμός», είτε ως τριμερής «σχήμα» ή ως ενεργειακή «συνεργασία». Η σημασία της συμμαχίας όμως δεν περιορίζεται μόνο στο στρατιωτικό της σκέλος και στη στρατιωτική συνδρομή σε περίπτωση πολεμικής σύρραξης. Η έννοια της συμμαχίας μετουσιώνεται στη στάση των χωρών απέναντι σε μία απειλή, που στη περίπτωσή μας επικεντρώνεται προς το παρόν στην απειλή για την ενεργειακή ασφάλεια. Οι προοπτικές όμως μετεξέλιξης της «Συμμαχίας 3+1» προμηνύουν την επέκτασή της σε μέλη και δραστηριότητες, καθιστώντας την ικανή να διαμορφώσει όχι μόνο το ενεργειακό περιβάλλον αλλά το περιβάλλον ασφάλειας στη περιοχή ολιστικά.

η) Η Κύπρος πρέπει να εντάξει τάχιστα στο ενεργειακό της μίγμα το ΦΑ αφού η ίδια διαθέτει αποθέματα υδρογονανθράκων. Επομένως η άσκηση πίεσης στις δικαιούχους εταιρείες πρέπει να συμπεριλάβει όχι μόνο τον τομέα εξαγωγών αλλά και τις εγχώριες ανάγκες που για να καλυφθούν χρειάζεται η αναδιάρθρωση του εθνικού δικτύου υποδομών και διανομής.

5.2 Προτάσεις

Έχοντας υπόψη το ευαίσθητο γεωπολιτικό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου και την ταχεία μεταβολή της ισορροπίας ισχύος επιβάλλεται η αποφυγή κλιμάκωσης της ήδη τεταμένης κατάστασης και η δημιουργία ενός πυλώνα ασφαλείας που να είναι προσηλωμένος στο διεθνές δίκαιο και οι αποφάσεις του να διέπονται από αυτό. Να προάγει τη συνεργασία και να οριοθετεί τον αναθεωρητισμό στη περιοχή, κυρίως της Τουρκίας, χωρίς σπασμωδικές κινήσεις. Η «Συμμαχία 3+1» είναι σε θέση να επιτύχει τα παραπάνω στο μέλλον και προς τούτο προτείνονται τα παρακάτω:

α) Δημιουργία κοινής πολιτικής μεταξύ Κύπρου-Ελλάδας-Ισραήλ στα θέματα της ενέργειας και της ασφάλειας της Ανατολικής Μεσογείου με συγκεκριμένους στόχους και την απερίσπαστη υποστήριξη των ΗΠΑ.

- β) Επέκταση της συνεργασίας με βαρύτητα στον στρατιωτικό και τεχνολογικό. Παράλληλα επιτάχυνση της υλοποίησης έργων με την ανάθεσή τους σε ιδιωτικές εταιρείες μέσω ελεγχόμενου μηχανισμού από τις εμπλεκόμενες χώρες.
- γ) Ανάδειξη της αξίας της «Συμμαχίας 3+1» με την έμπρακτη υποστήριξη των αποφάσεων της από τις συνιστώσες χώρες και όχι μόνο εξαγγελίες άνευ έργων.
- δ) Εμβάθυνση της συνεργασίας μέσω του EMGF για προώθηση των συμφερόντων της «Συμμαχίας 3+1» με την εμπλοκή των υπολοίπων χωρών της περιοχής.
- ε) Επίσημη πρόσκληση της Αιγύπτου και της Ινδίας στη «Συμμαχία 3+1» προς επαύξηση του γεωπολιτικού της ρόλου. Ειδικά η Αίγυπτος έχει στενή συνεργασία με Κύπρο-Ελλάδα-Ισραήλ και αποτελεί ισχυρό περιφερειακό δρώντα.
- στ) Ώθηση της ενεργής εμπλοκής της ΕΕ τώρα που η ανάγκη της για ενεργειακή αυτάρκεια είναι πιο πειστική από ποτέ και η περεταίρω χρηματοδότηση των εξαγγελθέντων έργων.
- ζ) Δημιουργία δικτύου αγωγών και υποδομών ΦΑ στη περιοχή με ενοποίηση των εθνικών ενεργειακών δικτύων. Παράλληλα επένδυση σε εναλλακτικές πηγές ενέργειας όπως το υδρογόνο και οι ΑΠΕ.
- η) Εισαγωγή στις πρόνοιες της «Συμμαχίας 3+1» συμφωνίας αμοιβαίας αμυντικής συνδρομής με δημιουργία διακρατικού κέντρου επιχειρήσεων και συντονισμού αποφάσεων στην περιοχή με δυνατότητα άμεσης διάθεσης στρατιωτικών δυνάμεων για ανάληψη επιχειρήσεων.

5.3 Επίλογος

Καταληκτικά, η «Συμμαχία 3+1» επηρεάζει σε ένα βαθμό το ενεργειακό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου, κυρίως μέσω των εθνικών πολιτικών των χωρών που την απαρτίζουν. Έχουν αποφασιστεί να υλοποιηθούν έργα τα οποία θα επαυξήσουν την ενεργειακή ασφάλεια των χωρών που τη συγκροτούν αλλά και της ΕΕ. Ελλείπει όμως η κοινή στρατηγική που θα υποστηρίζεται με ταχεία υλοποίηση των αποφάσεων και έργων. Αναμφίβολα διαθέτει τις βάσεις για να αποτελέσει πυλώνα ασφαλείας, προς το παρόν μέσω της αξιοποίησης των υδρογονανθράκων. Η επιβίωση της όμως εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την μετεξέλιξή της και τη

προσέλκυση τρίτων χωρών. Επιπλέον η «Συμμαχία 3+1» πρέπει να είναι διατεθειμένη να εφαρμόσει το διεθνές δίκαιο στη περιοχή και να οριοθετήσει τον αναθεωρητισμό. Επομένως η «Συμμαχία 3+1» και η μετεξέλιξή της μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μελλοντικής έρευνας καθώς η συγκεκριμένη θεματική αξίζει περαιτέρω έρευνας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Alterman, J. B., Conley, H. A., Malka, H., & Ruy, D. (2018a,b). *Restoring the Eastern Mediterranean as a US strategic anchor*. Rowman & Littlefield.

Axt, H. J. (2021). Troubled Water in the Eastern Mediterranean. Turkey Challenges Greece and Cyprus Regarding Energy Resources. *Comparative Southeast European Studies*, 69(1), 133-152.

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1515/soeu-2021-2006>

Πρόσβαση [19 Οκτωβρίου 2023]

Bazilian, M. I., Sovacool, B., & Miller, M. (2013). Linking energy independence to energy security. *International Association for Energy Economics, IAEE USA, Third Quarter*.

BBC. (2023, November 4). *Israel Gaza war: History of the conflict explained*. BBC News.

Διαθέσιμο στο: <https://www.bbc.com/news/newsbeat-44124396>

Πρόσβαση [6 Νοεμβρίου 2023]

Bennett, D. S. (1997). Testing Alternative Models of Alliance Duration, 1816-1984. *American Journal of Political Science*, 41(3), 846–878.

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.2307/2111677>

Πρόσβαση [13 Οκτωβρίου 2023]

Benocci, B. (2018). A twenty-five year transition. The forms of power and the alleged crisis of the nation-state in the contemporary age. *OASIS*, (28), 7–24.

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.18601/16577558.n28.02>

Πρόσβαση [10 Οκτωβρίου 2023]

Brander, Y. (2022). A Strategic Friendship: Israeli Perceptions of the Israel-Cyprus Relationship. *Occasional Paper Series*. Nicosia: PRIO Cyprus Centre.

Διαθέσιμο στο: <https://cdn.cloud.prio.org/files/62e5e236-d28e-479e-aec5-f9fae92a4259/5OP%2022%20A%20Strategic%20Friendship.pdf?inline=true>

Πρόσβαση [12 Νοεμβρίου 2023]

Bull, H. (2001). *Η άναρχη κοινωνία*. Αθήνα: Ποιότητα.

Buzan, B. (1991). New patterns of global security in the twenty-first century. *International affairs*, 67(3).

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.2307/2621945>

Πρόσβαση [16 Οκτωβρίου 2023]

- Casin, M. H. (2019). Analysis–Strategic, legal aspects of Turkey-Libya deal. *Anadolu Ajansi*.
Διαθέσιμο στο: <https://www.aa.com.tr/en/africa/analysis-strategic-legal-aspects-of-turkey-libya-deal/1673079>
Πρόσβαση [6 Νοεμβρίου 2023]
- Caporaso, A.J. (1992). Has Europe changed? Neorealism, Institutions and Domestic Politics in the New Europe. Jackson J. Robert (ed). *Europe in Transition* (pp. 19 - 32). New York: Praeger Publisher.
- Clark, I. (1999). *Globalization and International Relation Theory*, Oxford: Oxford University Press.
- Crosby, B. (1992). *Stakeholder analysis: a vital tool for strategic managers*. USAID's Implementing Policy Change Project.
Διαθέσιμο στο: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnabr482.pdf
Πρόσβαση [20 Οκτωβρίου 2023]
- Cyprus Times (2023, Νοέμβριος 4). *Εξετάζει το ενδεχόμενο νέας παράτασης για Chevron η Κυπριακή Δημοκρατία*. Cyprus Times.
Διαθέσιμο στο: <https://cyprustimes.com/politiki/exetazei-to-endechomeno-neas-parataxis-gia-chevron-i-kypriaki-dimokratia/>
Πρόσβαση [12 Νοεμβρίου 2023]
- Duncan, W. R., Jancar, W.B., & Switky, B. (2002). *World Politics in the 21st Century*, New York: Addison Wesley, Longman Publisher.
- Edison. (2023, November 1). *EastMed-Poseidon Pipeline: a direct interconnection between sources and markets*. Edison
Διαθέσιμο στο: <https://www.edison.it/en/eastmed-poseidon-project>
Πρόσβαση [1 Νοεμβρίου 2023]
- EIB. (2023). *Cyprus gas import facility (CyprusGas2EU)*. Luxembourg: European Investment Bank.
Διαθέσιμο στο: <https://www.eib.org/en/projects/pipelines/all/20180481>
Πρόσβαση [11 Νοεμβρίου 2023]
- Elias, A. A., Cavana, R. Y., & Jackson, L. S. (2002). Stakeholder analysis for R&D project management. *R&D Management*, 32(4), 301-310.
Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1111/1467-9310.00262>
Πρόσβαση [20 Οκτωβρίου 2023]
- Energy Information Administration. (2022a,b, February). *Eastern Mediterranean Energy*, Report: Updated November 16, 2022.
Διαθέσιμο στο: https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/pdf/eastern-mediterranean.pdf
Πρόσβαση [26 Οκτωβρίου 2023]
- EMGF. (2020). *EMFG Overview*.
Διαθέσιμο στο: <https://emgf.org/pages/about/overview.aspx>
Πρόσβαση [19 Οκτωβρίου 2023]

European Council. (2019). *European Council meeting (12 December 2019)*. Διαθέσιμο στο: <https://www.consilium.europa.eu/media/41768/12-euco-final-conclusions-en.pdf>

Πρόσβαση [19 Οκτωβρίου 2023]

EuroAsia Interconnector. (2023, November 1). *EuroAsia at a glance*. EuroAsia.

Διαθέσιμο στο: <https://euroasia-interconnector.com/at-glance/>

Πρόσβαση [1 Νοεμβρίου 2023]

EuroAfrica Interconnector (2019, Μάιος 23). *Ιστορική συμφωνία για την ηλεκτρική διασύνδεση Αιγύπτου-Ευρώπης μέσω Κύπρου*. [Δελτίο Τύπου].

Διαθέσιμο στο: <https://www.euroafrica-interconnector.com/wp-content/uploads/2019/05/2019-05-23-Egypt-signs-implementation-agreement-GR.pdf>

[Πρόσβαση 3 Νοεμβρίου 2023]

European Parliament. (2021). *Preparation of the Special European Council, focusing on the dangerous escalation and the role of Turkey in the Eastern-Mediterranean*.

Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020IP0230&qid=1699255987557>

Πρόσβαση [6 Νοεμβρίου 2023]

Flouros, F. (2022a,b,c,d,e). *Energy Security in the Eastern Mediterranean Region*. Athens: Palgrave Macmillan

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-09603-7>

Πρόσβαση [17 Οκτωβρίου 2023]

Flouros, F., Roukanas, S., Sklias, P. (2018). Energy Security and National Security: The Case of Israel. In: Roukanas, S., Polychronidou, P., Karasavvoglou, A. (eds) *The Political Economy of Development in Southeastern Europe*. Contributions to Economics. Springer, Cham.

Διαθέσιμο στο: https://doi.org/10.1007/978-3-319-93452-5_9

Πρόσβαση [14 Νοεμβρίου 2023]

Frederick, W., Post, J., & Davis, K. E. (1992). *Business and Society: Corporate Strategy, Public Policy, Ethics* (7th ed.). London: McGraw-Hill.

Freeman, R. E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston, MA: Pitman.

Foggo, J., Wills, S. (2023, October 20). *Huge US Naval Force Off Israel Comes With Costs*. CEPA.

Διαθέσιμο στο: <https://cepa.org/article/huge-us-naval-force-off-israel-comes-with-costs/>

Πρόσβαση [6 Νοεμβρίου 2023]

Fouad, K. (2019). Eastern Mediterranean Gas: Taking an Unpaved Road. *Egyptian institute for studies*.

Διαθέσιμο στο: <https://en.eipss-eg.org/eastern-mediterranean-gas-taking-an-unpaved-road/>

Πρόσβαση [29 Οκτωβρίου 2023]

Georgakopoulos, N. (2018). Hydrocarbon resources and energy policy in Greece to improve security of supply. *International Multidisciplinary Scientific GeoConference: SGEM*, 18(5.4), 441-448.

Διαθέσιμο στο:

<https://www.proquest.com/docview/2181112418/fulltextPDF/C4BC1B207B444520PQ/1?accountid=165531>

Πρόσβαση [16 Νοεμβρίου 2023]

Gilpin, R. (2007). *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, (μτφρ), Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Glaser, C. L. (1994). Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help. *International Security*, 19(3), 50–90.

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.2307/2539079>

Πρόσβαση [11 Οκτωβρίου 2023]

Gnana, J. (2021, September 8). Explainer: What is the Arab Gas Pipeline and why it matters. *The National*.

Διαθέσιμο στο:

<https://www.thenationalnews.com/business/energy/2021/09/08/explainer-what-is-the-arab-gas-pipeline-and-why-it-matters/>

Πρόσβαση [29 Οκτωβρίου 2023]

Guzzini, S. (1998). *Realism in International Relations and the International Political Economy*. London: Routledge.

Haftendorn, H. (1991). The security puzzle: theory-building and discipline-building in international security. *International studies quarterly*, 35(1), 3-17.

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.2307/2600386>

Πρόσβαση [16 Οκτωβρίου 2023]

Heywood, A. (2013a,b). *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή*, (μτφρ). Αθήνα: Κριτική.

Hedley, B. (2001). Η άναρχη κοινωνία. (μτφρ). *Ή. Στρούκου, επιμ.: Η. Κουσκουβέλης*. Αθήνα: Ποιότητα

Held, D. (1989). *Political Theory and the Modern State*, Cambridge: Polity Press.

Hall, S. (1984). The state in question. *The idea of the modern state*, 1-28.

Hill, C. (2003). *The Changing Politics of Foreign Policy*. London: Palgrave Macmillan.

Herz, J. (1957). Rise and Demise of the Territorial State. *World Politics*, 9(4), 473-493.

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.2307/2009421>

Πρόσβαση [12 Οκτωβρίου 2023]

Huff, A. S. (1984). Challenging Strategic Planning Assumptions, Richard O. Mason and Ian I. Mitroff. *Organization Studies*, 5(1).

IEA. (2023a). *Energy Security*.

Διαθέσιμο στο: <https://www.iea.org/topics/energy-security>

Πρόσβαση [17 Οκτωβρίου 2023]

IEA. (2023b). *Countries and Regions*.

Διαθέσιμο στο: <https://www.iea.org/countries>

Πρόσβαση [7 Νοεμβρίου 2023]

IEA. (2023c). *Key Energy statistics, 2020*.

Διαθέσιμο στο: <https://www.iea.org/countries>

Πρόσβαση [27 Οκτωβρίου 2023]

IEA. (2023d). *Countries/Cyprus*.

Διαθέσιμο στο: <https://www.iea.org/countries/cyprus>

Πρόσβαση [10 Νοεμβρίου 2023]

IEA. (2023e). *Countries/Israel*.

Διαθέσιμο στο: <https://www.iea.org/countries/israel>

Πρόσβαση [12 Νοεμβρίου 2023]

IEA. (2023f). *Countries/Greece*.

Διαθέσιμο στο: <https://www.iea.org/countries/greece>

Πρόσβαση [16 Νοεμβρίου 2023]

Inbar, E. (2014). *The new strategic equation in the Eastern Mediterranean*. Begin-Sadat Center for Strategic Studies, Bar-Ilan University.

Διαθέσιμο στο: <http://www.jstor.com/stable/resrep04756.4>

Πρόσβαση [18 Οκτωβρίου 2023]

International Monetary Fund. (2023). *Gross Domestic Product Current Prices report* in October 2023 database.

Διαθέσιμο στο: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2023/October/weo-report?c=423,469,174,436,439,446,463,186,487,&s=NGDPD,&sy=2022&ey=2022&ssm=0&scsm=1&sc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1>

Πρόσβαση [26 Οκτωβρίου 2023]

Israel's MOD. (2023, June 14). *Israel Sets New Record in Defense Exports: Over \$12.5 Billion in 2022*. [Δελτίο Τύπου].

Διαθέσιμο στο:

https://english.mod.gov.il/Press_Room/Pages/Press_Releases.aspx

Πρόσβαση [12 Νοεμβρίου 2023]

Jackson, R., & Sorensen G. (1999). *Introduction to International Relations*, Oxford: Oxford University Press.

Joseph, S., & Peedikayil, A. T. (2022). THE EAST MEDITERRANEAN GAS FORUM: CONVERGENCE OF REGIONAL AND ENERGY SECURITY CONCERNS. *AUSTRAL: Brazilian Journal of Strategy & International Relations*, 11(22).

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.22456/2238-6912.125991>

Πρόσβαση [19 Οκτωβρίου 2023]

Kegley, W. C., & Wittkopf R. E. (1999). *World Politics: Trend and Transformation*, Seventh Edition, New York: Bedford St. Martin's Press.

Keohane, R. & Nye, J. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little Brown.

Kicinger, A. (2004). *International migration as a non-traditional security threat and the EU responses to this phenomenon*. Warsaw: Central European Forum for Migration Research.

Kokkinidis, T. (2023, March 15). *Greece, the US, Israel and Cyprus in Joint Military Drill in the Med*. Greek Reporter.

Διαθέσιμο στο: <https://greekreporter.com/2023/03/15/greece-us-israel-cyprus-military-drill-med/>

Πρόσβαση [12 Νοεμβρίου 2023]

Leigh, M. (2014). Energy—A Geopolitical Game Changer?. *The International Spectator*, 49 (2), 1-10.

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1080/03932729.2014.906929>

Πρόσβαση [17 Οκτωβρίου 2023]

Liska, G. (1962). *Nations in alliance*. Baltimore: Johns Hopkins Press.

Makinda, S. M. (1998). Sovereignty and global security. *Security Dialogue*, 29(3), 281-292.

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1177/0967010698029003003>

Πρόσβαση [16 Οκτωβρίου 2023]

Manolis, D., & Loverdos, E. (2013, August). The East Med pipeline. In *Oxford Energy Forum* (Vol. 93). Oxford Institute for Energy Studies.

Διαθέσιμο στο: https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:28113472-035c-4931-9350-ddf9f704f2d4/download_file?file_format=application%2Fpdf&safe_filename=OEF_93_19_22.pdf&type_of_work=Journal+article

Πρόσβαση [31 Οκτωβρίου 2023]

Maris, G., Flouros, F., & Galariotis, I. (2022a,b). The Changing Security Landscape in South-Eastern Mediterranean: Assessing Turkey's Strategies as a Rising Power. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 24(5), 795-814.

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1080/19448953.2022.2037962>

Πρόσβαση [19 Οκτωβρίου 2023]

- Marketos, T. N. (2021). Geopolitical Alliances in the Making in the Eastern Mediterranean Region. *Foreign Affairs Institute, Report 7*. Διαθέσιμο στο: <https://fainst.eu/wp-content/uploads/2023/04/Report-7-Greeces-trans-Mediterranean-geostrategy-12.2022.pdf>
Πρόσβαση [19 Οκτωβρίου 2023]
- Markind, D. (2023, November 2). Ο Ερντογάν "τορπίλισε" τη συνεργασία με το Ισραήλ και ο EastMed ξαναβγαίνει από το συρτάρι. *Forbes/Capital.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/forbes/3747315/o-erntogan-torpile-ti-sunergasia-me-to-israil-kai-o-eastmed-xanabgaini-apo-to-surtari/>
Πρόσβαση [7 Νοεμβρίου 2023]
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Powers Politics*, New York: W.W. Norton and Company Publisher.
- Mearsheimer J. J. (1994-5). The False Promise of International Institutions, *International Security*, 19(3): 5-49.
- McKinlay, R. (1989), *Third World Military Expenditure. Determinants and Implications*, London: Pinter.
- Morgan, T. C., & Palmer, G. (2003). To Protect and to Serve: Alliances and Foreign Policy Portfolios. *The Journal of Conflict Resolution*, 47(2), 180–203. Διαθέσιμο στο: <http://www.jstor.org/stable/3176166>
Πρόσβαση [13 Οκτωβρίου 2023]
- Morgenthau, H. J. (1948a,b). *Politics among nations: the struggle for power and peace*. New York: Knopf.
- Morgenthau, H., & Thompson K. (1997). *Politics Among Nations*, 6th Edition, New York: McGraw Hill.
- Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York: Public Affairs.
- OPEC Fund. (2023). *Arab Gas Pipeline Project*. Διαθέσιμο στο: <https://opecfund.org/operations/list/arab-gas-pipeline-project>
Πρόσβαση [29 Οκτωβρίου 2023]
- Pascual, C., & Elkind, J. (Eds.). (2010). *Energy security: economics, politics, strategies, and implications*. Rowman & Littlefield. Washington DC: Brookings Institution, pp. 119-148.
- Pecinar, A. (2019). *Total in Eastern Mediterranean. Favorable prospects for French energy giant*. Διαθέσιμο στο: <https://wsimag.com/economy-and-politics/57951-total-in-eastern-mediterranean>.
Πρόσβαση [19 Οκτωβρίου 2023]
- Perot, E. (2023). A new alliance in Europe: the September 2021 defence

agreement between Greece and France as a case of embedded alliance formation. *European Security*, 1-24.

Διαθέσιμο στο:

<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/09662839.2022.2162821?needAccess=true>

Πρόσβαση [16 Νοεμβρίου 2023]

Pulhan, A., Yorucu, V., & Evcan, N. S. (2020). Global energy market dynamics and natural gas development in the Eastern Mediterranean region. *Utilities Policy*, 64, 101040.

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1016/j.jup.2020.101040>.

Πρόσβαση [18 Οκτωβρίου 2023]

Raydan, N. (2023, November 1). *The Gaza War's Impact on Energy Security in the East Mediterranean*. [Analysis]. The Washington Institute for Near East Policy.

Διαθέσιμο στο: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/gaza-wars-impact-energy-security-east-mediterranean>

Πρόσβαση [7 Νοεμβρίου 2023]

Rodman, D. (2001). Israel's national security doctrine: An introductory overview. *Middle East Review of International Affairs*, 5(3), 71-86.

Διαθέσιμο στο:

https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/75862106/uploads326.pdf?1638874290=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DIsraels+National+Security+Doctrine+An+In.pdf&Expires=1699787665&Signature=gZCjqK5efX6XP1Dk~8WhoJU8NcJyHz0FzmxFQC8bsPJWcqMGTgXv5Rm~UiSC0sh~awv29NyPD2c~YQyYqc9~Gujj4QluEIhk5Soqblt5MKzhT3~rOmG4C7O6PR-K1r4Y2w8qplT~yr2OtGpjTh-H1TMp2m3MekeobdEO1TuC4yIrvhDZa-bdcLjWSS2C3IU45bpjYEBo7T1Ftip6Ncdn1BUXAy9KyWrx-fCV-iFB9ZJ2-YCfFVyyWryTJdsc3cZIM3W-kSmypubx0anSzdagdinCxaN9NB4PAfQmPQ4U8ZorrUtfV5Xi1Kq0o5fropzRnG3NyT-fp~trSKIJ2Pf-LA_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA

Πρόσβαση [12 Νοεμβρίου 2023]

Salem, P. (2021). *The Biden Administration and the Mediterranean Interests and Policies in Search of an Overall Strategy*. IEMED.

Διαθέσιμο στο: https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2021/10/Biden-Administration-and-Mediterranean_MedYearbook2021.pdf

Πρόσβαση [12 Νοεμβρίου 2023]

Schenk, C.J., Mercier, T.J., Finn, T.M., Woodall, C.A., Marra, K.R., Leathers-Miller, H.M., Le, P.A., and Drake, R.M., II. (2021). Assessment of undiscovered conventional oil and gas resources in the eastern Mediterranean area, 2020 (ver. 1.1): *U.S. Geological Survey Fact Sheet 2021-3032*, 4 p.

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.3133/fs20213032>.

Πρόσβαση [19 Οκτωβρίου 2023]

Schweller, R. L. (1994a,b). Bandwagoning for profit: Bringing the revisionist state back in. *International security*.

Sharp, M. J. (2023). *U.S. Foreign Aid to Israel*. Congressional Research Service. Διαθέσιμο στο: <https://sgp.fas.org/crs/mideast/RL33222.pdf>
Πρόσβαση [12 Νοεμβρίου 2023]

Sonnino, T. (1977). A national energy policy for Israel. *Energy*, 2(2), 141– 148. Διαθέσιμο στο: [https://doi.org/10.1016/0360-5442\(77\)90040-8](https://doi.org/10.1016/0360-5442(77)90040-8)

Sovacool, B. K. (2011a,b). Evaluating the Energy Security Impacts of Energy Policies. *The Routledge Handbook of Energy Security*. New York: Routledge, Διαθέσιμο στο: <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780203834602>
Πρόσβαση [17 Οκτωβρίου 2023]

State of Israel MoE. (2021a,b). *The Structure of the Energy Sector in Israel*. Διαθέσιμο στο: https://www.gov.il/BlobFolder/reports/israel_energy_sector/en/israel_energy_sector_en.pdf
Πρόσβαση [14 Νοεμβρίου 2023]

State of Israel MoE. (2023). *Exports*. Διαθέσιμο στο: <https://www.energy-sea.gov.il/home/export/>
Πρόσβαση [14 Νοεμβρίου 2023]

The World Bank. (2023a,b,c). *Population Estimates and Projections*. Διαθέσιμο στο: <https://databank.worldbank.org/source/population-estimates-and-projections>
Πρόσβαση [25 Οκτωβρίου 2023]

Tsakiris, T. (2018). The importance of East Mediterranean gas for EU energy security: The role of Cyprus, Israel and Egypt. *Cyprus Review*, 30(1), 25-50. Διαθέσιμο στο: <https://cyprusreview.org/index.php/cr/article/view/535>
[19 Οκτωβρίου 2023]

Tuvan, G., Huseyin, H. (2023, October 25). *Turkey's Erdogan says Hamas is not terrorist organisation, cancels trip to Israel*. Reuters. Διαθέσιμο στο: <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-erdogan-says-hamas-is-not-terrorist-organisation-2023-10-25/>
Πρόσβαση [6 Νοεμβρίου 2023]

U.S. Department of State. (2020). *The Abraham Accords Declaration*. Διαθέσιμο στο: <https://www.state.gov/the-abraham-accords/>
Πρόσβαση [7 Νοεμβρίου 2023]

Walt, S.M. (1987a,b). *The Origins of Alliances*. Cornell University Press: Ithaca, London.

Walt, S. M. (1991). Alliance Formation in The Southwest Asia: Balancing and Bandwagoning in Cold War Competition. *Dominoes and Bandwagons: Strategic Beliefs and Great Power Competition in the Eurasian Rimland*, ed. R.

Waltz, K. (1979a,b,c,d,e,f). *Theory of international politics*. New York: McGraw-Hill.

Wilson, E. J. (2008). Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*.

Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1177/0002716207312618>

Πρόσβαση [10 Οκτωβρίου 2023]

Wight, M. (1978). *Power Politics*. New York: Holmes & Maier.

Winston, Q. (2022, July 29). *MENA HUB, CYTA, PPC and TTSA Sign Agreement on East to Med Corridor Project*. Submarine Cable Networks.

Διαθέσιμο στο: <https://www.submarinenetworks.com/en/systems/asia-europe-africa/emc/mena-hub-cyta-ppc-and-ttsa-sign-agreement-on-east-to-med-data-corridor-project>

Πρόσβαση [2 Νοεμβρίου 2023]

Wintour, P. (2023, November 1). *How Iran uses proxy forces across the region to strike Israel and US*. The Guardian.

Διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/global/2023/nov/01/how-iran-uses-proxy-forces-across-the-region-to-strike-israel-and-us>

Πρόσβαση [12 Νοεμβρίου 2023]

Wolfrum, S. (2019). *Israel's contradictory gas export policy: The promotion of a transcontinental pipeline contradicts the declared goal of regional cooperation* (No. 43/2019). SWP Comment.

Διαθέσιμο στο: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/256585/1/2019C43.pdf>

Πρόσβαση [1 Νοεμβρίου 2023]

Yergin, D. (2011). *The prize: The epic quest for oil, money & power*. New York: Simon and Schuster.

Zemenides, E., Harris, D. (2019, March 29). *Cyprus, Greece, Israel alliance serves US interests*. The Times of Israel.

Διαθέσιμο στο: <https://www.timesofisrael.com/cyprus-greece-israel-alliance-serves-us-interests/>

Πρόσβαση [20 Νοεμβρίου 2023]

Ελληνόγλωσση

Δημητρόπουλος, Α. (2004). *Γενική Συνταγματική Θεωρία (ΤΟΜΟΣ Α)*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

ΕΔΕΥΕΠ. (2023). *Έρευνα Πετρελαίου και Φυσικού Αερίου*.

Διαθέσιμο στο: <https://herema.gr/el/upstream-oil-gas-exploration/exploration/>
Πρόσβαση [16 Νοεμβρίου 2023]

Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΞ (2023, Φεβρουάριος 25). *Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια επ' ευκαιρία της συμπλήρωσης ενός έτους από την έναρξη της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία (24.02.2023)*. [Επικαιρότητα].

Διαθέσιμο στο: <https://www.mfa.gr/epikairotita/proto-thema/delose-upourgou-exoterikon-nikou-dendia-ep-eukairia-tes-sumpleroses-enos-etous-apo-ten-enarxetes-rosikes-eisboles-sten-oukrania-24022023.html>

Πρόσβαση [16 Νοεμβρίου 2023]

Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015). *«Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία»*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Ήφαιστος, Π. (2009a,b). *Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων*. Έκτη Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Θουκυδίδης, (1998). *Θουκυδίδου Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, Μετάφραση Βλάχος Σ. Άγγελος, Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιοπωλείο της Εστίας.

ΙΕΝΕ. (2023). *Οικονομικά και Γεωπολιτικά Οφέλη από την Αξιοποίηση Υδρογονανθράκων στην Ελλάδα*. Ειδική έκθεση ΙΕΝΕ (Νο9). Αθήνα. Απρίλιος 2022.

Διαθέσιμο στο: <https://www.iene.gr/articlefiles/ekthesi%20tis%20epitropis%20hydrogonanthrakon%20new.pdf>

Πρόσβαση [16 Νοεμβρίου 2023]

Ιωαννίδης, Σ. (2023, Ιανουάριος 10). *Οι προκλήσεις του 2023 σε εξοπλιστικά και διπλωματία*. CNN Greece.

Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/politiki/story/344143/oi-prokliseis-tou-2023-se-eksoplistika-kai-diplomatia>

Πρόσβαση [16 Νοεμβρίου 2023]

Καργάκος, Σ. (2007). *Μεσόγειος, η υγρή μοίρα της Ελλάδος και της Κύπρου*. Εκδόσεις: Ι.Σιδέρης.

Κουσκουβέλης Η., (1997). *Εισαγωγή στη Πολιτική Επιστήμη και την Θεωρία της Πολιτικής*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κουσκουβέλης, Η. (2004a,b). *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα.

Κυπριακή Δημοκρατία. (2023a, Σεπτέμβριος 4). *Δηλώσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας και των Πρωθυπουργών Ελλάδας και Ισραήλ μετά την Τριμερή Σύνοδο Κορυφής Κύπρου Ελλάδας, Ισραήλ*. [Δελτίο Ανακοινώσεων]

Διαθέσιμο στο:

https://www.presidency.gov.cy/cypresidency/cypresidency.nsf/dmlnew_el/dmlnew_el?OpenDocument

Πρόσβαση [2 Οκτωβρίου 2023]

Κυπριακή Δημοκρατία. (2023b, Σεπτέμβριος 4). *Γραπτή δήλωση του Κυβερνητικού Εκπροσώπου κ. Κωνσταντίνου Λετυμπιώτη για τη συνάντηση του Προέδρου της Δημοκρατίας με τον Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ*. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών [Δελτίο Ανακοινώσεων]

Διαθέσιμο στο:

<https://www.pio.gov.cy/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF.html?id=38013#flat>

Πρόσβαση [7 Νοεμβρίου 2023]

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ. (2022a,b,c, Αύγουστος 18). *Ετήσια Έκθεση Υπουργείου Ενέργειας, Εμπορίου και Βιομηχανίας για το 2021*. Ανακοινώσεις Υπουργείου. [Δελτίο Ανακοινώσεων].

Διαθέσιμο στο:

https://meci.gov.cy/assets/modules/wnp/articles/202208/504/docs/annual_report_2021.pdf

Πρόσβαση [10 Νοεμβρίου 2023]

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΠΕΞ. (2023a). *Το Κυπριακό Πρόβλημα*.

Διαθέσιμο στο: <https://mfa.gov.cy/el/turkish-military-invasion-and-occupation.html>

Πρόσβαση [8 Νοεμβρίου 2023]

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΠΕΞ. (2023b). *Εξωτερική Πολιτική*.

Διαθέσιμο στο: <https://mfa.gov.cy/el/goals-and-objectives/>

Πρόσβαση [8 Νοεμβρίου 2023]

Μάζης, Ι. (2005). *Γεωπολιτική προσέγγιση για ένα Νέο Εθνικό Αμυντικό Δόγμα*. Αθήνα: Παπαζήση.

Νέδος, Β. (2019, Μάρτιος 25). *Ευαίσθητες Ισορροπίες στην Αν. Μεσόγειο*. Η Καθημερινή.

Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/politics/1016011/eyaisthites-isorropies-stin-an-mesogeio/>

Πρόσβαση [18 Νοεμβρίου 2023]

Νέστορος, Χ. (2022, Απρίλιος 4). *Στέλνουμε όπλα στην Ουκρανία: Τα τρία οφέλη και το πάρε-δώσε οπλικών συστημάτων*. Alfanews.live.

Διαθέσιμο στο: <https://www.alphanews.live/politics/stelnoyme-opla-stin-oukrania-ta-tria-ofeli-kai-pare-dose-oplikon-systimaton>

Πρόσβαση [8 Νοεμβρίου 2023]

Ντόκος, Θ. (2019, Μάρτιος 23). *Οι Γεωπολιτικές εξελίξεις στην ανατολική Μεσόγειο και ο ρόλος της Ελλάδας*. ΕΛΙΑΜΕΠ.

Διαθέσιμο στο: <https://www.eliamep.gr/media/%CE%BF%CE%B9-%CE%B3%CE%B5%CF%89%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B5%CE%BE%CE%B5%CE%BB%CE%AF%CE%BE%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CE%BD-%CE%BC%CE%B5%CF%83/>

Πρόσβαση [7 Νοεμβρίου 2023]

Νικόδημος, Σ. Π. (2007). *Σύγχρονος Γεωγραφικός Άτλας Ηπείρων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παπασωτηρίου, Χ. (2008). *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*. Εκδόσεις Ποιότητα: Αθήνα.

Πούλλαδος, Μ. (2023, Σεπτέμβριος 18). *Η στρατηγική σημασία του Διαδρόμου Ινδίας - Μέσης Ανατολής – Ευρώπης*. Η Σημερινή.

Διαθέσιμο στο: <https://simerini.sigmalive.com/article/2023/9/18/e-strategike-semasia-tou-diadromou-indias-meses-anatoles-europes/>

Πρόσβαση [03 Νοεμβρίου 2023]

Συρίγος, Α. (2023, Οκτώβριος 16). *Άρθρο Άγγελου Συρίγου στην «Κ»: Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ μετά την εισβολή της Χαμάς*. Η Καθημερινή.

Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/newsasset/562674127/arthro-aggeloy-syrigoy-stin-k-ellada-kypros-israil-meta-tin-eisvoli-tis-chamas/>

Πρόσβαση [12 Νοεμβρίου 2023]

Συρίγος, Α. (2022, Νοέμβριος 8). *Η στρατηγική της «Γαλάζιας Πατρίδας»*. Η Καθημερινή.

Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/politics/foreign-policy/562124524/arthro-toy-a-syrigoy-stin-k-i-stratigiki-tis-galazias-patridas/>

Πρόσβαση [06 Νοεμβρίου 2023]

Τσάλτας, Γ. Ι., 2006. Διεθνής συνεργασία και σύστημα διαχείρισης και προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος των περιφερειακών θαλασσών. Στο: Γ. Τσάλτας, (επιμ). *Περιβάλλον και θαλάσσιος χώρος*. Αθήνα: Σιδέρη, 189-201.

Πρόσβαση [14 Νοεμβρίου 2023]

Τσακίρης, Θ. (2018). *Ενεργειακή ασφάλεια και διεθνής πολιτική η γεωπολιτική του Μαύρου Χρυσού από την ανακάλυψη του πετρελαίου στη Μέση Ανατολή έως τη Σχιστολιθική Επανάσταση(1908-2018)*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Φακιολάς, Ε. Τ. (1999). Ασφάλεια, στρατηγική και διαλεκτικός ρεαλισμός: οντολογικά και επιστημονολογικά ζητήματα στη συγκρότηση μιας διαφορετικής προσέγγισης της διεθνούς πολιτικής. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 79-113.

Φίλης, Κ. (2012). *Ο ρόλος της ανατολικής Μεσόγειου στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης*, Αθήνα: ΙΔΙΣ

Διαθέσιμο στο: <https://docplayer.gr/1429385-Institoyto-diethnon-sheseon.html>

Πρόσβαση [17 Οκτωβρίου 2023]

Φίλης, Κ. (2022, Ιούλιος 4). *Άρθρο του Κ. Φίλη στην «Κ»: Ελλάδα – Ρωσία, μια σχέση χωρίς στρατηγικό βάθος*. Η Καθημερινή.
Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/politics/561937732/arthro-toy-k-fili-stin-k-ellada-rosia-mia-schesi-choris-stratigiko-vathos/>
Πρόσβαση [16 Νοεμβρίου 2023]

Χατζηαποστόλου, Π. (2022, Οκτώβριος 10). *Αυτά είναι τα οπλικά συστήματα που απέκτησε η Εθνική Φρουρά τα τελευταία χρόνια*. Alfanews.live.
Διαθέσιμο στο: <https://www.alphanews.live/editorial/ayta-einai-ta-oplika-systimata-poy-apektise-i-ethniki-froyra-ta-teleytaia-hronia>
Πρόσβαση [8 Νοεμβρίου 2023]

Χρυσοχού, Γ. (2018). *Προκλήσεις Ασφαλείας στην Ανατολική Μεσόγειο*.
Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/amyna-diplomatia/prokliseis-asfaleias-stin-anatoliki-mesogeio-apeiles-kai-eykairies-gia-tin-ellada>.
Πρόσβαση [18 Οκτωβρίου 2023]

Χρυσοχού, Γ., & Δαλακλής, Δ. (2012). *Ανακήρυξη Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) και το Δίκαιο της Θάλασσας*.
Διαθέσιμο στο:
https://www.researchgate.net/publication/299530155_Anakeryxe_Kypriakes_Apokleistikes_Oikonomikes_Zones_AOZ_kai_to_Dikaio_tes_Thalassas_The_Declaration_of_the_Cypriot_Exclusive_Economic_Zone_EEZ_and_International_Law_of_the_Sea#fullTextFileContent
Πρόσβαση [18 Οκτωβρίου 2023]